

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

ORTAK TARIM POLİTİKASI VE ORTAK PİYASA
DÜZENLEMELERİ ÇERÇEVESİNDE BURSA MEYVE
– SEBZE SEKTÖRÜNÜN AVRUPA BİRLİĞİ'NE
UYUMU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Nurten DERİCİ

BURSA 2014

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

ORTAK TARIM POLİTİKASI VE ORTAK PİYASA
DÜZENLEMELERİ ÇERÇEVESİNDE BURSA MEYVE
– SEBZE SEKTÖRÜNÜN AVRUPA BİRLİĞİ'NE
UYUMU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Nurten DERİCİ

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet ASLANOĞLU

BURSA 2014

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalı'nda numaralı
.....'nın hazırladığı
“.....”
konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile
ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
(başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar
verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Nurten DERİCİ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Üniversitesi
Anabilim Dalı : İktisat
Bilim Dalı : İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xiii + 133
Mezuniyet Tarihi : / / 20.....
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Mehmet ASLANOĞLU

ORTAK TARIM POLİTİKASI VE ORTAK PİYASA DÜZENLEMELERİ ÇERÇEVESİNDE BURSA MEYVE – SEBZE SEKTÖRÜNÜN AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUMU

Avrupa Birliği'nin kuruluş aşamasında ortaya çıkan ve Birliğin en temel politikalarından biri olan Ortak Tarım Politikası ortak bir pazar oluşturma, gıda güvencesini temin etme, çiftçilere istikrarlı gelir imkânı sağlama ve üye ülkelere üçüncü ülkelere karşı bir dış koruma oluşturma esaslarına dayanmaktadır. Kurulduğu ilk yıllarda gıda arzı yetersizliği ile mücadele eden politika elli yılı aşkın bir süre zarfında gerçekleştirilen reformlar ile nicelikten ziyade niteliği destekleyen bir politika haline dönüşmüştür. Ortak Tarım Politikasının en önemli araçlarından birisi olan Ortak Piyasa Düzenlemeleri, Birliğin tek bir ortak pazar oluşturma ilkesinin pratiğe aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu düzenlemelere tabi 21 adet ürün/ürün grubu bulunmakta ve bu belirli ürün/ürün gruplarının organizasyonu için bir zemin oluşturulmaktadır. Politikanın önemli bir parçası olan bu organizasyonların içeriği ve işleyişi hem her bir organizasyona özel yapılan değişiklikler ile hem de Ortak Tarım Politikası reformları çerçevesinde değişime uğramıştır.

Ortak Tarım Politikası Avrupa Birliği'nin kuruluşundan bu yana en kapsamlı alanını oluşturması bakımından Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süresinde büyük önem taşımaktadır. Tüm detayları ile söz konusu politikaya uyum sağlamak uzun bir süreci beraberinde getirdiğinden ötürü öncelikle Ortak Piyasa Düzenlemelerine uyumun sağlanması, Türkiye'nin üyelik sürecinde önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu

Çalışmada düzenlemelere tabi 21 ürün/ürün grubu arasından meyve ve sebze ürünleri seçilmiş ve incelenmiştir. Türkiye'den Avrupa Birliği'ne yoğun olarak ihracatı yapılan tarım ürünlerinden biri olması bakımından Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesine uyum büyük bir önem arz etmektedir.

Çalışmada Avrupa Birliği meyve sebze piyasası için en büyük beş diş tedarikçi arasında yer alan Türkiye'nin Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesine uyumu Bursa ili rneği üzerinden değerlendirilmiştir. Bursa, Meyve Sebze ihracatının yaklaşık %80'ini Avrupa Birliği yesi ülkelere gerçekleştirmesi bakımından çalışma için uygun bir zemin oluşturmuştur. Çalışmanın amacı Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası altında bir düzenleme olan ortak piyasa düzenlemelerine tabi meyve sebze sektörü hakkında bir inceleme yapmak ve Bursa'nın söz konusu düzenlemeye uyumunu gerek ikincil veriler ile gerekse bir nitel araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış birebir görüşme tekniği ile analiz etmektir.

Anahtar Sözcükler:

Avrupa Birliği, Ortak Tarım Politikası, Ortak Piyasa Düzenlemesi, Meyve - Sebze, Reform, Türkiye, Bursa

ABSTRACT

Name and Surname : Nurten DERİCİ
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Economics
Branch : Economic Development and International Economics
Degree Awarded : Master
Page Number : xiii + 133
Degree Date : / / 20.....
Supervisor(s) : Prof. Mehmet ASLANOĞLU

THE HARMONIZATION OF THE FRUIT AND VEGETABLE SECTOR OF BURSA TO EUROPEAN UNION IN THE FRAME OF COMMON AGRICULTURE POLICY AND COMMON MARKET ORGANIZATIONS

The Common Agricultural Policy which is one of the most fundamental policy of European Union is arisen in establishment phase of the Union. The Common Agricultural Policy is based on creating a common market, ensuring food security, providing stable income opportunity to farmers and external protection against third countries for member states of the Union. In the first years of the Union, the policy struggled against a lack of food supply nevertheless in the period of over fifty years the policy had been transformed from supporting quantity to quality. Which is one of the most important tools of Common Agricultural Policy is Common Market Organizations as well as it undertakes a significant role in transmission the principle of creating single common market into practice. 21 piece product/product group is dependent on the organization and the organization provides basis for these products. Contents and functions of these organizations had undergone several alternations with both changes of each organization in itself also on framework of Common Agriculture Policy reforms.

In terms of the most comprehensive area of European Union, the Common Agricultural Policy has a great importance in the harmonization of Turkey to European Union. To comply with all details of the policy is a long process; therefore harmonization to Common Market Organizations is an important step for Turkey's accession process to European Union. In this study, from among 21 piece product/product group, fruit and vegetable is chosen and examined. Harmonization to fruit vegetable Common Market Organization become more of an issue because there is intensive exports from Turkey to the European Union.

Turkey is one of the top five external supplier countries in the EU fruit and vegetable market. In this study, the harmonization to fruit vegetable Common Market Organization of Turkey is reviewed in case of Bursa. Bursa exports approximately 80% of fruit and vegetable to member countries of the European Union; hence it is appropriate for this study. The aim of this study is to make a study about fruit and vegetable which are dependent on Common Market Organization and Common Agricultural Policy. Compliance of Bursa is analyzed according to secondary data and the semi-structured interview technique.

Keywords:

European Union, Common Agriculture Policy, Common Market Organization, Fruit - Vegetable, Reform, Turkey, Bursa

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde kapsam ve içerik bakımından oldukça geniş olan Ortak Tarım Politikası'na uyum büyük önem taşımaktadır. Ortak Tarım Politikası Birliğin kuruluşuyla beraber ortaya çıkan ve esas olarak tarım ürünleri için ortak bir Pazar oluşturulması ve çiftçiler için makul yaşam standartlarının sağlanması amacını taşıyan bir politikadır. Bu politikanın alt bir katmanı ve en önemli aracı olan Ortak Piyasa Düzenlemeleri ise politikanın pratiğe aktarımında rol oynamakta ve tarımsal ürünlerin üretim, pazarlama ve dış ticaret aşamalarını organize etmektedir.

Çalışmada öncelikle Ortak Tarım Politikası ve Ortak Piyasa Düzenlemeleri amaçları, araçları ve reformları bakımından incelenmiş ardından Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesine ilişkin detaylar ortaya koyularak Türkiye'nin uyumu Bursa ili örneği üzerinden değerlendirilmiştir.

Bu tezin ortaya çıkmasında emeği geçen ve bana değerli katkılarda bulunan tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Aslanoğlu'na teşekkür ederim. Tezin Bursa ili araştırması sırasında bana yardımcı olan Arş. Gör. Hasan Bakır'a da teşekkür borçluyum.

Hayatımın en büyük şükür sebeplerinden biri olan anneme, babama ve kardeşime, desteklerini her zaman bir nefes kadar yakından hissettiğim için teşekkür ederim. Çalışma hayatına başladığım ilk yılda aynı odayı paylaştığımız ve bana Bursa'nın kazandırdığı en güzel armağanlar olan iş arkadaşlarıma, her zaman yanımda oldukları için teşekkür ederim. Moral ve motivasyon desteklerinden dolayı tüm aileme ve arkadaşlarıma da şükran borçluyum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
TABLolar.....	xiii
ŞEKİLLER.....	xv
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI VE REFORMLARI

1.1. ORTAK TARIM POLİTİKASININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	5
1.2. ORTAK TARIM POLİTİKASI İLKELERİ.....	9
1.2.1. Tek Pazar İlkesi.....	9
1.2.2. Topluluk Tercih İlkesi.....	10
1.2.3. Mali Dayanışma İlkesi.....	10
1.3. ORTAK TARIM POLİTİKASI AMAÇLARI.....	11
1.4. ORTAK TARIM POLİTİKASI ARAÇLARI.....	12
1.5. ORTAK TARIM POLİTİKASININ FİNANSMANI.....	14
1.6. ORTAK TARIM POLİTİKASI REFORMLARI.....	17
1.6.1. Ortak Tarım Politikasında Reform Eğilimlerinin Nedenleri.....	19
1.6.1.1. İçsel Baskılar.....	20
1.6.1.2. Yeni Ülkelerin Katılımı.....	22
1.6.1.3. Dünya Ticaret Örgütü'nün Etkisi: Tarım Anlaşması ile Artan Dış Baskılar.....	23
1.6.2. Ortak Tarım Politikasında Reform Süreci.....	27
1.6.2.1. 1968 Mansholt Planı.....	29

1.6.2.2.	1992 Mac Sharry Reformu.....	31
1.6.2.3.	Gündem 2000	34
1.6.2.4.	2003/2004 Ara Değerlendirme Reformu.....	39
1.6.2.5.	2008 Sağlık Taraması.....	42
1.6.2.6.	Avrupa 2020 Stratejisi ve OTP'nin Geleceği.....	44
1.6.3.	Reform Sürecinden Beklenenler – Gerçekleşenler.....	47

2.BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ MEYVE SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENİ VE REFORMLARI

2.1.	ORTAK PİYASA DÜZENLEMESİ.....	50
2.1.1.	Ortak Piyasa Düzenlemesi Amaçları	51
2.1.2.	Ortak Piyasa Düzenlemesi Araçları.....	51
2.1.3.	Ortak Piyasa Düzenlemesinde Reform Süreci.....	53
2.2.	MEYVE SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENLEMESİ.....	56
2.2.1.	Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Amaçları.....	58
2.2.2.	Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Araçları.....	58
2.2.2.1.	Ürünlerin Sınıflandırılması ve Standardizasyon.....	59
2.2.2.2.	Üretici Örgütleri.....	63
2.2.2.3.	Sektörel Örgütler ve Anlaşmalar.....	65
2.2.2.4.	Müdahale Düzenlemeleri.....	66
2.2.2.5.	Üçüncü Ülkelerle Dış Ticaret.....	67
2.2.3.	Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Reformları.....	71
2.2.3.1.	Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesinde Reform Eğilimlerinin Nedenleri.....	73
2.2.3.1.1.	İçsel Etkenler.....	75
2.2.3.1.2.	Dışsal Etkenler ve Dünya Ticaret Örgütü Etkisi.....	77
2.2.3.2.	Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Reform Süreci.....	78
2.2.3.2.1.	Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi 1996 Reformu....	80
2.2.3.2.2.	Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi 2007 Reformu....	81

2.2.3.2.3. 2013 Sonrası Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Perspektifi.....	83
---	----

3. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ MEYVE SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENLEMESİNE UYUM: BURSA İLİ ÖRNEĞİ

3.1. MEYVE SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENLEMESİ VE TÜRKİYE.....	85
3.2. TÜRKİYE’NİN AB’YE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ TAZE MEYVE SEBZE İHRACATINDA BURSA’NIN YERİ VE ÖNEMİ.....	91
3.3. BURSA’NIN AB’YE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ TAZE MEYVE SEBZE İHRACATININ NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMİ İLE ANALİZİ.....	104
3.3.1. Araştırmanın Amacı.....	104
3.3.2. Araştırmanın Bulguları.....	105
3.3.2.1. Gıda Güvenirliği.....	105
3.3.2.2. Örgütlenme Konusundaki Sorunlar.....	109
3.3.2.3. AB Üyesi Ülkeler Karşısında Düşük Rekabet Gücü.....	110
3.3.2.4. Üretim ve Pazarlama Koordinasyonundaki Aksaklıklar.....	111
3.3.2.5. Sektörün Tanıtım Faaliyetlerindeki Eksiklik ve Türk Ürünlerine Karşı Olumsuz Algı.....	112
3.3.2.6. Nitelikli İhracatçı Firma Eksikliği.....	113
3.3.2.7. İhracatçılardan Çözüm Bekleyen Sorunlara Öneriler.....	114
SONUÇ.....	117
KAYNAKLAR.....	120
ÖZGEÇMİŞ.....	132

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABDGM	Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AGRİTRADE.CTA	The Technical Center for Agricultural and Rural Cooperation
AKİB	Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği
BURSA.TARIM	Bursa İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
C.	Cilt
CBI	Centre for the Promotion of Imports from Developing Countries
COM	Commission of the European Communities
COPA- COGECA	European Farmers and European Agri-Cooperatives
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EC	European Commission
EKONOMİ	T.C. Ekonomi Bakanlığı
EUREP	Euro Retailer Producer Group
EUROPARL	European Parliament
FEOGA	Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
GAP	Good Agricultural Practices
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Points
İBP	İhracat Bilgi Platformu
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
İTO	İstanbul Ticaret Odası
MGA	Maksimum Garantili Alan
MGM	Maksimum Garantili Miktar
MRL	Maximum Residue Limits

OJ	Official Journal of the European Union
OPD	Ortak Piyasa Düzenlemesi
OTP	Ortak Tarım Politikası
pp.	Page to Page
RG	Resmi Gazete
S.	Sayı
ss.	Sayfadan Sayfaya
SPS	Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures
SSG	Special Agricultural Safeguard
TARIM	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
TBT	Technical Barriers to Trade Agreement
TEPGE	Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
UİB	Uludağ İhracatçılar Birliği
UYMSİB	Uludağ Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
Vol.	Volume
YMS	Türkiye Yaş Meyve Sebze Portalı
WTO	World Trade Organization

TABLolar

	Sayfa
Tablo 2.1:	Ortak Piyasa Düzenlemesine Tabi Ürün ve Ürün Grupları.....55
Tablo 2.2:	AB Meyve – Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Temel Mevzuatları.....58
Tablo 3.1:	Dünya Taze Meyve Üreticisi İlk 10 Ülke.....92
Tablo 3.2:	Dünya Taze Sebze Üreticisi İlk 10 Ülke.....93
Tablo 3.3:	AB Meyve Piyasası İlk Beş Tedarikçi Ülke Rakamları.....94
Tablo 3.4:	AB Sebze Piyasası İlk Beş Tedarikçi Ülke Rakamları.....95
Tablo 3.5:	Türkiye Taze Meyve İhracatı Mal Grubu Raporu (İlk 10 Ürün).....95
Tablo 3.6:	Türkiye Taze Sebze İhracatı Mal Grubu Raporu (İlk 10 Ürün).....96
Tablo 3.7:	Türkiye’deki Taze Meyve Sebze İhracatçı Birliklerinin 2012-2013 Dönemi Toplam İhracatı (Taze Meyve, Sebze, Narenciye ve Çay Dahil).....97
Tablo 3.8:	Türkiye’den İhraç Edilen Taze Meyve Sebze Ürünlerinin Ülke Gruplarına Dağılımı.....98
Tablo 3.9:	Bursa’dan İhraç Edilen Taze Meyve Sebze Ürünlerinin Ülke Gruplarına Dağılımı.....99
Tablo 3.10:	Bursa’dan AB’ye Gerçekleştirilen Taze Meyve Sebze İhracat Geliri (USD) ve Bursa’nın Taze Meyve Sebze İhracatında AB’nin Payı.....99

Tablo 3.11:	Bursa'dan Gerçekleştirilen Toplam Taze Meyve Sebze İhracat Gelirleri.....	100
Tablo 3.12:	Bursa Meyve Sebze Üretimini Türkiye Üretimi İçindeki Yeri.....	101
Tablo 3.13:	Uludağ Taze Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Mal Grubu Raporu (İlk 20 Ürün).....	103

ŞEKİLLER

	Sayfa
Şekil 1.1:	Ortak Tarım Politikasının Değişimi.....19
Şekil 1.2:	Ortak Tarım Politikasının Tarihsel Gelişimi.....28
Şekil 1.3:	Gelecekte Karşılaşılabilecek Zorluklar ve 2020 OTP Reformu Amaçları.....47
Şekil 2.1:	Ortak Piyasa Düzenlemelerinin Ortak Tarım Politikası İçindeki Yeri ve Önemi.....53
Şekil 2.2:	AB Taze Meyve - Sebze Piyasası Gereksinimleri.....73
Şekil 2.3:	AB Taze Meyve - Sebze Piyasasındaki Trendler ve Gelişmeler.....74

GİRİŞ

Ortak Tarım Politikası Avrupa Birliğinin kuruluşunun esasını oluşturan ortak bir pazar oluşturulması fikrine dayanmakta ve bu politika ile üye ülkelerin tarımsal piyasalarını birleştirmeleri kararlaştırılmıştır. Temel olarak dönemin Avrupa'sı için büyük bir sorun teşkil eden gıda arzı yetersizliği ile mücadele etmek amacıyla 1957 yılında Roma Anlaşması ile yürürlüğe giren politika üye ülkeler arasındaki tarımsal yapı farklılıklarından ötürü 1960'lı yıllara gelindiğinde kendine uygulama sahası bulmuştur. Politikanın başlıca amaçları gıda arzını güvence altına almak, tarım kesimine istikrarlı gelir imkanı sunarak makul bir yaşam seviyesini temin etmek, tarımda verimliliği arttırmak ve çiftçilere dış koruma sağlamaktır. Politika ilk yıllarda gıda arzını güvence altına alma temeline dayalı uygulamalara ağırlık verirken zamanla bu uygulamalar aşırı üretim sorununa sebep olmuş ve politikanın reforme edilmesi ihtiyacı doğmuştur.

Avrupa Birliğinin ilk uluslararası politikası olarak kabul edilen Ortak Tarım Politikası 50 yılı aşkın bir süre içerisinde piyasa koşullarını giderek daha fazla dikkate alındığı reformlar ile sürekli yenilenmiştir. Gerek iç gerekse dış baskı unsurları doğrultusunda yaklaşık 10 yıllık dönemler itibariyle reforme edilen politikada ilk reform hareketi 1968 yılındaki Mansholt Planı ile ortaya çıkmıştır. Politikadaki sorunlara çözüm bulmak amacıyla müdahaleci düzenlemeler içeren plan ilk olarak ciddi bir direnç ile karşılanmışsa da söz konusu düzenlemeler hafifletilerek uygulamaya geçirilmiştir. Bunun ardından 1992 yılında oldukça kapsamlı ve genel kuralları Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile uyumlu olan Mac Sharry Reformu yürürlüğe girmiştir. Bu reformundan ardından gelen ve her biri birbirinin tamamlayıcısı niteliğinde olan Gündem 2000, 2003/2004 Ara Değerlendirmesi, 2008 Sağlık Taraması ve AB 2020 Stratejisi reformları ile esas olarak amaçlanan, tarımsal üretimin giderek daha fazla piyasa odaklı hale gelmesi ve niceliğe değil niteliğe yönelik politika araçlarının arttırılmasıdır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde öncelikle Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasının ilkeleri amaçları ve araçları incelenmiş ardında politikanın uğradığı reformlar,

sebepleri ve sonuçları itibariyle tartışılmıştır. Birliğin ilk ve en önemli ortak politikalarından birisi olan Ortak Tarım Politikasına uyum Avrupa Birliğine üyelik sürecinde olan Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Çalışmada detayları verilen politika, üye devletler için önemli taahhütleri beraberinde getirmekte ve dolayısıyla söz konusu politikaya uyum, üyelik sürecindeki Türkiye için önemli bir adım anlamını taşımaktadır.

50 yıllık tarihe sahip olan Ortak Tarım politikası oldukça ayrıntı ve kapsamlı bir politika olması bakımından Türkiye'nin politikaya tüm detayları ile uyumu uzun bir süreci gerektirmektedir. Ancak Türkiye bu süre içerisinde politikanın alt katmanlarına adım adım uyum sağlayarak bu süreci kısaltma amacı gütmektedir. Bu alt katmanlardan en önemlisi ve kapsamlı olanı, belirli ürün/ürün grupları için üretim, pazarlama, dış ticaret aşamalarının tamamının organize edilmesi görevini üstlenen Ortak Piyasa Düzenlemeleridir. Ortak Piyasa Düzenlemeleri 21 adet ürün/ürün grubu için gerekli olan tüm düzenlemeleri kapsamakta ve bu açıdan en etkin araç ve en önemli uygulama sahası olarak politikanın amaçları doğrultusunda tarım sektörüne yön vermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak yukarıda bahsi geçen Ortak Piyasa Düzenlemeleri ana hatları ile açıklanmaya çalışılmış, Ortak Tarım Politikası reformlarının ve Ortak Piyasa Düzenlemelerinde, bu reformist sürece bağlı olarak gerçekleştirilen diğer reformların etkileri değerlendirilmiştir. Ancak ikinci bölümün esas konusu olan Ortak Piyasa Düzenlemesi, Türkiye'den Avrupa 'ya yoğun olarak ihracatı yapılan bir tarım ürünü olan taze meyve ve sebze ürün grubunun tabii olduğu Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi'dir.

Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi, genel olarak aşırı üretimin görüldüğü, kolay ve çabuk bozulabilir nitelikte tarımsal ürünlerin üretildiği, ortalama gelir seviyesinin düşük olduğu ve pazarlama sezonlarına göre fiyat ve gelir istikrarsızlıklarının sıkça görüldüğü bir sektör olan taze meyve sebze sektörünün organize edilmesi için 1962 yılında yürürlüğe girmiştir. Ortak bir piyasanın oluşturulması için gerekli olan standartlar, kurallar ve önlemler belirlenmiştir. Üçüncü ülkelere karşı dış koruma sağlamak amacıyla bir referans fiyat sistemi geliştirilmiş ve Birlik içinde fiyatların düşük olduğu dönemlerde uygulanmak üzere geri çekme mekanizması getirilmiştir.

Temel amaçları üretici gelirlerini istikrar kazandırmak, Birlik içinde meyve sebze tüketimini arttırmak, verimli ve çevreye duyarlı üretimi garanti altına almak ve rekabetçi

ve piyasa odaklı bir sektör oluşturmak olan Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesinin beş temel aracı bulunmaktadır. Bu araçlar, Ürünlerin Sınıflandırılması ve Standardizasyon, Üretici Örgütleri, Sektörel Örgütler ve Anlaşmalar, Müdahale Düzenlemeleri ve Üçüncü Ülkelerle Dış Ticarettir. Çalışmada zamanla öne çıkan veya arka plana itilen araçların düzenleme içindeki rolleri incelenmiş ve Ortak Tarım Politikası amaçları ve reformları çerçevesinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde öncelikle Türkiye'nin Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesine uyumu mevzuat, amaçlar ve araçlar bakımından değerlendirilmiş ve uyum sürecinde öne çıkan gıda güvenirliliği ve kalite, giriş fiyatı uygulaması, ihracat iadeleri ve sübvansiyonlar, doğrudan ödemeler ve serbest ticaret anlaşmaları gibi bir takım unsurlar belirlenmiştir. Türkiye'nin Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesine ilişkin temel açıklamaların ardından Bursa ili özelinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada örnek olması bakımından Bursa ilinin seçilmesindeki en önemli nedenlerden biri Bursa'nın, meyve sebze ihracatının yaklaşık %80'ini Avrupa Birliği üyesi ülkelere gerçekleştirmesi bakımından uygun bir çalışma zemini oluşturmasıdır.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Avrupa Komisyonu (EC), T.C. Ekonomi Bakanlığı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (AKİB), Uludağ İhracatçı Birlikleri (UİB), Uludağ Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği (UYMSİB), Bursa Tarım İl Müdürlüğü gibi kurumlardan bilgiler alınmış, bu kurumlar tarafından hazırlanan veriler, raporlar ve çalışmalardan yararlanılarak Türkiye'nin ve Bursa'nın yaş meyve sebze sektörünün üretim ve ihracat rakamları analiz edilmiştir.

Ardından Avrupa Birliği'ne gerçekleştirilen yaş meyve ve sebze ihracatındaki son 10 yıllık dönemdeki düşüş dikkate alınarak Bursa'nın gerçekleştirdiği yaş meyve sebze ihracatı ve sektördeki sorunlar, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na ve Ortak Piyasa Düzeni'ne uyum çerçevesinde değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasının ve onun alt bir katmanı ve aracı olan Ortak Piyasa Düzenlemelerinin Bursa'dan gerçekleştirilen ihracata ve sektöre doğrudan ve dolaylı etkileri analiz edilmiş ve uyum konusunda öne çıkan faktörler incelenmiştir. Konularında uzman kişilerle ve ihracatçı işletmelerle yapılan yarı yapılandırılmış toplam 16 görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşmecilere çalışmanın amacına uygun olarak, araştırılan konunun derinliğine inilmesine imkân tanıyan ve standart soruların dışına çıkan açık uçlu sorular yöneltilmiştir.

Çalışmada görüşmeler yazıya aktarılırken iki farklı yola başvurulmuştur. Gerekli görülen bazı yerlerde görüşmecilerin ifadeleri aynen aktarılmış bazı kısımlarda ise görüşmecilerin yanıtlarının uygun bir biçimde değerlendirilebilmesi için tamamlayıcı bilgiler ile görüşmecilerin ifadeleri yorumlanmış ve genişletilmiştir. Buradan hareketle bulgular kategorize edilerek analiz edilmiştir. Böylelikle Bursa ili meyve sebze sektörü örneği üzerinden Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde kaydettiği ilerleme ve bu süreçte yaşanan sorunlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın ana hatları ve kapsamı çerçevesinde görüşmeler yardımıyla araştırılan ve buna bağlı olarak ortaya çıkarılan unsurlar, sektörün gelişimi ve AB'ye uyumu adına ortaya koyulmuş ve çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

1. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI VE REFORMLARI

Ortak Tarım politikası Avrupa Birliği'nin en eski ve köklü politikalarından biridir. 1957 yılında Roma Anlaşmasıyla birlikte hayata geçen bu politika zaman içinde çeşitli düzenleme ve reformlara uğramışsa da temel amaçlarını muhafaza etmiştir. Topluluk bütçesinin yaklaşık yarısını oluşturan bu politika gerek topluluk içi gerekse topluluk dışı eleştirilere maruz kalan en tartışmalı ve en geniş kapsamlı politikadır. Bu bölümde Ortak Tarım Politikasının nasıl ortaya çıktığı, neden ihtiyaç duyulduğu açıklanacak ardından politikanın amaçları, ilkeleri ve finansmanı incelenecektir. Ayrıca Ortak Tarım Politikasının kuruluşundan günümüze izlediği süreç reformlar çerçevesinde değerlendirilecek ve politikanın geçirdiği dönüşüm ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. ORTAK TARIM POLİTİKASININ ORTAYA ÇIKIŞI

Avrupa'da ortak bir tarım politikası oluşturulması fikri Avrupa Ekonomik Topluluğunun(AET) kurucu anlaşması olan Roma Anlaşmasından önce ortaya çıkmıştır. 1955 yılında Messina Konferansında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması ve ortak bir tarım politikasının uygulanması kabul edilmiş ve 1958 yılında Stresa Konferansında Ortak Tarım Politikasının temelleri atılmıştır. Bu bağlamda Ortak Tarım Politikası (OTP) AET kurulmadan önce kurucu 6 ülke olan Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından planlanan ilk ortak politika olma özelliğini taşımaktadır.

Roma Anlaşmasının kabulünden önce Avrupa'nın Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile "siyah havuz" oluşturmaya çalışırken bir yandan da "yeşil havuz" ile de tarımda ortak bir hareket oluşturma çabası içinde olduğu görülmektedir. Roma Anlaşmasında ortak sanayi politikası gibi bir ifade yer almazken tarım kesimine farklı çeşitlerde ve derecelerde koruma sağlama, üreticileri düşük fiyatlarla destekleme adına tarımda ortak bir pazar ve

politikanın oluşturulması istenmiştir (Eraktan,2009b:8-9 ; Özgüven,1982:98). Tarıma diğer sektörlere nazaran öncelik tanınması tarımın sosyal ve ekonomik öneminin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Tarımın fiyat dalgalanmalarının sık görüldüğü istikrarsız bir piyasaya sahip olması ve dolayısıyla devlet himayesine ve müdahalesine ihtiyaç duyması kurucu anlaşmada tarıma geniş bir yer ayırmasına sebep olmuştur.

Roma Anlaşmasının 43. Maddesine¹ dayanarak üye ülkelerin Tarım Bakanları ve hükümet yetkililerinin katılımıyla 3-12 Temmuz 1958'de Stresa Tarım Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta üye ülkelerin tarımsal sorunları ve durumları, uyguladıkları tarım politikaları, Roma Anlaşmasının uygulamaya koyulması üzerine kurucu altı üyeden ve diğer ülkelerden gelecek tepkiler ve uzun dönemde Ortak Tarım politikasının amaçları ve gelişimi üzerinde durulmuştur (Özgüven,1982:90).

Topluluğun en eski ve bütünleştirici politikalarından birisi olan OTP temel dayanağını kurucu anlaşmadan almaktadır. Roma Anlaşmasının 2.maddesi Topluluğun kuruluş amacını ortaya koymaktadır. Bu maddede Avrupa Topluluğunun amacı “Ortak bir pazarın kurulması ve Üye Devletlerin ekonomi politikalarının giderek yaklaştırılması yoluyla Topluluğun bütününde ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir şekilde geliştirilmesini, sürekli ve dengeli bir büyümeyi, daha fazla istikrarı, yaşam standardının hızla yükselmesini ve Topluluğun bir araya getirdiği devletler arasında daha sıkı ilişkilerin kurulmasını sağlamak” olarak ifade edilmiştir. Madde 3 ve 4’te belirtilen ortak politika ve faaliyetler uygulanarak ortak bir pazarın kurulması ve ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasının Topluluğun görevi olduğu vurgulanmıştır. Madde 2’de yer alan amaçlara ulaşma adına Anlaşmada öngörülen şartlara ve takvime uygun bir şekilde Topluluğun gerçekleştireceği faaliyetler arasında “tarım alanında ortak bir politika oluşturulması” da kararlaştırılmıştır (OJ, 2006:44)

Avrupa Topluluğunu kuran antlaşmanın konsolide edilmiş versiyonunda üçüncü başlığının² tarım ve balıkçılığa ayrıldığı görülmektedir. Madde 38’e göre³ ortak pazar,

¹ Roma Anlaşması Madde 43: Ortak tarım politikasının ana hatlarını belirlemek amacıyla Komisyon, işbu Anlaşma yürürlüğe girer girmez, Üye Devletleri, özellikle kaynaklarının ve ihtiyaçlarının bir bilançosunu çıkartarak tarım politikaları arasında karşılaştırma yapabilmeleri için toplantıya çağırır (DPT,1993:128).

² Konsolide edilmeden önce tarım, kurucu anlaşmanın ikinci başlığını oluşturmaktaydı. Anlaşma konsolide edildikten sonra bu başlık değiştirilmiş ve balıkçılık da başlığa dahil edilmiştir. Bkz. (OJ,2006)

³ Eski haliyle 32. Madde

tarım ve tarım ürünleri ticaretini de kapsamaktadır. Burada tarım ürünü olarak kastedilenler toprak mahsülleri, hayvancılık ve balıkçılık ürünleri ve bu ürünlerle doğrudan ilişkisi olan ilk işleme safhası sonucu elde edilen ürünlerdir. 39. ile 46. Maddelerde aksine bir hüküm bulunmadıkça ortak pazarın kuruluşuna ilişkin kurallar tarım ürünleri için de geçerli olmakta ve 39. ve 46. Maddelerdeki hükümlere tabi ürünler işbu Anlaşmanın II nolu ekinde listeler halinde gösterilmektedir. Yine 38. Madde’de yer alan “ Tarım ürünleri için ortak pazar işleyişi ve gelişimi, Üye Devletler arasında bir ortak tarım politikasının oluşturulması ile birlikte yürütülmelidir.” ifadesinden OTP’nin topluluğun kuruluş aşamasında kararlaştırıldığı görülmektedir (OJ, 2008:62).

Dönemin Avrupa’sında büyük bir sorun teşkil eden gıda arzı yetersizliği kurucu ülkelerinin tarım ürünleri pazarlarını birleştirme kararı almalarında etkili olmuştur. Avrupa’da gıda arzını güvence altına almak ve dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla tarımsal üretimi yeterli düzeye ulaştırmak ve koruyabilmek adına oluşturulan Ortak Tarım Politikasının Avrupa’nın bütünleşmesinde önemli bir rolü vardır (Kilit,2012). Gıda güvencesini sağlamanın yanı sıra OTP ile birlikte ekonomik ve demografik olarak büyük bir yere sahip olan tarım kesiminin desteklenmesi amaçlanmıştır.

Tarımın o dönem için en önemli iktisadi faaliyet olması, GSYH içinde tarımın payının ve aktif nüfus içinde tarımdan geçimini sağlayanların payının yüksek olması Topluluğun kuruluş aşamasında ortak bir tarım politikası oluşturmasında büyük rol oynamıştır. 1950’li ve 60’lı yıllarda tarımın yeri ve önemi günümüzle karşılaştırılmayacak kadar büyüktür. Kurucu 6 üyenin ekonomilerinde tarımın GSYH içindeki payı yaklaşık %11 iken aktif nüfusun ortalama %25’i tarım sektöründe çalışmaktadır. Nüfusun bu denli büyük bir kısmını oluşturan tarım kesiminin gelir düzeyini korumak ve artırmak OTP’nin en temel görevi olarak kabul edilmiştir. Tarımdan geçimini sağlayan kesimin geliri düşük olduğundan hükümetler bu kesime büyük çapta yardımlar yapmakta ve ulusal politikalar birbirinden oldukça farklı olduğundan tarım ürünleri fiyatlarında üye ülkeler arasında %30’lara kadar değişiklik görülmektedir. Bu durum ise hem tarımsal ürün ticaretini hem de üye ülkelerdeki tarım kesiminin gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ortak Tarım Politikası ile amaçlanan tarımda ortak bir Pazar ve tek bir destekleme fiyatı oluşturulması ve dolayısıyla fiyatlardan kaynaklanan rekabet olanağının ortadan kalkmasıyla topluluk içinde ticaretin sadece gereksinime göre yapılmasına zemin oluşturulmasıdır (Dinler,2000:358; Eraktan,2009a:4).

1957 yılı Roma Anlaşması ile yürürlüğe giren politika ancak 1960'lara gelindiğinde kendine uygulama alanı bulmuştur. Bu sürecin uzamasındaki ana etmen tarımsal yapı farklılıklarıdır. Öyle ki Roma Anlaşması sanayi ürünlerinde olduğu gibi tarım ürünlerinde de serbest dolaşımı öngörmekte fakat üye ülkelerin tarımsal gelişmişlik düzeylerinin birbirinden oldukça farklı olması bu durumu zorlaştırmaktadır. Roma Anlaşmasındaki sanayi ürünlerine dair hükümler 1958 yılında yürürlüğe girerken tarım ürünlerinin topluluk içinde serbest dolaşımına dayanak oluşturan Ortak Tarım Politikasının uygulamaya tam olarak geçmesi 1967-68 yıllarına kadar sarkmıştır (Dinler,2000:357-358).

Avrupa ülkelerinin tarımsal yapıları birbirinden farklı olmasından ötürü ÖTP yürürlüğe girmeden önce uygulanan tarım politikaları da oldukça farklıydı. Örneğin Almanya ekonomisinde tarım sektörünün payı diğer sektörler göre düşük olduğundan net ithalatçı konumunda olan Almanya ithalat vergileri ve kotalarla yerli pazarı korumaya çalışmaktaydı. Fakat özellikle Fransa ve tarımda net ihracatçı olan diğer ülkeler ihracat vergileri, kotalar, destekleme fiyatları ve ihracat teşvikleriyle koruma mekanizması oluşturmaktaydılar. Almanya ve Fransa üzerinden değerlendirme yapacak olursak sanayi sektörü güçlü Almanya karşısında nüfusunun dörtte biri tarım sektöründe çalışan Fransa'nın yapılarındaki bu önemli farklılık öne çıkmaktaydı. (İKV,2003: 3-4).

Bahsi geçen tarımsal yapı farklılıkları İngiltere'nin de Topluluğa geç dahil olmasının ve bugün dahi memnuniyetsizliğinin ardındaki önemli etkenlerden birisidir. İngiliz ekonomisinin ağırlıklı olarak ihracata dayanması ve ülkede tarım kesiminin göreceli olarak küçük olmasından ötürü İngiltere tarımsal destekleme politikaları konusuna olumsuz yaklaşmakta ve tarımsal fiyatların düşük tutulmasını ve çiftçilere dolaysız gelir desteği sağlanmasını savunmaktaydı. Tarımsal ürünlerin fiyatlarının yüksek tutulduğu bir destekleme politikası gıda ürünlerinin fiyatının artmasına ve işçi ücretlerinin yükselmesine sebep olacağından İngiltere ihracat gücünün düşmesinden endişe etmekteydi (Seyidoğlu, 2009:254)

Öte yandan tarım ürünlerinin ortak pazar dışında bırakılması ise hem tarımsal gelişme ve tarım ürünleri ticareti açısından rekabeti bozucu etkilere yol açacak hem de fiyat farklılıkları gıda fiyatlarını ve ücretleri etkileyecekti (Eraktan,2009a:4). Ülkelerin başvurdukları müdahale ve koruma araçlarının farklılıkları, piyasa yapıları arasında sorunlara sebep olmakta ve ortak bir politika altında toplanılması gerekliliğini açığa

çıkartmaktaydı. Aksi takdirde yalnızca tarım kesimini etkilemekle kalmayacak, bir bütün olarak Avrupa ekonomisi zarar görecektir ve birliğin başarısı tehlike altına girecekti.

OTP'nin hayata geçmesiyle birlikte hükümetlerin farklı müdahale politikası araçlarını kullanmalarının önünün kesilmesi topluluk adına büyük bir fayda sağlamıştır. OTP ile her ülkenin kendi ulusal politikalarıyla değişik kapsam ve farklı derecelerde kamu müdahalesinde bulunmasının önü kesilmiştir.

1.2. ORTAK TARIM POLİTİKASI İLKELERİ

Temel olarak Ortak Tarım Politikası ile “ Tarımsal kesimde çalışanların gelirlerinin artırılarak kendilerine adil bir yaşam düzeyi” sağlanması amaç edinilmiştir.1962 yılından itibaren uygulamada olan Ortak Tarım Politikasına pazarın organizasyonu, yapısal iyileştirme, ortak mali dayanışma, sınırların olmadığı bir iç Pazar yaratılması, bölgesel sorunlar, çevre kirlenmesini önlemesi gibi yönlerinden bakmak gerekmektedir. Bu temel düsturlar çerçevesinde Ortak Tarım Politikası amaçlarına ulaşabilmek için Stresa Konferansında “Tek Pazar”, “Topluluk Tercih” ve “Mali Dayanışma İlkesi” olmak üzere üç temel ilke kararlaştırılmıştır(Atakan, 1998:12- 14 ; Eraktan,2009a:6).

1.2.1. Tek Pazar İlkesi

Tek Pazar ilkesi ile malların topluluğa üye ülkeler arasında serbest dolaşımının sağlanması hedeflenmiş, bu amacın gerçekleşebilmesi için ise ortak rekabet kuralları ve istikrarlı döviz kurlarının belirlenmesi, idari alanda insan ve hayvan sağlığı konularındaki kural ve mevzuatın yakınlaştırılması gerekliliği ortaya konmuştur(Atakan, 1998:14). Böylece tarımsal ürünlerin üye ülkeler arasındaki ticaretine ilişkin gümrük tarifeleri, miktar kısıtlamaları ve benzer etkideki önlemler ile serbest dolaşımı bozucu etkiye sahip sübvansiyonlar ortadan kaldırılmıştır. Bu ilke ile birlikte malların serbest dolaşımını engelleyen teknik konulardaki düzenlemeler uyumlaştırılmış ve tarımsal ürün ticaretinde ortak tedbir ve desteklemelerle tarımın topluluk dışına karşı korunmasında merkezi biçimde bir yönetimin teminine gidilmiştir(Sağlık, 2010:25).

1.2.2. Topluluk Tercih İlkesi

Topluluk Tercih İlkesiyle Topluluk içi piyasalarda ve Topluluk sınırlarında üye ülkeler tarafından üretilen tarım ürünlerinde öncelikli bir rejim uygulanması hedeflenmektedir. Üçüncü ülkelerde üretilen ürünler yerine Topluluk üyesi ülkelerin ürünlerine tercih hakkı tanınmakta ve böylece tarım sektörü dış dünya ekonomisine karşı korunmaktadır (İKV,2003:5).

Düşük fiyatlı rekabete karşı topluluk üreticilerinin korunmasına yönelik iki temel koruma mekanizması geliştirilmiştir. Bunlardan ilki “Prelevman” adlı değişken vergi⁴ ikincisi ise“İhracat iadesi”dir. Topluluk Tercih ilkesi ile bir yandan düşük fiyatlı ithalattan ve dünya tarım piyasalarındaki dalgalanmalardan koruma sağlanırken bir yandan da üye ülkelere öncelik tanınarak Tek Pazar İlkesi de yerine getirilmektedir (Dura – Atik, 2007:354).

1.2.3. Mali Dayanışma İlkesi

Mali Dayanışma İlkesi⁵ diğer iki ilke gereğince gerçekleştirilecek olan Ortak Tarım Politikası harcamalarının ortak bir bütçeden AB üyesi ülkelerin tümünün katkısıyla karşılanması amacıyla kararlaştırılmıştır. OTP doğrultusunda yapılan harcamaların Topluluk üyelerince ortaklaşa üstlenilmesi ayrıca OTP çerçevesinde alınan vergilerden elde edilen gelirin topluluğun ortak geliri kabul edilmesi Mali Dayanışma İlkesinin çift yönlü çalıştığını göstermektedir. 1962 yılında Topluluk bütçesi içinde oluşturulan özel bir fon ile mali sorumluluk ortaklaşa paylaşılmıştır. Hakkındaki detaylar Ortak Tarım Politikasının Finansmanı alt başlığı altında incelenecek olan Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA)’nun kurulmasıyla da OTP giderleri karşılanmaya başlanmıştır (İKV, 2003:6).

⁴ Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile yerini “gümrük tarife”lerine bırakan bu uygulama, ithal ürünler üzerinden alınmakta ve ürünlerin fiyatını Topluluk fiyatına çıkarmayı amaçlamaktadır.

⁵ Bu ilke, Ortak Mali Sorumluluk İlkesi olarak da anılmaktadır.

1.3. ORTAK TARIM POLİTİKASI AMAÇLARI

Avrupa Topluluğunu kuran 1957 Roma Anlaşmasıyla Ortak Pazarın kurulması öngörülmüş, anlaşmanın 38. ve 47. Maddeleri ile yasal dayanağı oluşturulan Ortak Tarım Politikası Avrupa Birliği'nin ilk ortak politikalarından birisi olarak nitelendirilmektedir. 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin kurulmasıyla resmen hayata geçen OTP'nin başlıca amacı çiftçilere makul yaşam standartları sağlamak, tüketicilere ise kaliteli gıda ve adil fiyata ulaşım hakkı sunmaktır(Sağlık, 2010;24).

Avrupa Topluluğunun kurucu antlaşmasınının 39. Maddesine göre Ortak Tarım Politikasının amaçları şöyle sıralanmıştır(OJ, 2008:62-63);

- i. teknik ilerlemeyi geliştirerek, tarımsal üretimi rasyonel biçimde artırarak, üretim faktörlerini özellikle de işgücünü en iyi biçimde kullanarak tarımda verimliliği yükseltmek;
- ii. böylece, özellikle tarımla uğraşanların kişisel gelirlerini artırarak çiftçilerin iyi bir yaşam düzeyine kavuşmasını sağlamak;
- iii. piyasalara istikrar kazandırmak;
- iv. bu ürünlerin arzını güvence altına almak;
- v. ürünlerin tüketiciye uygun fiyatlarla ulaşmasını sağlamak.

Ortak Tarım Politikasıyla, bu politikanın gerektirdiği özel yöntemlerin oluşturulmasında tarım sektörünün bazı özelliklerin dikkate alınması gerekmektedir. Tarımsal faaliyetin tarımın sosyal yapısından ve değişik tarım bölgeleri arasındaki doğal ve yapısal farklılıklardan kaynaklanan özel niteliği, gerekli düzeltmelerin aşamalı olarak gerçekleştirilmesinin gerekliliği ve Üye Devletlerde tarımın, bir bütün olarak ekonomiyle sıkı sıkıya bağlantılı bir sektör olduğu gerçeği gibi hususlar öne çıkmaktadır (DPT,1993:126).

Ortak Tarım Politikasının üye devletler tarafından geçiş dönemi süresince aşamalı olarak geliştirilmesi ve bu sürenin sonunda yürürlüğe sokulması gerekliliği Madde 40'da yer almaktadır. Ayrıca 39. Maddede öngörülen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için Madde 40'da bir tarım pazarları ortak organizasyon oluşturulması ve bu organizasyonun

ilgili ürüne bağlı olarak aşağıda sıralanan üç biçimden birini alması öngörülmüştür(OJ, 2008:63):

- i. Rekabete ilişkin ortak kurallar;
- ii. Çeşitli ulusal pazar organizasyonları arasında zorunlu koordinasyon;
- iii. Bir Avrupa pazar organizasyonu.

Bu üç alternatiften birine göre oluşturulan ortak organizasyon tarım piyasasında fiyatların düzenlenmesi, çeşitli ürünlerin üretimi ve pazarlanmasında devlet desteğinin sağlanması, ürünlerin depolanması, ithalat veya ihracatının yapılmasında ortak mekanizmaların istikrara kavuşturulması gibi konularda gerekli tedbirlerin alınmasını kapsayabilir. Ayrıca belirtilen ortak organizasyon hedeflerine ulaşma imkânı sağlamak için bir ya da daha çok tarımsal yönlendirme ve garanti fonu kurulabilir (OJ, 2008:63-64).

1.4. ORTAK TARIM POLİTİKASI ARAÇLARI

OTP'nin kurulduğu 1962 yılından bu yana üretici gelirlerini koruma amacıyla tarım ürünlerinde birlik tarafından ortak fiyatlar belirlenmekte, iç piyasayı desteklemek ve dış rekabetten korunmasını amacıyla çeşitli araçlar kullanılmaktadır. OTP'nin Ortak Piyasa Düzenlemesi, Pazar ve Fiyat Mekanizmaları ve Karar Alma Mekanizması olmak üzere üç temel aracı bulunmaktadır.

Ortak Piyasa Düzenlemesi ürün bazında yapılmakta, her bir ürün için ortak fiyat sistemi esas alınmaktadır. Böylece ilgili ürüne iç piyasada destek, dış rekabete karşı ise koruma sağlanmaktadır. Ortak Piyasa Düzenlemesi (OPD) 1962 yılında OTP'nin “ortak pazar ilkesi” gereği kurulmuştur. Belirlenen ürünler için üretim ve pazarlama koşulları dikkate alınarak düzenlemeler yapılmaktadır. OPD'ler topluluktaki nihai tarım ürünlerinin neredeyse tamamını (yaklaşık %90'nını) kapsamakta ve OTP'nin en temel aracı olarak kabul edilmektedir.

İkinci bölümde ayrıntıları verilecek olan OPD, müdahale-koruma, koruma ve doğrudan destek olmak üzere üç farklı şekilde uygulanmaktadır. İç piyasaya müdahale, AB tarafından yetkilendirilen ilgili kurumlarca piyasadaki mal alımı yapılması ve fiyatların belirli bir düzeyin altına düşüşünün engellenmesi şeklinde uygulanmakta, koruma

müdahalesi ise dış kaynaklı rekabete karşı, düşük fiyatlı yabancı ürünlerden ithalat vergisi alınarak uygulanmaktadır. Dış rekabete karşı uygulanan koruma mekanizmasının temel aracı gümrük vergileri olmakla birlikte fiyatların belirli bir düzeyin altına düşmesi durumunda ek vergilere de başvurulmaktadır. Son olarak da doğrudan destek düzenlemeleri aracılığıyla belirli ürünleri üreten çiftçilere ödeme yapılmakta ve çiftçilerin gelir düzeyi korunmaya çalışılmaktadır (Dura – Atik, 2007:356).

Fiyat ve Pazar mekanizmaları OPD'lere göre belirlenen ortak fiyat rejimi kapsamında Topluluk içi ve Topluluk dışı politika alanlarında kullanılan araçlardır. Bu bağlamda Topluluk tarafından belirlenen üç farklı fiyat vardır. Bunlardan ilk ikisi iç piyasanın düzenlenmesine yöneliktir. “*Hedef fiyat*” Topluluk Konseyi tarafından her yıl dünya fiyatlarının oldukça üzerinde belirlenen ve çiftçilerin eline geçmesi arzulan ideal fiyatlardır. Piyasada fiilen gerçekleşen fiyat kimi zaman hedef fiyatın üzerinde veya altında oluşmakta ve Topluluk bu durumda “*müdahale fiyatı*” uygulamasına başvurmaktadır. Buna göre Topluluk alt ve üst sınırlar belirleyerek üye ülkelerdeki görevli kuruluşlarca piyasadaki mal satın alarak stok yapmakta ya da stoklardan piyasaya mal satışında bulunmaktadır. Bu fiyat uygulaması ile amaçlanan çiftçilere gelir garantisi sunmaktır (Seyidoğlu, 2009:252-253).

Çiftçiyi dış piyasaya karşı korumak üzere başvuru olan üçüncü fiyat ise “*eşik fiyatı*”dır. Eşik fiyatlar yabancı tarım ürünlerinin iç piyasaya girmelerine izin verilebilecek en düşük fiyatlardır. Topluluğun yüksek destekleme politikalarından ötürü serbest dünya fiyatları düşük seviyede kalmakta ve yabancı mallara karşı bir koruma önlemi olarak ithal malların fiyatlarını, belirlenen eşik fiyat seviyesine çıkarmak için değişken oranlı vergiler (telafi edici vergiler, prelevman gibi) alınmaktadır. Prelevmanın belirlenmesinde eşik fiyat dikkate alınırken telafi edici verginin belirlenmesinde de referans fiyat dikkate alınmaktadır. Bu uygulamalar ile Topluluğa girecek ithal ürün için en düşük fiyat seviyesi belirlenmektedir (Seyidoğlu, 2009:252-253).

Topluluğun dış ticarete uyguladığı Fiyat ve Pazar mekanizmalarında süreç içinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Eşik Fiyat uygulaması, prelevman yada telafi edici vergi gibi değişken oranlı vergilerin alınması ve düşük dünya fiyatları ile AB fiyatları arasındaki farkın Topluluk tarafından karşılanmasını sağlayan ihracat iadesi (restitution) uygulaması, geçmişte kullanılan fakat bugün geçerliliği olmayan araçlardır. Uruguay Raundundan

sonrasında eşik fiyat uygulamasına son verilmiş, prelevman gibi değişken oranlı vergilerin gümrük tarifelere dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Günümüzde yalnızca DTÖ tarafından belirlenen sınırlar içinde ithalattan gümrük vergisi alınması ve dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki fark kadar ihracatçının sübvansede edilmesi mümkündür (Dura - Atik,2007:359-360).

Bu fiyat uygulamalarının yanı sıra balık ve bazı meyve sebzeler için uygulanan “geri çekme fiyatı” ve “satın alma fiyatı” uygulamaları bulunmaktadır. Geri çekme fiyatı üreticilerin bir araya gelerek oluşturdukları kuruluşlar tarafından piyasadaki ürünün fazlasını satın aldıkları fiyat düzeyidir. Satın alma fiyatı ise geri çekme fiyatına benzer bir işlevi olan ancak ürün fazlasının kamu kuruluşları tarafından satın alınması için belirlenen fiyat düzeyidir (Atakan, 1998:23).

Diğer ortak politikalardan farklı olmak üzere OTP’de karar alma sürecinde AB tümüyle yetki sahibidir ve bundan ötürü Ortak Piyasa Düzenlemesi ve Pazar ve Fiyat mekanizmaları Konsey tarafından *Karar Alma Mekanizması* ile belirlenmektedir. Bahsi geçen iki aracın kullanımlarına yetkili karar organları karar vermektedir. Fiyat ve Pazar mekanizmalarının belirlenmesinde Birlik yetki sahibi iken vergilendirme ve çiftçilerin sosyal güvenliği gibi konular üye ülkelerin yetkisi dâhilindedir. OTP’de karar alma Avrupa Komisyonunun sorumluluğu altında gerçekleşirken komisyona bağlı çalışan İdari Komiteler, Tarımsal Yapılar ve Kırsal Gelişme Komitesi (STAR), Düzenleyici Komiteler ve Danışma Komiteleri de OTP’nin ve buna bağlı olarak OPD’lerin işleyişinde önemli roller üstlenmektedirler (İKV,2003:7-8).

Tarım ve kırsal kalkınma amacına hizmet eden bu araçların yanı sıra sağlık düzenlemeleri ve etiketleme standartları gibi araçlara da başvurulmakta ve böylece gıda güvenliğini sağlama, hayvan ve bitki sağlığını koruma amaçlanmaktadır (Sağlık:2011).

1.5. ORTAK TARIM POLİTİKASININ FİNANSMANI

Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikasının finansmanı 1964 yılında kurulan Avrupa Tarımsal Yön verme ve Garanti Fonu (FEOGA) tarafından sağlanmaktadır.

Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA)⁶ 1962 yılı Ocak ayında 25/1962 No'lu Tüzük⁷ ile kurulmuş, 1964 yılında Garanti Bölümü ve Yönlendirme Bölümü olarak iki bölüme ayrılmıştır. (EUROPARL,2014)

Garanti Bölümü, fonun daha geniş bir parçasını oluşturmakta, pazar ve fiyat uygulamalarından kaynaklanan harcamaların finanse edilmesi amacını taşımaktadır. Çiftçilere yapılan doğrudan ödemeler ve tarımsal piyasaların düzenlenmesiyle ilgili kamusal-özel depolama ve ihracat iadeleri gibi önlemler finanse edilmektedir. Fonun bu bölüme ilişkin kaynakları, tarımsal destekleme alımları, ihracatçılara verilecek primlerin karşılanması gibi alanlarda kullanılmaktadır (EC,2013b). İlerleyen bölümlerde ayrıntıları verilecek olan 1992 Mac Sharry reformundan sonra Garanti bölümü içindeki müdahale alımları, stoklama giderleri, fiyat destekleri gibi önlemlerin payı azaltılarak doğrudan ödemelerin payı arttırılmış böylece Garanti bölümü içindeki harcamaların yapısı değiştirilmiştir. Gündem 2000 reformu kararlarıyla OTP önlemlerinin çoğu Garanti Bölümü dışına çıkarılmıştır.

Yönlendirme Bölümü ise yapısal politika önlemlerini finanse etmek için kullanılmakta, tarımsal yapıların iyileştirilmesi amacı güderek tarım sektöründeki orta ve uzun vadeli gelişme çabalarını finanse etmektedir (Dinler, 2000:360). Reformlarla birlikte kırsal kalkınma politikaları ivme kazanmış ve bu bölüme daha fazla ağırlık verilmeye başlanmıştır.

OTP bu fonlar ile birlikte çiftçilere tarımsal üretim için sübvansiyon, teşvik ve fiyat garantisi imkânı sunmakta ve mali yardımlar tarımın yeniden yapılandırılması, tarım arazilerinin genişletilmesi, çiftçilerin yönetim ve teknoloji becerilerinin değişen ekonomik ve sosyal koşullarına uyumlaştırılması için kullanılmaktadır. İki fon da OTP'nin ayrılmaz parçalarıdır ve çiftçi ve kırsal alan ihtiyaçlarının karşılanmasında birbirlerini tamamlamaktadırlar (EC;2004; EC,2011:7).

OTP'nin ilk yıllarında Garanti ve Yönlendirme bölümleri arasında ciddi dengesizlikler olduğu görülmektedir. 1965-74 yılları arasında fonun yaklaşık %90'ı, 1985

⁶ Bazı kaynaklarda bu fon EAGGF (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund) olarak da anılmaktadır.

⁷ 1970 yılında söz konusu Tüzük değiştirilmiş ve 728/70 ve 729/70 No'lu Konsey Tüzükleri ile ek hükümler getirilmiştir. Buna göre kısmen üçüncü ülkelere yapılan ihracat iadeleri kısmen de tarım piyasalarını düzenlemek üzere yapılan müdahale ödemeleri finanse edilecek harcamalar arasındadır.

yılında ise %96,7'si Garanti Bölümüne ayrılmaktadır. Fonun bu iki bölüm arasındaki adaletsiz dağılımı birliğin önemli tartışma konularından biri olmuş, 1993 yılında Garanti Bölümünün payı %91.4' düşürülmüştür (Dinler,2000:360).

Pek çok kamu politikası üye devletler tarafından finanse edilirken tarım politikası büyük ölçüde AB topluluk bütçesinden finanse edilen bir politikadır. Birinci bölüm sadece AB'nin bütçesiyle finanse edilirken ikinci bölüm çok yıllık programlanmakta ve üye devletler tarafından ortak finanse edilmektedir. Avrupa Birliği Komisyonu fonlardan yararlanmak isteyenlere ödeme yapmazken "Ortak Yönetim İlkesi"⁸ gereği bu görev Üye Devletlere verilmiştir (EC, 2013b). OTP, AB GSYİH içinde %0.49'luk, tüm AB kamu harcamalarında ise %0.95'lik bir payı temsil etmektedir. OTP harcamalarının AB GSYİH içindeki payı yıllık %2 oranından fazla azalmaktadır⁹. OTP'nin bütçe maliyetlerindeki değişimler, politikanın sosyal ve çevresel odak noktalarıyla karşılaştırılarak yapılmaktadır (EC,2011:7- 10).

OTP'nin yeniden yapılandırılmasına yönelik gerçekleştirilen reformlarla birlikte ilk yıllarda bütçenin %90'ını teşkil eden FEOGA'nın payı yarı yarıya düşürülmüştür. Yaklaşık son 25 yıllık periyod değerlendirildiğinde, OTP harcamalarının AB bütçesindeki payı 1985 yılında %73 iken 2012 yılında %41 değerini aldığı görülmektedir (EC,2014:1).

Gıda güvenliği ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması, iklim değişiklikleri ile mücadele edilmesi ve kırsal alanlarda istihdam yaratılması gibi hedeflere doğrudan hizmet etmesi bakımından OTP, AB bütçesinden en fazla pay alan harcama kalemidir. Günümüzde halen Üye ülkelerde tarımın kaynak ihtiyacının yaklaşık %70'i AB bütçesi tarafından finanse edilmektedir¹⁰ (Güvenç,2014:10)

FEOGA kendi özel kaynakları bulunmayan, mali özerkliğe sahip olmayan bir fondur. Bundan ötürü Topluluk Bütçesi ile uyumlu olarak faaliyetlerini sürdürme zorunluluğu bulunmaktadır. FEOGA, gelirleri arasında geleneksel kaynaklar (gümrük tarifesi gelirleri ve tarımsal vergiler), Katma Değer Vergisi (KDV) gelirleri, GSMH'den

⁸ Ortak Yönetim İlkesi, Üye Ülkelere ulusal ve bölgesel ödeme organı olma yetkisi vermektedir. Buna göre ödeme organlarının AB bütçesinden herhangi bir harcama yapmadan önce Komisyon tarafından şart koşulan bir dizi kritere akredite olması gerekmektedir.

⁹ AB GSYİH içinde kamu harcamalarının payı yıllık %0.45 oranında azalmaktadır. Oranlar, OTP harcamalarında reformlarla birlikte gerçekleştirilen kesintilerin dolaylı bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

¹⁰ 2014-2020 Mali Çerçevesi'nde OTP kapsamındaki harcamalar ve doğrudan ödemeler bütçenin %29'unu kırsal kalkınma harcamaları ise bütçenin %9'unu oluşturmaktadır.

aktarılan kaynaklar ve diğer bazı kaynaklar bulunan bütçeden kendisine ayrılan pay doğrultusunda yararlanmaktadır (TEPGE,1999:7).

2014-2020 yıllarına ilişkin hazırlanan Çok Yıllı Mali Çerçeve’de AR-GE harcamalarına, eğitim ve sosyal politika gibi alanlara ayrılan kaynak miktarının bir önceki mali çerçeveye kıyasla arttırılması önerilmiştir. Söz konusu mali çerçevede OTP harcamalarının bütçe paylarını ciddi oranda azaltıcı bir reform ortaya koyulmazken¹¹ OTP harcamaları içinde iki ana bölüm dışında gıda güvenliği, ar-ge ve inovasyon (gıda güvenliği, bioekonomi, sürdürülebilir tarım), küreselleşme gibi konulara yönelik OTP bütçesinin %4’ünü aşmayacak şekilde ek harcama yapılması mümkün kılınmıştır. (Güvenç,2014:2; Çalışkan,2012: 140).

OTP’nin finansmanına az da olsa katkı sağlayan başka fonlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu (EAFRD) ‘dur. Bu fon Üye Devletlerin kırsal kalkınma programlarını desteklemekte ve tarım sektöründe yapısal politikalara ilişkin önlemler içermektedir (EC,2013b). Kırsal kalkınma önlemleri ürün ve üretici desteğini tamamlayıcı nitelik taşımakta, yapısal önlemlerle sürdürülebilir arazi yönetimi için teşvikler yaratılarak Avrupa çiftliklerinin rekabetçiliği sağlamakta ve tarımsal araziler korunmaktadır.

Bölgeler arası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak için oluşturulan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER), mesleki eğitim, istihdam ve insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla oluşturulan Avrupa Sosyal Fonu (FSE) ve kırsal kalkınmayı destekleyen tüm faaliyetleri ortak bir çatı altında toplamayı hedefleyen LEADER programı da FEOGA’nın Yönlendirme Bölümünün yapısal amaçlarına ulaşmaya yönelik hizmet veren diğer yapısal fonlardır (İKV,2003:11).

1.6. ORTAK TARIM POLİTİKASI REFORMLARI

Ortak Tarım Politikası reformları yıllar itibariyle Avrupa’da tarım politikalarının ve araçlarının uğradığı değişimi gözler önüne sermekte ve Avrupa’da tarım sektörünün savaş

¹¹ OTP kapsamındaki harcamaların da yer aldığı Mali Çerçevenin ikinci başlığı olan ‘Sürdürülebilir Büyüme : Doğal Kaynaklar’ için 2007- 2013 Mali Çerçevesi’ne göre ayrılan kaynak miktarı %11.3 oranında azaltılmıştır.

yıllarından günümüze gelinceye değin geçirilen yaklaşık elli yıllık sürecini göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde OTP' de dönemler halinde gündeme gelen reform eğilimleri sebepleri ve sonuçları itibariyle incelenecek ardından söz konusu elli yıl boyunca meydana gelen reformlar değerlendirilecektir.

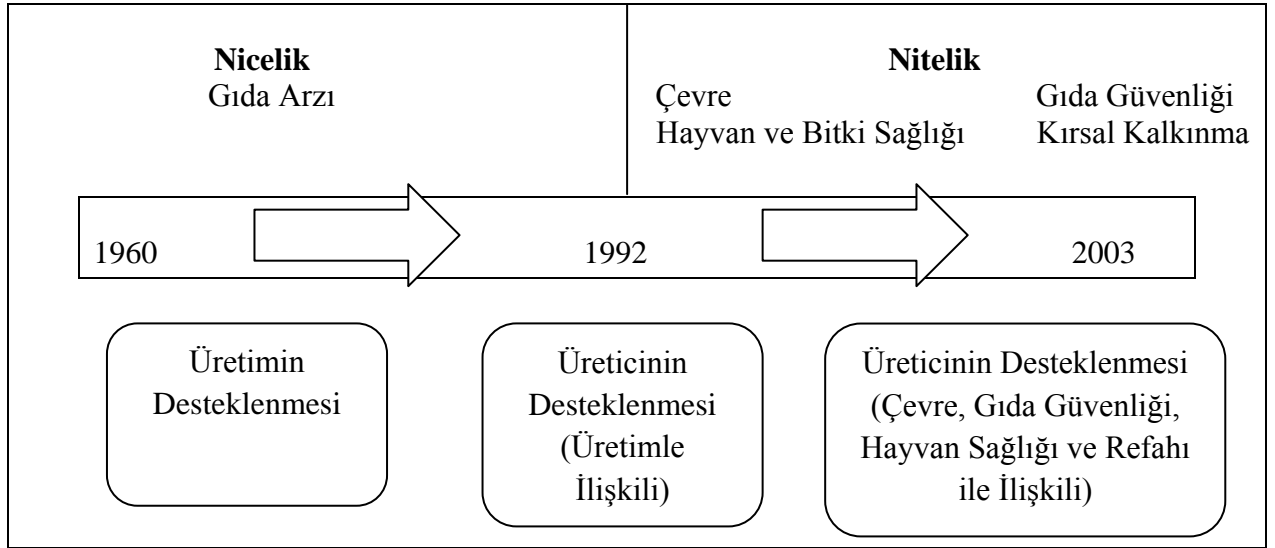
Dünya geneline bakıldığında birbirinden farklı ülkelerde uygulanan tarım politikası önlemlerinin önemli ölçüde benzerlik gösterdiği görülmektedir. 1950'lerden başlayarak onar yıllık dönemler halinde tarım politikalarında öne çıkan unsurlar ve politikalarda yapılan benzer değişimler göze çarpmaktadır. 1950'lerde savaştan yeni çıkılmasının etkisiyle makineleşme ve modernleşmeye yönelik adımlar dikkat çekmekte iken 1960 ve 1970'li yıllarda ise artan dünya nüfusunun tarımda kendine yeterliliğini ve üretim artışı sağlayabilmek için tarımsal destek önlemlerinin artırıldığı görülmektedir. Desteklerin gerek Avrupa'da gerekse ABD gibi diğer gelişmiş ülkelerde zamanla üretim fazlası sorunlarına sebep olması tarım politikalarında farklı uygulamaların gündeme gelmesine sebep olmuştur. 1980'lerde dünya genelinde korumacı önlemlere başvurulurken 1990 ve 2000'li yıllarda tarımda liberalleşme, gıda güvenliği, çevre, hayvan refahı gibi konular öne çıkmaya başlamıştır (Eraktan, 2006:49).

1960'lı yılların başında ortaya çıkan ve Avrupa Topluluğunun ilk uluslararası politikası olan OTP ilk yıllarda üye ülkelere tarımda kendine yeterli hale gelebilmeleri için yüksek fonlarla destekleme yapmış fakat zamanla dünya genelinde gerçekleşen piyasa koşullarının ve iktisat politikalarının değişimine ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Hedef ve araçlarında büyük değişikliklere giden OTP dış koşullar ve iç koşullardan etkilenmiştir. Politikanın ilk yıllarından itibaren uygulanan önlemlerle temel ürünlerin hemen hepsinde kendine yeterli konuma gelen Birlik, oluşan üretim fazlasını dünya pazarlarına sokabilmek için dışsıtım sübvansiyonlarına ağırlık vermiştir. Bütçe üzerindeki aşırı yük, üretimi azaltma hedefini doğurmuş ve destekleme sistemini üretimden bağımsız hale getirme çalışmaları başlamıştır. Tüm bunların yanı sıra Berlin duvarının yıkılmasıyla beraber Birlik eski Sovyet bloğu ülkelere doğru kayan bir genişleme süreci yaşamıştır. Özellikle 2003 yılında gerçekleştirilen OTP reformuyla beraber finansal destek yerine müktesebat uyumuna, tarım politikaları yerine kırsal kalkınmaya odaklanan bir bakış açısı hakimiyet kazanmıştır (Günaydın, 2009:177).

Avrupa’da zamanla değişime uğrayan tarımsal destek önlemleri göstermektedir ki OTP’de gerçekleştirilen reformlarda temel unsur, ürün desteğinden üretici desteğine geçiş olmuştur. Tarım ürünlerine sabit fiyat garantisi vererek çiftçi gelirlerini dolaylı yoldan desteklemek yerine çiftçi gelirlerinin doğrudan desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Aşırı üretime yol açan ürün desteği yavaş yavaş terk edilmiş ve özellikle süt ürünleri, şeker ve tarıma elverişli bitkiler için nicel kısıtlar getirilmiştir (EC, 2011:4).

Aşağıdaki şekilde de vurgulandığı üzere kurulduğu tarihten bu yana OTP içinde niceliğe yönelik politika araçları yerini giderek niteliğe yönelik araçlara bırakmıştır. Önceliği gıda arzını güvence altına almak olan OTP, özellikle 1992 reformu ve sonrasındaki reformlar ile çevre, hayvan ve bitki sağlığını koruma ve gıda güvenliğini ve kırsal kalkınmayı sağlamaya yönelik olarak çiftçilerin desteklenmesine önem vermiştir. Süreç içerisinde üretim ve desteklemeler arasındaki bağ giderek koparılmıştır.

Şekil 1.1 : Ortak Tarım Politikasının Değişimi

Kaynak: Fatma CAN SAĞLIK (2011), “AB Ortak Tarım, Gıda Güvenliği ve Balıkçılık Müktesebatı ve Yerel Yönetimlerde Uygulanması” T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. http://www.abgs.gov.tr/files/PUYB.../tarim_tbb_sunus_2011_antep.pdf (01.10.2013)

1.6.1. Ortak Tarım Politikasında Reform Eğilimlerinin Nedenleri

Tarım politikası hedefleri, ilke ve önlemleri ekonominin diğer alanlarında olduğu gibi zamanla değişime uğramaktadır. Bir ülkenin tarım ürünlerinde kendine yeterli olması,

net ihracatçı ya da net ithalatçı olması, üretici ve tüketici taleplerinin değişime uğraması, uluslararası tarım politikasında yürütücü görevi gören uluslararası örgütlerce alınan kararlar ve dünya piyasalarındaki çeşitli gelişmeler, uygulanan tarım politikalarının zaman içinde aynı kalmasını engelleyen unsurlardandır. Tarım politikalarındaki genel eğilimler ve başvurulan politika araçları Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası reformlarının şekillenmesinde etkili olmuş ve Topluluk, iç dinamikler kadar dış dinamiklerin de baskılarıyla tarım politikasının sınırlarını belirlemek zorunda kalmıştır. Özellikle 2000’li yıllardaki genişleme dalgası, DTÖ kapsamında yürütülen Tarım görüşmeleri ve dünyada tarım politikalarına getirilmesi planlanan değişiklikler OTP’de radikal değişimlere sebep olmuştur. (Eraktan, 2006:48-50; Eraktan,2009a:3). Reformların hayata geçirilmesinde etkili olan unsurlar üç başlık altında incelenmiştir.

1.6.1.1. İçsel Baskılar

1962 yılından itibaren OTP, Birliğe üye ülkelerin üreticilerinin adil yaşam standartlarına sahip olması ve tüketicilerin gıda ihtiyaçlarına uygun ürün sağlanması amacını gütmektedir. Ortak bir politika, tarımda rekabet edebilirliği arttırmakta ve yapılan uluslararası müzakerelerde küresel ticaret partnerleriyle Avrupa’nın bir bütün olarak karşı karşıya gelmesine imkan vermiştir (EC;2012c).

Bu politika çiftçilere yüksek destekleme fiyatları, değişken vergiler ve ihracat sübvansiyonları ile nispeten yüksek gelir sunmuş ve bu durum 1980’li yıllarda AB’nin dünya genelinde gıda ve tarım ürünlerinde ikinci¹² en büyük ihracatçı olmasını sağlamıştır (Kelch,2000:480).

Ancak gıda arzını güvence altına alma düşüncesiyle üretimin büyük ölçüde arttırılması zamanla istenmeyen sonuçlar doğurmuştur. Artan üretim, tarımsal ürün fiyatlarının aşağı yönlü seyretmesine ve tarım kesiminin gelirlerinin düşmesine sebep olmuştur. OTP’de ilk reform arayışları da söz konusu aşırı üretimin önüne geçerek arz ve talep dengesini sağlayabilmek, kırsal ve tarımsal altyapıyı iyileştirilmek amacıyla ortaya çıkmıştır (Acar- Bulut,2010:6).

¹² 1986 yılında en büyüğü olmuştur.

Dünya geneline bakıldığında tarımda benzer korumacı önlemlerin, farklı dönemlerde kendilerine uygulama sahası buldukları görülmektedir. Avrupa, aşırı üretimi engellemek için ABD'nin 1933-1935/36 yılları arasında uyguladığı politikaya benzer bir yol izlenmiştir. ABD buğday, mısır, yer fıstığı, pamuk, tütün gibi ürünlerde ekim alanı sözleşmeleri yapmış, belli bir referans döneminde ekim alanlarını daraltma amacıyla hareket etmiş ve üretim fazlaları sorununu aşmaya çalışmıştır. Üretimin azaltılması sonucu üreticilerin vazgeçmiş oldukları gelir karşılığında tazminat ödenmiş ve kriz yılları haricinde 1938 yılından sonra da gönüllü olarak ekim alanlarını daraltma hareketi bazı ürünlerde sürdürülmüştür. Benzer bir uygulamaya 1980'li yıllarda başvuran Avrupa ülkeleri ciddi boyutlara ulaşan üretim fazları sorununun önüne geçmek için öncelikle 1988 reformuyla gönüllü arazi sınırlamasını uygulamaya başlamış ardından da 1992 reformuyla birlikte bu uygulama zorunlu hale getirilmiştir (Eraktan, 2006:49).

OTP'de reform ihtiyacının ardında yatan tek faktör aşırı üretim sorunu değildir. Tarım kesimi yapı problemleri, azalan tarım nüfusu ve düşük çiftçi gelirleri de reform hareketlerine hız katan ve birbirleriyle bağlantılı olan iç baskılar arasındadır. Aşırı üretim, toprakların yorulması¹³ ve kirlenmesi gibi çevre sorunlarına yol açmış ayrıca ihracat sübvansiyonlarındaki ve stoklardaki artış bütçe harcamalarını arttırmış ve böylece ekonomik açıdan bir kısır döngü içine girilmiştir. Avrupa'da tarım nüfusu zamanla düşüş trendine girmesi ve özellikle 1990'dan sonra yıllık yaklaşık %4.7 oranında gerilemesi ise hem ekonomik hem sosyal açıdan sorunlara sebep olmuştur. Bu gerilemiş fiyata bağlı araçlarla kırsal kesimi destekleme geleneğinin yavaş yavaş terk edilmesine sosyal ve yapısal araçlarla yapılan desteklemelere ağırlık verilmesine sebep olmuştur. Kırsal alanların sosyal, ekonomik, tarihi ve kültürel açıdan sürdürülebilirliği sağlamak adına yeni istihdam olanakları yaratma ve kırsal alan önlemlerini artırma gerekliliği doğmuştur. Diğer taraftan, 1980'lere gelinceye değin çiftçi gelirlerinin içinde Topluluk kaynaklı desteklerin payının yaklaşık %50 olduğu görülmekte ve bu durum çiftçilerin kendi tarımsal faaliyetleri veya rekabet güçlerinden ziyade yardım mekanizması ile geçimlerini sağladıklarını göstermektedir. OTP yardımlarının terk edilmesi bir yana radikal politika değişikliklerini öngören reformlar bile tarım kesiminin yaşam standardını ciddi ölçüde

¹³ Aynı ürünlerin ekim nöbeti yapmaksızın arka arkaya uzun yıllar yetiştirilmesi ve bunun sonucunda verimliliğin düşmesi.

düşüreceğinden dolayı reformlardan beklenen, yalnızca bazı olumsuzlukları ortadan kaldırmasıdır (Eraktan,2006:52-53).

OTP'nin ilk günlerinden itibaren AB'de tarım politikası belirleyicileri arasında tarım lobilerinin gücü oldukça önemli bir faktör olmuştur. Bu bakımdan tarım, Avrupa'da reformu en zor olan politika alanlarından birisidir. OTP'de reform hareketlerinin canlanmaya başlaması ancak 1980'lerin sonlarına doğru tarım lobilerinin etkisinin azalmasıyla başlamasıyla mümkün hale gelmiştir (EC,2008:155).

Birlik içi baskılar ve haklı sebepler OTP'de reform gerçekleştirilmesi için yeterli düzeye ulaşmıştır. Rekabet gücünü arttırmak, OTP'yi tüm vatandaşlar ve tüketiciler için kabul edilebilir kılmak ve OTP'de aksak rekabeti arttırmayacak bir şekilde ademi merkezîyet sistemi oluşturmak, reform talep edenlerin dayandığı üç ana unsur olmuştur (Cardwell – Rodgers,2007:808).

1.6.1.2. Yeni Ülkelerin Katılımı

1957 yılında Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'dan oluşan kurucu üyeler arasında imzalanan Roma Anlaşmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuş, 1968 yılında üyeler arasındaki Gümrük Birliği tamamlanmıştır. Topluluk kısa sürede başarısıyla dikkat çekmiş ve ilk genişleme 1973 yılında Danimarka, İrlanda ve İngiltere AET'ye üyelik için başvurmasıyla gerçekleşmiştir. İlk genişlemenin ardından 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında da Portekiz ve İspanya'nın katılımıyla Güney Avrupa ülkeleri topluluğa ilk kez dahil olmuş ve bu ülkelerin ekonomilerinin az gelişmişliği nedeniyle sorunlar kendini göstermeye başlamıştır. 1995 yılında dördüncü genişleme ile birlikte Güney Avrupa ülkelerine göre ekonomik ve demokratik açıdan gelişmiş Kuzey Avrupa ülkeleri Avusturya, İsveç ve Finlandiya da Topluluğa katılmış ve üye sayısı 15'e ulaşmıştır. 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesiyle Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (MDAÜ) gerekli ekonomik ve siyasal koşulları yerine getirmeleri halinde Avrupa Birliğine üye olabilecekleri vurgulanmış ve 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya Birliğe üye olmuştur. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla beşinci genişleme dalgası tamamlanmıştır. Son olarak 1 Temmuz

2013 tarihinde Hırvatistan'ın üyeliğinin resmîyet kazanmasıyla birlikte Avrupa Birliğı 28 üyeye ulaşmıştır (IKV, 2013; ITO,2013).

2004 yılındaki büyük genişleme ile birlikte 10 yeni ülkenin aynı anda birliğe katılması hâlihazırda uygulanan tarım politikası araçlarının etkinliğı üzerindeki baskıyı arttırmıştır. 2004 ve 2007 yıllarındaki katılımlar tarımda tam zamanlı çalışan çiftçi sayısını 6 milyondan 11.5 milyona çıkarmış ve sınırlı bütçe neredeyse iki katı çiftçi tarafından bölüşülür hale gelmiştir(EC,2011:3).

Son genişlemeler, ekonomilerinde tarımın payı yüksek olan ülkeleri içerdiğinden ötürü bu ülkelere yapılacak tarımsal desteklerin yükü hesaba katılarak tarım politikası önlemlerinde değışikliğe gidilmiştir. Genişlemenin ardından eski OTP kurallarının uygulanması halinde tarım piyasalarında ortaya çıkabilecek dengesizlik endişesi sonucu yardım mekanizmaları değıştirilmiştir. Gündem 2000 ve 2003/2004 reformlarında piyasa odaklı görüş yerine kırsal kalkınma teşviklerine öncelik verilmesi bu gayretin bir göstergesidir (Eraktan,2006:51).

2000'den itibaren AB ilk 15'inde tarım sektöründeki milli gelir artışları, büyümenin gerisinde kalmaktadır. Katılım sonrası çiftlik gelirlerindeki tatmin edici artıştan dolayı AB üyesi ilk 10 ülkede (EU-10) ise tarım kesimi gelirlerindeki artış milli gelirdeki büyümeden daha hızlı gerçekleşmiştir. Yine de tarım kesiminde gelir seviyeleri hala ekonomideki diğer sektörlere göre daha düşük seviyede kalmaktadır (EC,2011:7). AB'nin içine girdiğı genişleme süreci ile birlikte yeni üye 10 ülkenin tarımsal nüfus ve altyapısının birliğe göre oldukça geri olması 1992 yılında gerçekleştirilen Mac Sharry reformlarının derinleştirilmesi ve dönüştürülmesini gündeme gelmiştir (Acar- Bulut,2010:7).

1.6.1.3. Dünya Ticaret Örgütü'nün Etkisi: Tarım Anlaşması ile Artan Dış Baskılar

1980'li yılların sonundan itibaren AB tarım politikasındaki reform arayışları dünyadaki ve birlik içindeki değışikliklerden etkilenerak şekillenmiştir. Bu yıllarda ABD ve AB'nin benzer tarım politikaları izleyerek dünya piyasalarına düşük fiyatlarla yüksek miktarlarda tarım ürünü ihracatı gerçekleştirmeleri büyük bir ticaret sorununa sebep olmuştur. Dünya tarım ürünleri piyasası bu ekonomik güçler doğrultusunda

yönlendirilmekte ve üçüncü ülkelerin tarım üreticileri bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir (Eraktan,2009a:3).

ABD ve AB gibi iki büyük ekonomik gücün tarım politikası konusundaki aşırı korumacı tutumları hem kendi aralarındaki ticari ve siyasi ilişkileri etkilemekte hem de sanayileşme sürecini henüz tamamlayamamış ve ihracatı yoğun olarak tarıma bağlı ürünlerden oluşan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkilemiştir.

Bilindiği üzere tarım ürünlerinin uluslararası ticareti, yaygın olarak kullanılan destekleme politikaları sebebiyle engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Destekleme politikalarından vazgeçmeyen ülkelerin etkisiyle tarım ürünleri, uzun bir süre Genelleştirilmiş Ticaret ve Tarife Anlaşması (GATT) çerçevesinde yürütülen uluslararası ticareti serbestleştirme çabalarından hariç tutulmuştur. İlk olarak Tokyo Görüşmelerinde gündeme alınan tarım ürünlerinin ticaretinin serbestleşmesi konusu Uruguay Görüşmelerinde ağırlıklı olarak tartışılmıştır (Seyidoğlu,2009:548). Görüşmelerde tarım ürünleri üreticisi üçüncü ülkeler birleşerek AB ve ABD'ye tarım politikalarında değişiklik yapmaları konusunda baskı uygulamışlardır.

Uluslararası bir ara bulucu olarak GATT'ın yetersiz kalması üzerine, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuştur. Uruguay Raundu sonucunda tüm taraflar tarafından imzalanan “Nihai Senet”¹⁴ ile sübvansiyonlar, anti-damping, iç destekler, ticarete karşılaşılan teknik engeller ve koruma tedbirlerine yönelik yaptırıcı mekanizmalar ve kurallar içeren bir oluşum ortaya koyulmuştur (Coleman- Tangermann, 1999: 400).

DTÖ Tarım Anlaşması, “Nihai Senet”te yer alan ek anlaşmalardan birisidir¹⁵. Anlaşma ile dünya tarım ürünleri ticaretinin serbest piyasa mekanizması prensiplerine bağlı, adil bir sistem içinde gerçekleştirilmesine yönelik bir adım atılmıştır. Tarım anlaşmasında İç destekler, pazara erişim ve ihracat sübvansiyonları olmak üzere üç ana konu üzerinde durulmuş ve tarımsal ürün ticaretine bir disiplin getirilmesi amaçlanmıştır. Buna göre DTÖ'nün uzun vadeli hedefleri doğrultusunda ve kararlaştırılan periyot içinde

¹⁴ Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması ve bu anlaşmaya ek diğer anlaşmalar “Uruguay Turu Nihai Senedi” olarak anılmaktadır.

¹⁵ DTÖ Kuruluş Anlaşmasına ek olarak imzalanan Tüm DTÖ anlaşmaları mal ticaretinde olduğu gibi tarımda da uygulama alanı bulurken, bu anlaşmalar ile Tarım Anlaşması arasında bir anlaşmazlık olması durumunda Tarım Anlaşmasının hükümleri geçerli sayılmaktadır(Akın, 2008:21).

tarımsal desteklemelerde ve koruyucu önlemlerde tedrici indirimler yapılacaktır. Koruyucu ve önleyici tedbirlerle dünya tarım piyasalarındaki kısıtlamalar ve rekabet eşitsizlikleri en aza indirgenecektir (WTO,2014:43).

İç destekler kapsamında çiftçilere sağlanan ticaret bozucu teşviklerin 2000 yılı sonuna kadar olan altı yıllık süreçte %20 oranına indirilmesi kararlaştırılmıştır. Pazara erişim konusunda da altı yıllık periyotta Avrupa'nın ithalata uyguladığı değişken vergileri ortalama %36 seviyesine indirmesi gerekmektedir. Son olarak ihracat sübvansiyonlarında indirim taahhüdü olarak AB, her bir ürün için ihracat iadesi miktarını 2001 itibariyle %36'ya indirmeyi ve ilerleyen yıllarda bu oranı %21'e indirmeyi kabul etmiştir (Brittan,1999:3-4).

“Nihai Senet”teki öneriler Avrupa Birliği'nin razı olduğundan daha fazla değişimi içerdiğinden dolayı birlik tarafından tepki ile karşılanmıştır. Düşük fiyatlar sonucu tarımda rekabetçiliğin artması ve DTÖ tarafından düzenlenen pazara giriş müzakerelerinde Avrupa Birliği'nin eli güçlenmiş olsa da fiyat desteklemesinden doğrudan ödeme sistemine geçilmesi ABD ve Avrupa Birliği arasında iç destekler konusunda yeni bir tartışmaya meydan vermiştir. DTÖ disiplinine tabi olunması ile birlikte OTP reformu için ihracat sübvansiyonlarında ciddi düşüş yapılması ve doğrudan ödeme sistemine geçilmesi söz konusu olmuştur. Avrupa'da Almanya ve İngiltere “Nihai Senet”in kabulünü desteklemiş fakat Fransa şiddetle karşı çıkmıştır. 1992'de tarım konusu İngiltere'nin baskısıyla ABD'li müzakerecilerle Blair House'da bir görüşme yapılmış ve bir anlaşma sağlanmıştır. Blair House Anlaşması DTÖ Tarım Anlaşmasının temelini oluşturmuş ve üye ülkeler tarafından kabul edilmiş ve böylece Uruguay Turu tamamlanmıştır (Coleman- Tangermann, 1999: 400-401).

DTÖ Tarım Anlaşması, desteklemeleri ticarete olan etkilerini esas alarak üç kategoriye ayırmıştır. Bu kategoriler genel olarak “amber kutu”, “mavi kutu” ve “yeşil kutu” olarak anılmaktadır. Amber kutu fiyat desteği sağlanması, üretime bağlı teşvikler ile aşırı üretimin desteklenmesi gibi en ticaret bozucu yardımları içeren kutudur. Bu tür sübvansiyonların %20 oranında azaltılması kararlaştırılmıştır. Anlaşmaya göre yeşil kutu içinde tariflenen tarımsal yardımlar indirim yükümlülüğünden muaf tutulmuşlardır. Bu yardımların üretim üzerinde etkisi yok denilecek kadar az olduğu için sakıncasız kabul edilmiştir. Bu kategori AB'de, üretimden bağımsız tarım ve çevre programlarının

desteklenmesini ve özellikle kırsal toplum için tasarlanan yapısal ödemeleri kapsamakta ve ticareti bozucu etkisi olmamaktadır. Son olarak mavi kutuya ancak üretimin kısıtlanması ve/veya diğer bazı koşulların sağlanması durumunda başvurulabilecek önlemler dahil edilmiştir. AB'nin 1992 reformuyla karara bağladığı telafi edici ödemeler bahsi geçen mavi kutu içinde yer almaktadır. Bu ödemeler üretimden bağımsız olmaları bakımıyla yeşil kutuda yer alması gereken önlemlerden olsa da izne tabi olan önlemlerdir ve gelecekteki kullanımları tehdit altındadır (Brittan,1999:3-4). Uruguay Raundunda OTP'yi müdafaa edebilmek için tüm enerjisini harcamış ve önemli taahhütlerin altına girmiş olan AB için DTÖ yaptırımları büyük önem taşımakta ve OTP reformlarını mecbur kılmaktadır.

Avrupa OTP söz konusu olduğunda korumacı bir tavırla DTÖ'nün etkisi ile yapılacak her türlü reformdan kaçınma yoluna gitmektedir. Fakat OTP'nin uğradığı değişimlere bakıldığında reformlar ve DTÖ müzakerelerinin eş zamanlı ilerlediği görülmektedir. Söz konusu tartışmaya ilişkin yapılan bir çalışmada mesele temel olarak ikiye ayrılarak incelenmiş ve ampirik bulgular ortaya koyulmuştur (Fouilleux,2004:239). Buna göre GATT Uruguay Raundu ve 1992 OTP reformunun gerçekleşmesinin Avrupa'da ekonomik ve politik kapasitenin yeniden değerlendirilmesi ve kaynakların optimum kullanımı ile sonuçlanması birinci ampirik bulgu, ilerleyen bölümlerde incelenecek olan OTP 2003/2004 ara dönem gözden geçirilmesi ile de DTÖ DOHA Raundunun aynı dönemde yoğunlaşması ise ikinci ampirik bulgudur.

2000'li yıllara gelindiğinde dahi AB'nin iç politikasını korumak için yüksek koruma engellerine ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bundan ötürü DTÖ'nün yeni turuna güçlü bir pozisyonda gidebilmek için ileri düzeydeki reformlar önceden Gündem 2000 başlığı altında tartışmaya açılmıştır (Tangermann,1999:7). Gündem 2000 reformlarının başlatılmasının ana hedeflerinden birisi DTÖ'nün Cancun raundu ve sonraki raundlarına karşı Birliği hazırlamak olmuştur. 2003 reformu başlığı altında ayrıntıları verilecek olan Tek Çiftlik Ödeme Sistemine geçilmesinin ardındaki sebep de Tarım Anlaşmasına göre bu önlemlerin yeşil kutu içinde tariflenmesi ve tarımsal yardımlar indirim yükümlülüğünden muaf tutulmasıdır. Böylece iç desteklerin çoğu buraya aktararak güvence altına alınmış ve yeni rejimin yapısı tamamen DTÖ'nün etkisinde belirlenmiştir. AB, ilerleyen görüşmelerde DTÖ ile bağlantısını sürdürmek için Hong Kong müzakerelerinde 2013 yılı itibarıyla ihracat sübvansiyonlarını tamamen kaldırmayı kabul etmek zorunda kalmıştır (Cardwell – Rodgers,2007:814).

İlk radikal reform hareketlerinin DTÖ'nün etkisiyle ortaya çıkması ve özellikle Doha Raunudun başlangıcı ile Birliğin ticari olmayan meselelere daha fazla ağırlık vermeye başlaması, OTP reformlarında DTÖ'nin belirleyici faktör olduğunu göstermektedir. Bundan ötürü denilebilir ki, AB'nin reformlar konusunda karar almasında ve reformların içeriklerinin düzenlenmesinde DTÖ'nün etkisi yadsınamaz niteliktedir.

1.6.2. Ortak Tarım Politikasında Reform Süreci

Bu bölümde elli yılı aşkın bir süredir reformlara tabi tutulan OTP'deki değişimler temel dönüm noktaları itibariyle incelenmiştir. Süreç içerisinde temel prensiplerinden şaşmayan OTP'in esas hareket alanı politika araçları olmuştur. Detayları neden ve sonuçları bakımından incelenecek reformlar ile birlikte kısaca, OTP'nin giderek piyasa uyumlu araçlara yoğunluk vermesi, ekonomi, sosyal ve ticari açıdan sorunlu görülen yöntemlerden kaçınarak politikanın üreticiler ve tüketiciler için daha anlaşılır, basit ve kabul edilebilir hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Ortak Tarım Politikasının yıllar içinde uğradığı değişim Şekil 1.2'de gösterilmiştir. Buna göre OTP, kurulduğu 1960'lı yıllardan itibaren yaklaşık on yıllık dönemler halinde reformlara uğramış, tarım kesimini güçlendirmek ve tarımsal üretimde istikrarı sağlamak adına başvuru amaç ve araçlar zamanla değişmiştir. İlk yıllarda gıda arzını arttırmaya yönelik araçlar kullanan OTP kısa sürede üretim fazlaları sorunuyla başa çıkabilmenin yollarını aramaya başlamıştır. Büyük ölçüde DTÖ Uruguay Raundunun etkisiyle gerçekleşen 1992 reformu OTP'nin değişimi için bir dönüm noktası sayılmış ve gelecek yıllarda hayata geçecek olan radikal kararların zemini burada oluşturulmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde genişlemelerin etkisiyle tarımsal arazilerin artması ve mevcut politikaların ve desteklemelerin devamının bütçe sorunlarına yol açacak olması OTP'nin rotasını değiştirmiştir. Tüketici ve piyasa odaklı hale gelen OTP gıda güvenliği, hayvan sağlığı, çevre politikaları, kırsal kalkınma gibi konulara yönelerek tarıma müdahaleyi daha dolaylı yollardan gerçekleştirmeyi hedef edinmiştir.

OTP'nin birincil hedefleri yıllar içerisinde değişmeyip aynı kalsa da farklı amaçlara verilen ağırlıklar zamanla değişmiş ve sürdürülebilirlik OTP'nin genel amacı haline almıştır. Günümüzde OTP, Avrupa genelinde pazar odaklı tarımsal üretimin yanı sıra

kırsal alanlarının canlılığının devam ettirilmesine ve çevresel açıdan sürdürülebilir üretimin sağlanmasına yönelik çok fonksiyonlu bir politika halini almıştır (EC;2011).

Şekil 1.2: Ortak Tarım Politikasının Tarihsel Gelişimi

İlk Yıllar	Kriz Yılları	1992 Reformu	Gündem 2000	2003 Reformu	2008 Sağlık Taraması
Gıda güvenliği Verimliliğin Arttırılması Piyasa İstikrarı Gelir Desteği	Aşırı Üretim Harcama Artışları Uluslar arası Anlaşmazlıklar Yapısal Önlemler	Üretim Fazlasını Azaltma Çevre Gelir İstikrarı Bütçe İstikrarı	Reform Sürecini Derinleştirme Rekabet Edebilirlik Kırsal Kalkınma	Piyasa Oryantasyonu Tüketici Tercihleri Otp Sadeleştirilmesi Kırsal Kalkınma Çevre DTÖ Uyumu	2003 Reformlarına Uyumu Güçlendirme Yeni Meydan Okumalar Risk Yönetimi

Kaynak: EUROPEAN COMMISSION (2011), "The CAP in Perspective:from Market Intervention To Policy İnnovation" Agricultural Policy Perspectives Briefs, Brief no:1 rev, January, 2011, pp:2.

Reformlar ile üretim standartlarını ve tarım teknolojilerini geliştirmek, tarımsal üretim araçlarının etkili kullanımıyla Avrupa’da tarımsal üretimin verimliliğini arttırmak, piyasalarda istikrar ve tarımsal ürün arzının güvenliğini sağlamak, , çevreye uyumlu üretim modelleri ve tarımda işgücünün optimal kullanımıyla birlikte sürdürülebilir tarım üretimini temin etmek, geçimini tarım sektöründen sağlayan üreticinin gelirini arttırmak,

tüketicilere ise uygun fiyat ve gıda güvencesi oluşturmak, tarım ürünlerinde üye ülkelerle fiyat eşitliği sağlayarak haksız rekabete mani olmak Ortak Tarım Politikasının temel çerçevesini oluşturmuştur (Kilit,2012).

1.6.2.1. 1968 Mansholt Planı

1950’li yıllarda ortak tarım politikası tarımsal üretimin yeterli ölçüde sağlanmadığı bir dönemde çiftçilere verilen yüksek desteklemelerle üretimi teşvik etmek, tarımla uğraşan kesimin yaşam standartlarını yükseltmek ve piyasa arzının tüketiciye uygun fiyatlara ulaştırmak amaçlarına yönelik olarak ortaya çıkmıştır(Kilit,2012).

Ortak Tarım Politikasında ilk reform hareketi 1968 yılı Mansholt Planı ile başlamıştır. Mansholt planı OTP’deki sorunları gidermek amacıyla hazırlanan müdahaleci bir plandır. Bu müdahaleci görüş tarım politikasında önemli bir isim olan Hollandalı Sisco Mansholt tarafından ileri sürüldüğü için plana onun ismi verilmiştir. Mansholt 1953’te kurucu altı üyeye ortak bir politika izlemeyi önermiş ardından 1968 yılında bu politikanın geliştirilmesi fikrini ortaya atmıştır. 1965 yılında OTP görüşmelerini “boş sandalye politikası uygulaması” ile boykot eden Fransa, 1968’de Bakanlar kuruluna sunulan Mansholt tarım reformu planının da karşısında durmuştur ve plan kabul edilmemiştir (Özgüven,1982:150 ; Eraktan,2006:53).

Mansholt planında verimi ve istihdamı arttırmak ve böylece tarımsal gelişmeyi sağlamak amaçlanmıştır. Bazı tarım ürünleri fiyatlarına düşürücü yönde müdahale edilmesi söz konusu olmuştur. Mansholt’a göre Avrupa tarımında iki büyük çelişki bulunmaktadır (Özgüven,1982:150);

- i. Tarım üreticileri düşük gelir düzeyinde yaşamakta diğer taraftan tarımda ürün fazlalıkları bulunmaktadır.
- ii. Birçok aile, miktar ve kalite bakımından tarım ürünlerine gelirlerinin büyük bir kısmını harcamakta fakat buna rağmen yetersiz beslenmektedir.

Bu çelişkili durum tarım ürünlerinin arz ve talebi arasındaki dengesizliği göstermekte ve tarımın rasyonellikten uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Mansholt'a göre çözüm tarımın Pazar ekonomisine dahil edilmesi ve OTP'nin müdahaleciliğin yanı sıra rekabet ilkelerine uygun hareket etmesiyle sağlanacaktır(Özgüven,1982:150).

1970'li yıllarda Avrupa 'da tarım sektörünün yapısal değişimine odaklanılmış ve 1972 yılında buna binaen çiftliklerin modernize edilmesine yönelik mevzuat kabul edilmiştir. 1968 yılında yürürlüğe giren Mansholt planı Ortak Tarım Politikasında ilk ciddi reform girişimi olarak kabul görmektedir. Mansholt Planında arzın talebi aştığına dair eleştiriler yer almakta ve arz-talep dengesinin sağlanması için 5 milyon hektar arazinin boş bırakılması ve 5 milyon çiftçi ile küçük işletmelerin üretimden çekilmesi öngörülmüş fakat plan reddedilmiştir. Mansholt Planındaki köklü düzenlemeler sonraki reform girişimlerine önderlik etmiş ve 1972 yılında Mansholt planında yer alan tarımsal işletmelerin modernizasyonuna yönelik düzenlemeler gevşetilerek kabul görmüştür(Kilit,2012).

1973 yılında Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka'nın üyeliğinin kabulüyle bir üretim artışı yaşanmış ve bütçe harcamalarını dizginlemeye yönelik önlemler alınmıştır. Bu kapsamda OTP'de iki reform yapıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki olan "ortak sorumluluk vergisi" özellikle süt ürünleri piyasasında yaşanan üretim fazlasının yarattığı mali yükün üretici ile paylaşılmasını sağlamış ve 1992 yılına kadar uygulanmıştır. 1980'li yıllarda uygulanan bir diğer sistem "garanti eşliğidir". Üretim fazlası olan ürünlerde maksimum üretim eşikleri belirlenmiş, fakat bu uygulama istenilen sonuçları verememiştir (Baş,2004:10).

1980'ler Avrupa Birliği'nin tarım üretiminde kendi kendine yetebilme seviyesine ulaştığı ve fazla üretimin yol açtığı sorunlara karşı önlem alınması gerekliliğinin kendini gösterdiği yıllar olmuştur. Yüksek teşvik oranlarının tarımın topluluk bütçesinde yük oluşturması ve yüksek stoklara neden olması bu tedbirlerin işlevselliklerini kaybettiği görüşünü ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan tarımın çevresel sürdürülebilirliği tartışmaları bu yıllarda hız kazanmış ve tarım harcamalarında mali disipline doğru bir yöneliş kendini yapılan değişikliklerle göstermeye başlamıştır (Kilit,2012).

1987-1990 yılları arasında Pazar erişimi konusuyla ilgili adımlar atılmıştır. 1987'de ABD on yıl içinde ithalat engellerini aşamalı olarak indirmek üzere açık pazar pozisyonu benimsemiştir. DTÖ müzakerelerinde de değişken vergi gibi araçlar dahil tüm tarife dışı

engellerin tarifelere dönüştürülmesini ayrıca belirli bir zaman zarfında bu tarifelerin de azaltılmasını talep etmiştir. 1991-1992'den itibaren başlayan on yıllık bir sürede tarifelerin %75 azaltılması çağrısında bulunmuştur. 1989'da Avrupa Birliği'nde tarifeleşme üzerine dikkatli bir çalışma yapılmış ve tarife dışı engelleri, sabit ve değişken oranlı vergilerden oluşan tarifelerin melez bir formuna dönüştürme çabası içine girilmiştir (Coleman-Tangermann, 1999: 392).

1.6.2.2. 1992 Mac Sharry Reformu

1988 yılında üretimi azaltmak, ihtiyaca göre şekillenen bir ürün deseni oluşturmak ve mali disiplini sağlamak amaçlı bir dizi önlem içeren bir tarım reformu yapılmıştır. 1992 yılında ise genel kuralları DTÖ çerçevesinde belirlenen Uruguay Raundu Tarım Anlaşmasının gerekliliklerini yerine getirmeye yönelik düzenlemeleri içeren Mac Sharry reformu gerçekleştirilmiştir. Bu reform Pazar politikası içindeki fiyat desteklerinin azaltılmasını bunun yerine doğrudan yardımların ikame edilmesini öngörmüştür (Eraktan,2006:54).

Uruguay Raunduyla birlikte dünya genelinde yeni disiplinler uygulanmaya başlanmıştır. Uruguay Raundu ve Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası reform hareketlerinin aynı dönemde ortaya çıkması ve politika değişikliklerinin paralel olarak hareket etmesi, uluslararası otorite ve Avrupa Birliği'nin politika oluşturma konusundaki ilişkisi hakkında birtakım soruları akla getirmektedir. Bu noktada OTP reformları ve GATT müzakerelerinin ilişkisine dair iki farklı görüş kendini göstermektedir. İlk görüşe göre 1992 OTP reformu uluslararası müzakerelerle aynı dönemde fakat büyük ölçüde bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. Bazı tarımsal ürünlerde ortaya çıkan arz fazlaları ve bütçe kısıtlamaları gibi topluluk içi sorunlar, siyasi liderleri OTP reformu üzerinde ayrıntılı düşünmeye zorlamıştır. İkinci görüş ise bu problemleri göz ardı etmemekle beraber OTP reformlarının zamanlamasını GATT görüşmelerinden kaynaklanan uluslararası baskılara doğrudan bir yanıt olarak değerlendirmektedir. Genel olarak OTP reformlarının tarihsel geçmişi bu reformların Avrupa Birliği üyesi ülkelerin kendi tercihlerinin bir yansıması olmadığını göstermekte dolayısıyla ikinci görüş daha ağır basmaktadır (Coleman-Tangermann, 1999: 386).

Uruguay Raundu AB ve ABD arasındaki tarım ihracatındaki sübvansiyon savaşı açısından önem taşımaktadır. Avrupa 1992 reformuyla ihracat sübvansiyonlarına yönelik harcamalarını kısımaya gitmiş ve ticaret bozucu desteklemeleri azaltmayı kabul etmiştir. İç politik reform ve DTÖ kaynaklı dış taahhütler OTP'nin yörüngesini değiştirmiştir (Anderson- Josling, 2007:5).

Özellikle iç desteklerde indirim konusu DTÖ müzakerelerinde Avrupa Birliği ve ABD'nin en tartışmalı konusu olmuştur. Buna göre desteklemeler için önerilen orana ulaşabilmek için Avrupa Birliği'nin fiyat desteğinde önemli ölçüde bir düşüşe gitmesi gerekmektedir. Hububat fiyatlarından örnek verilecek olursak 1990-1995 yılları arasında %10 oranında bir azaltma söz konusu olacaktır. Bu ve benzer fiyat indirimleri OTP reformlarının gerçekleştirilmesinde etkili olmuş ve açıkça GATT etkisiyle yapılmıştır. Avrupa Birliği komisyoneri olan ve 1992 reformuna adını veren Ray MacSharry desteklemeler konusundaki zorluğu takdir ederek, GATT' daki indirim kararları henüz kabul edilmeden OTP reformlarının birlik içinde kendiliğinden gerçekleştirilmesini önermiştir (Coleman- Tangermann, 1999: 393-394).

1992 MacSharry Reformları ile birlikte teşviklerde değişiklik yapılmış ve ürün desteğinden üreticiye doğrudan gelir desteğine geçilmiştir. Reformlar Avrupa tarımında olumlu etkiler yaratmış ve dünya piyasalarında yaşanan sıkıntıları önlemiştir. Fakat DTÖ ile 1995 yılında imzalanan Tarım Anlaşması'na göre OTP'nin dış rekabete yönelik temel koruma mekanizmalarının ve vergilerin kaldırılması, bu mekanizmaların eşdeğer gümrük tarifelerine dönüştürülmesi ve anlaşmanın belirttiği oranlarda indirime gidilmesi başlangıçta ihracatı olumsuz etkilemiş zamanla düzelmeye göstermiştir(Kilit,2012).

1992 yılından bu yana reformlar giderek piyasa yanlısı hale gelmekte ve OTP ilk yıllardaki karakterinden uzaklaşmaktadır. Fiyat ve üretim kararlarında değişimden giderek kaçınan bunun yerine yerel kırsal kalkınma ve çevresel boyutlara daha fazla önem veren bir trend görülmektedir(Matthews,2011:vi).

Doğrudan ödemeler geleneksel fiyat desteklerine göre daha az ticaret bozucu ve GATT müzakerelerinde üzerinde anlaşabilme potansiyeli daha yüksek bir destekleme biçimidir. MacSharry reformunda bu tip bir desteklemenin öne çıkmasının sebeplerinden en önemlisi de budur . Ödemelerin uyarlanması, bütçe harcamalarının yönetilmesi ve tarım politikasının ekonomik rasyonelliğinin artırılması için doğrudan ödemeler tercih

edilmektedir. 1991 Temmuz'da doğrudan ödemeler hakkında detaylı resmi bir teklif sunulmuştur. Avrupa Birliği mevcut politikalarından daha fazla bir tazminat ödeme yükümlülüğüyle karşı karşıya kalacağından olası bir bütçe krizi teklifin dezavantajlarından birisidir. Ayrıca genel ekonomik refahı maksimize edebilmek için daha fazla politikaya ihtiyaç duyulacak olması da diğer bir dezavantajdır. GATT müzakereleriyle uyumluluğun sağlanması ve Mac Sharry'nin OTP reformunda belli bir seviyeye ulaşma görevini yerine getirmesi önerinin avantajlarından (Coleman- Tangermann, 1999: 396).

Destek fiyatlarındaki azalma Avrupalı çiftçilerin gelirlerinde potansiyel bir kaybı oluşturacağından 1994'te "birleştirilmiş doğrudan ödemeler"¹⁶ olarak adlandırılan telafi edici ödemeler kesintilere eşlik etmiştir. Piyasa oryantasyonu için ilk adım olan bu hareket çiftçilerin üretim kararlarında daha esnek davranmalarına olarak sağlamıştır. Sektörün yapısal gelişiminin ve çiftçilerin kendi potansiyellerini gerçekleştirebilmelerinin önü açılmıştır. (EC,2011:5).

Fakat Birlik içindeki korumacı ülkeleri strateji değişikliğine ikna etmek hiç kolay olmamıştır. Temmuz 1991'den Mayıs 1992'ye kadar 27 tarım konseyi toplantısı ve 46 tarım komitesi özel oturumu düzenlenmiştir. Danimarka, Hollanda ve İngiltere¹⁷ düşük fiyatları ve fiyat desteğinden doğrudan ödeme sistemine geçişi olumlu karşılamıştır. Tarımda artan uzmanlaşma ve çiftlik boyutlarındaki çeşitlilik ile dikkat çeken ve korumacı bir ülke olan Fransa'da ise ülkenin önde gelen çiftçi birliği Fédération nationale des syndicats d'exploitants agricoles (FNSEA) tarafından, GATT'da ABD'ye karşı elini güçlendirmek isteyen reform savunucularına karşı binlerce çiftçinin katılımıyla büyük bir gösteri tertip edilmiştir. Çiftçi gelirlerine yapılacak doğrudan ödemelerin üretim

¹⁶ Türkçeye 'birleştirilmiş doğrudan ödemeler olarak çevrilen 'coupled direct payments' ile birlikte 1992 reformu ile ortaya çıkan fiyat desteğindeki kesintileri dengeleme amacıyla çiftçilere sahip oldukları arazi yüz ölçümü ya da hayvan sayısı ile ilişkili olarak ödeme yapılması kararlaştırılmıştır. Zamanla doğrudan ödemelerin büyük bir kısmının "decoupled" yani üretimden bağımsız hale getirilmesi de söz konusu olacaktır.

¹⁷ Özellikle İngiltere'nin tarımda reform sürecini desteklediğini söylemek mümkündür. 1992 yılında Blair House görüşmesinin gerçekleştirilmesine de öncülük eden İngiltere, AB bütçesine yapması gereken ödemelerde Birleşik Krallık aleyhine olan bütçe dengesizliğini gideren bir mekanizmadan faydalanmaktadır. Birleşik Krallık indirimi olarak anılan bu uygulama 2005 yılında yenilenmiş ve genişlemelerden kaynaklanan harcamaların finansmanına katılım şartı getirilmiştir. Fakat finansmanına dahil olunacak harcamalar arasında Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonunun Garanti Bölümünden kaynaklanan kırsal kalkınma harcamaları bulunmamaktadır. Tarımsal yapısı gereği İngiltere, OTP desteklemelerinde değişimi savunmaktadır.

faaliyetinden bağımsız olması eleştirilmiş ve OTP reformuna karşı bir duruş sergilenmiştir (Coleman- Tangermann, 1999: 396).

Bütçe kısıtı ve DTÖ baskıları altında yapılması zaruri olan ve tarımın yapısal gelişimi için önem teşkil eden değişimler Almanya tarafından da olumsuz karşılanmıştır. Almanya hububat için müdahale fiyatını düşürme önerisini Alman tarım politikasının “ yeterli geliri sağlamak için yüksek fiyatlar gereklidir.” temeliyle çeliştiğini ifade etmiştir. Almanya destek fiyatlarındaki kesintilerin ancak gelir tazminatının kalıcı ve güvenilir bir şekilde uygulanması şartıyla kabul edilebileceğini belirtmiş ayrıca iç desteklerin azaltılmasının doğrudan gelir desteği ödemelerinin GATT tarafından güvence altına alınmasıyla mümkün olabileceğini ifade etmiştir(Coleman- Tangermann, 1999: 397-398).

Mac Sharry Reformu göstermektedir ki Avrupa Birliğinin yüksek destekleme fiyatlarından uzaklaşması 20 yıllık bir geçmişe sahiptir. İlk kez 1992 yılında destekleme fiyatları kısılmış ve müteakip reformlar ile kesintiler sürdürülmüştür. Müdahale fiyatlarındaki düşüş iç pazarda fiyatların düşmesine sebep olmuş ve böylece iç pazar fiyatları dünya piyasası fiyatlarına yaklaşmıştır. Pazar destekleme fiyatlarının ciddi şekilde kesilmesi ve müdahalenin artık OTP'nin temel aracı olarak kullanılmaması reforma uğrayan sektörleri önemli ölçüde etkilemiştir. Örnek verilecek olursa buğday fiyatları yaklaşık %50, şeker fiyatları %40, sığır eti fiyatları %30 oranında düşüş göstermiştir(EC, 2011:4).

Arz fazlası sorununa karşı uygulanan zorunlu kontroller ve düşük müdahale fiyatları, Avrupa Birliğinde ihracat sübvansiyonlarının düşmesine sebep olmuş fakat yine de 1992 Reformu bütçe baskısını tamamen azaltmamıştır. Sadece çiftçilere yapılan ödemeler, tüketicilerden adeta görünmez bir elle alınan sübvansiyonlardan arındırılarak vergi mükelleflerinden alınan transferlerle finanse edilmesi yoluna gidilmiştir. (Coleman-Tangermann, 1999: 399).

1.6.2.3. Gündem 2000

Avrupa'da topluluğun tamamını kapsayacak bir tarım politikası ve ortak piyasa düzenleri yasal dayanağını Roma Anlaşmasından almaktadır. Bu anlaşmanın temel esaslarına sadık kalınarak 1992 yılında başlatılan reformlar 1999 yılında uygulamaya

konulan Gündem 2000 kararlarıyla büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu reform ile birlikte kurumsal ve yasal altyapıda büyük aşama kaydedilmiş ve OTP'nin kurulduğu 1960'lı yıllardan itibaren birtakım sorunlarla karşılaşılacak politikalarda ihtiyatlı değişikliklere gidilmiştir. Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayan genişleme hareketi ve DTÖ Tarım Anlaşması'nın yeni dönem görüşmeleri sonucunda 1997 yılında "Gündem 2000" programı tartışmaya açılmış ve 1999 yılında Berlin Zirvesinde karara bağlanmıştır. Gündem 2000 reformuyla AB, OTP'nin yıllardır artan maliyetler sorununu aşmayı ve yeni dönem DTÖ Tarım Anlaşması görüşmelerinde pazarlık hususunda kendi hareket alanını genişletmeyi ummaktadır (Çakmak- Kasnakoğlu, 2001).

1990'lı yılların ikinci yarısından sonra ortaya çıkan yeni bir takım dinamikler Avrupa'da reform arayışlarını biçimlendirmiştir. Özellikle 1998 yılında tam üyelik için müzakerelere başlayan ve 2003 Kopenhag Zirvesinde, 2004 Mayıs ayından itibaren AB'ye tam üye olmasına karar verilen yeni on ülkenin tarım sektörünün OTP'ye uyumu Gündem 2000 reformunu etkilemiş ve OTP'nin geleceği ile ilgili kaygılara sebep olmuştur. Söz konusu yeni ülkelerin tarım politikalarının OTP'ye uyum sağlamaları için gerekli olan hukuki-kurumsal düzenlemelerin ve finansmanın sağlanması ve genişleme sonrası daha büyük çapta bir tarım kesimini kapsayacak olan OTP'nin yeniden yapılandırılması ihtiyacı yeni politika arayışlarını beraberinde getirmiştir. Bu uyum sürecinde Avrupa'nın büyük bir kaynak sıkıntısı yaşayacak olması 1999 yılında gerçekleştirilen Berlin Zirvesi'nde tarımda bir reformu gündeme getirmiştir. Ayrıca önceki tarım reformlarıyla paralel olarak Gündem 2000 reformunda da DTÖ'nün etkisi bulunmaktadır. 2001 yılında başlayan Doha Raundu için atılmış bir adım olarak değerlendirilen Gündem 2000'de mali sorunlara vurgu yapılmış ve DTÖ Tarım Anlaşmasının gerekliliklerini sağlamak için reform sürecinin derinleştirilmesi kararlaştırılmıştır (Şahinöz, 2003).

Gündem 2000 reformunda tarım piyasasının hem üretim hem tüketim yönüyle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Tarım ürünlerinin niteliğinin artırılmasına yönelik AB tüketici taleplerine cevap verebilen güvenilir, kaliteli ve makul fiyatlı ürünlerin tarım piyasasına arz edilmesine önem vermektedir. Üreticiler açısından ise yapısal ve kalıcı desteklemelere ağırlık veren düzenlemelerin öne çıkması hem OTP'nin AB bütçesi üzerindeki mali yükünü kısmen azaltmış hem de tarımsal arazilerin ve çevrenin korunması amacına hizmet etmiştir.

Yeni üye on ülkede tarımsal işletmelerin modernize edilmesi, işletme-pazarlama sistemlerinin geliştirilmesi, üretici birliklerinin kurulması, doğal çevrenin korunması ve tarımsal yapıda iyileştirilmeye gidilmesi için bu ülkelere 12,4 milyar euro tahsis edilmiştir (Şahinöz:2003). Genişleyen ve genişledikçe daha fazla düşük gelirli tarımsal üreticinin Birliğe dahil olması kırsal kalkınma konusundaki beklentilerin artmasına sebep olmuştur. 2000'lerin başında 6 milyondan fazla tarım arazisine sahip olan ve tarımda çalışan kesimin yaklaşık 14 milyon olduğu Avrupa için sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınmanın önemi giderek artmaktadır (Fischler,2001:115).

Gündem 2000'de rekabetçi, sürdürülebilir ve kalite odaklı bir tarım sektörüne ulaşmak belirgin üç amaç olarak ortaya konulmuş ve sürecin uzun dönemli olduğu belirtilmiştir. Fakat diğer taraftan politikaların toplam maliyeti aynı tutulmuş sadece desteklerin türü değiştirilmiştir. Böylece AB tüm iç ve dış baskılara rağmen üreticisini korumaya devam etmiştir (Çakmak- Kasnakoğlu, 2001). Kurulduğu günden itibaren OTP'den beklenen en önemli görev üreticiyi korumak olmuş; yalnızca zamanla konjoktüre, iç ve dış beklentilere uygun amaçlar da öne çıkarılmıştır.

Gündem 2000'in politik çerçevesinin kurulmasında beklentilerin belirleyici bir rolü olmuştur. Avrupa Birliği pek çok açıdan değişip, gelişirken Ortak Tarım Politikası açısından da bazı değişiklikler meydana gelmiş ve ortak bir politikadan beklenenler değişmiştir. Zamanla tarım politikası araçları bu beklentiler doğrultusunda uyarlanmıştır. Fischler¹⁸'e göre birliğin OTP'ye dair beklentilerinin reformlar üzerindeki etkisi, topluluğun genişlemesinden ya da uluslararası ticaret müzakerelerinin etkisinden daha fazla hissedilmiştir (Fischler, 2001:115).

Tüm bu beklentiler, iç ve dış etkenler çerçevesinde Gündem 2000 reformunda, gıda güvenirliliği ve tüketici haklarının önemsenmesi, Dünya Ticaret Örgütü'nün dünya ticaretinin daha fazla serbestleştirilmesi hedefine uygun ve müdahaleden giderek arındırılmış bir tarım piyasası oluşturulması ve AB üreticisinin dünyadaki rekabet gücünün artırılması gibi unsurlar öne çıkmıştır. Gündem 2000 ile birlikte Mac Sharry reformu

¹⁸ Franz Fischler 1995- 2004 yılları arasında Avrupa Birliği Tarım, Kırsal Kalkınma ve Balıkçılıktan sorumlu komisyoner olarak görev yapmıştır. Fischler'in, Gündem 2000 kararlarının alındığı 1999 Berlin zirvesinde büyük etkisi olmuştur. Öyle ki Gündem 2000'in tamamlayıcısı olarak nitelendirilen 2003 reformu Fischler reformu olarak da anılmaktadır.

derinleştirilmiş diğer taraftan kırsal kalkınma hedeflerinin OTP'nin bir parçası haline alması amaçlanmıştır(Kilit,2012).

OTP'nin kuruluşundan itibaren “Pazar ve fiyat politikaları” ve “yapı politikaları” iki temel politika alanıdır.¹⁹ Reformlarla -özellikle Gündem 2000 reformu- ile birlikte fiyat politikası araçlarının büyük oranda terk edilmesi ve yardım şeklindeki müdahalelerin ağırlık kazanması ilk politika alanının isminin “Pazar ve doğrudan yardım” olarak değiştirilmesine sebep olmuştur. İkinci politika alanı olan yapı politikası ise “kırsal kalkınma politikaları” ismini almıştır. Bu değişikliğin sebebi, “yapı” ile kastedilenin değişmesi ve yalın bir tarımsal yapı anlayışından ziyade bölgesel kalkınmayı içeren bütün konuları kapsayan ve çevrenin korunması unsurunu da üretimin her aşamasına dahil eden bir anlayışa doğru yönelmesidir. (Eraktan,2009c:19).

Gerçekten de Gündem 2000'de Roma anlaşmasında yer alan klasik hedeflerin dışına doğru kayılmıştır. Özellikle de tarım politikasının hedeflerinin pratiğe aktarılmasında kullanılan araç ve mekanizmalar yeni açılımlarla oldukça değiştirilmiştir. OTP önlemlerinin daha az karmaşık duruma getirilmesine yönelik bir mevzuat sadeleştirilmesine gidilmesi 2000'li yıllarda çiftçilere yönelik getirilen önemli düzenlemeler arasındadır. Bu düzenleme gelirini arttırmayı isteyen ve kırsal alanda girişim yapabilmek için kararlı, şeffaf ve basit bir politik yapıya ihtiyaç duyan tarım kesimi için mühim bir adımdır. Mevzuatın basitleştirilmesiyle, OTP'nin işleyiş mekanizmasının tüm tarım kesimi tarafından anlaşılabilirliğinin kolaylaşması beklenmektedir (Eraktan, 2009a:6; Fischler,2001:115).

Gündem 2000'den beklentiler tarımda sürdürülebilirliği ve kırsal kalkınmayı sağlayan, güvenli, kaliteli, çevreye duyarlı, etik, ekonomik canlılığı ve sosyal dengeyi sağlayan bir konseptin oluşturulması yönündedir. Tüm bu ihtiyaç ve beklentiler Gündem 2000'e yansımış ve Avrupa'da tarım modeli yeniden tanımlanmıştır. Söz konusu modelin unsurları aşağıda sıralanmıştır(Fischler,2001:116):

- i. Kabul edilebilirliği gittikçe azalan yüksek düzeydeki sübvansiyonlara daha az ihtiyaç duyan, dünya pazarıyla giderek daha fazla yüz yüze gelebilen rekabetçi bir tarım sektörü oluşturmak

¹⁹FEOGA tarafından finanse edilen iki politika alanından Pazar ve Fiyat politikası, Topluluk Tercihli İlkesi gereği AB üyesi ülkelerin ürünlerine öncelik tanınması ve Topluluk içinde yüksek fiyatlarla üretimin korunmasını içermekte iken yapı politikaları, tarımda teknik ilerleme ve yapısal iyileştirmeyi kapsamaktadır.

- ii. Tarım kesimi için adil yaşam standartları ve çiftçi gelirlerinde istikrar sağlamak
- iii. Gürültü ve çevre kirliliği yaratmayan çevre dostu üretim metotları ve kamu isteğine yönelik kaliteli ürün arzı yaratmak
- iv. Geleneksel açıdan zengin ve çeşitli formlarda tarım ürünleri üreten, sadece çıktı odaklı değil kırsal alanın görsel güzelliğini de korumaya özenen, üreten ve iş imkanı sağlayan aktif kırsal topluluklar oluşturmak
- v. Alınacak kararların katılımcı bir şekilde mi yoksa sadece üye ülkelerin yaptırımlarına bağlı mı belirleneceği kesin bir şekilde tespit edilmiş anlaşılır ve basit bir tarım politikasını hayata geçirmek
- vi. Çiftçilerin kapsamlı toplumsal beklentilerini karşılamak adına yapılan yardım harcamalarını makul mazeretlere dayandıran bir tarım politikası sunmak

Fischler tarafından belirtilen unsurlar Avrupa'nın, hem içte hem dışta OTP ile ilgili dikkatleri çeken olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik yapısal ve kalıcı bir biçim değişikliği arayışında olduğunu göstermektedir.

Özellikle destekleme türünde değişikliğe gidilmesi üreticiye fiyat desteğinden bağımsız karar alma serbestisi sağlaması açısından önem teşkil etmektedir. Tarım kesiminin üretim ve satış konusunda piyasa koşullarına bağlı olarak hareket etmesi aşırı üretim sorununun aşılmasına ve arz talep dengesinin sağlanmasına yardımcı olmuştur. Pazar ve fiyat destekleri yerine yapısal sorunlara ağırlık verilmesi OTP'yi daha rasyonel bir politika haline getirme çabasının bir ürünüdür. 1992 Mac Sharry reformunda öngörülen fakat büyük tepkiyle karşılanan tarımsal desteklerdeki köklü değişiklikler Gündem 2000 ile tam olarak gerçekleşme imkânı bulmuştur.

Gündem 2000, reform süreci için oldukça önemli bir aşamadır. Sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma hedefi için ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç temel boyut üzerinde durulmuştur. Ekonomik açıdan fiyat desteğinden doğrudan ödeme sistemine geçiş piyasa dengesini ve rekabetçiliği temelinden etkilemiştir. Üretime bağlı olmayan ödemeler çiftçilerin kararlarını devlet desteğinden ziyade piyasa sinyallerine göre almalarını sağlamaktadır. Müdahale mekanizması sadece güvenlik ağı işlevi görmektedir. Doğrudan ödemelerin üye devletler tarafından modüle edilmesi kırsal kalkınma yararına olmakta ve

tarım kesimi üzerindeki destekleme fiyatlarında yapılabilecek kesintilerden kaynaklanan baskıyı azalmaktadır. Bu da konunun sosyal boyutunu oluşturmaktadır. Ayrıca tarım kesiminin kırsal kalkınma çatısı altında desteklenmesi kırsal alanda sosyal çeşitliliği arttıracak ve çiftçileri cesaretlendirecektir. Çevre yönünden ise çevresel önlemlerin kırsal kalkınma programının bir parçası olarak kabul edilmesi önemli bir adımdır. Bu çerçevede sözleşme esasına dayalı olarak çevre taahhütlerine “iyi tarım uygulamaları”nın temel düzeyinin ötesinde uyum gösteren çiftçilerin ödüllendirilmesi kararlaştırılmıştır. Çevre şartlarına uyulmaması halinde üye devletlere doğrudan ödemeleri kısma yoluyla çiftçiyi cezalandırma hakkı tanınmıştır. Hem kırsal kalkınma hem de piyasa politikası önlemleri çevre hüküm ve gereksinimlerine geniş yer vermektedir (Fischler,2001:116).

Çevresel düzenlemeler çapraz uyum ilkesi olarak adlandırılan bir mekanizma altında toplanmıştır. Detayları bir sonraki alt başlıkta incelenecek olan mekanizmanın uygulanması Gündem 2000 değişiklikleri kapsamında üye devletlere bırakılmış, 2003 Reform paketi ile zorunlu bir uygulama halini almıştır (Baş,2004: 21).

1.6.2.4. 2003/2004 Ara Değerlendirme Reformu

2003/2004 ara değerlendirmesi olarak da adlandırılan bu reform ile OTP'deki üretim-destek ilişkisinin yerini 1992 yılından itibaren sürdürülen reformlarla zemini hazırlanan üretici-destek ilişkisi almıştır. Bu geçiş tarım kesiminin piyasa ile bağına güçlendirmiş diğer taraftan da çevreyi koruma, kırsal kalkınmayı geliştirme, DTÖ'ye uyumu sağlama amaçlarının da gerçekleşmesine büyük ölçüde fayda sağlamıştır. Daha bilinçli hareket eden bir tarım sektörü oluşturmak adına OTP reformlarına uyum sağlayan çiftçilerin ödüllendirildiği ve bürokratik açıdan yaşanan sorunların minimuma indirildiği bir sistem yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda 2003 reformu OTP mevzuatında sadeleştirme hareketinin başlatıldığı bir dönem olmuştur. 2005 yılında Birliğin genişlemesinin de etkisiyle OTP'nin sadeleştirilmesi gündeme gelmiş, tarım üreticilerinin ve yöneticilerin bürokrasi yükünü ve mevzuat yoğunluğunu azaltmak adına OTP'nda her kesimin anlayabileceği sade bir dil kullanımına yönelinmiş ve bu sadeleştirme reformlara uyumu kısa sürede olumlu yönde etkilemiştir (Kilit,2012).

1992 yılı reformundan itibaren pazar desteği yerine üreticiyi desteklemeyi tercih eden birlik destekleme fiyatlarında giderek daha fazla indirim gitmiş doğrudan ödemelere ağırlık verilmiştir. 2003 yılı sübvansiyonlar ve üretim arasındaki bağın neredeyse tamamen koparıldığı yıl olmuştur. Çevreye duyarlı, hayvan refahını ve gıda güvenlik standartlarını dikkate alan ve tarım arazisine iyi bakan çiftçi profili sağlamlaştırılmaya çalışılmış ve tüm bu gerekli şartlar ile doğrudan ödemeler arasında bir bağ kurulmuştur(EC.2013a:5).

Haziran 2003'de kararlaştırılan yeni reform OTP adına mantıklı ve tutarlı bir adım olarak değerlendirilmektedir. Ahner (2004:3)'e göre yeni reform dört ana unsur içermektedir;

- i. Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi
- ii. Çapraz Uyum
- iii. Kırsal Kalkınma Politikası
- iv. Finansal Disiplin Mekanizması

Tek çiftlik ödeme planı 2003 reformuyla radikal bir şekilde değiştirilen tarım politikası araçlarının başında yer almaktadır. Tek ödeme planı ile birlikte çiftçilere tarımsal üretim faaliyetlerinden bağımsız olarak destek verilmesi kararlaştırılmıştır. Burada amaç piyasa taleplerine göre üretim yapılmasını teşvik etmek ve uygulaması basit bu yöntemle çiftçiye ve bürokrasiye kolaylık sağlamaktır (Eraktan,2009c:20).

Ayrıca üretimden bağımsız doğrudan desteklemeler DTÖ sınıflamasına göre 'yeşil kutu'ya dahil olmakta, AB'nin ticaret partnerleri ile arasındaki ticareti bozucu bir etki yaratmamaktadır. Bu sebepten ötürü tek çiftlik ödeme sistemine geçilmesi Doha Raundunda AB'nin pozisyonunu güçlendirmiştir. Doğrudan ödemeler bir yandan çiftçilere minimum gelir akışı, yüksek kaliteli ve güvenilir ürün garantisi vermekte diğer yandan da dünyanın geri kalanı bu desteklemeden minimal ölçüde etkilenmektedir (EC,2011:6).

DTÖ Tarım Anlaşmasına göre fiyat etkisi yaratan tarım politikası araçları "mavi kutu" olarak sınıflandırılan tarım politikası önlemlerine dahildir ve bu yardımların kullanılabilmesi için üretimin kısılması ve disipline edilmesi şartı aranmaktadır. Bitkisel üretim ve hayvancılığa yönelik yardımlar ulusal rezerv kapsamında belirli miktarlarla sınırlı tutulmuş, 2003 reformundan sonra da "mavi kutu"da yer alan bu tür yardımlar üretime bağlı verilmeyen ve bir ödeme sınırı olmayan "yeşil kutu" yardımlarına dönüştürülmüştür. "Tek çiftlik ödemesi" ile 2004 yılı sonrası için yardımlar, AB

çiftçilerinin ürettikleri ürün çeşidi ve yetiştirdikleri hayvan cinsinden bağımsız olarak 2000-2002 döneminde aldıkları toplam yardım ortalaması üzerinden verilmeye başlanmıştır (Eraktan,2009a:18).

2003 yılında OTP’de büyük bir onarıma gidilmesi tarım sektöründe market oryantasyonu için önemli adımdır. Doğrudan ödemelerin büyük bir kısmı “decoupled” yani üretimden bağımsız hale getirilmiştir. Üretimden bağımsız doğrudan ödemeler çiftçiler için temel bir gelir desteği sağlayacak ve çiftçiler tüketici taleplerini dikkate alarak karını maksimize etme yoluna gidecektir. Destek alabilmek için gereksiz üretim yapan çiftçi artık arazisini işlemeden de destek alabilir hale gelecek dolayısıyla çevresel açıdan önemli bir fayda sağlanacaktır (EC,2011:5).

Çapraz uyum ilkesi olarak adlandırılan mekanizma ise çiftçilere yapılacak doğrudan ödemelerin çevre, gıda güvenliği, hayvan refahı ve bitki sağlığına ilişkin temel standartlara riayet edilmesiyle ilişkilendirilmesidir. Bu yolla destekler iyi tarım ve çevre koşullarına sahip tarımsal alanlarda sürdürülebilirliğin gerekliliklerinin yerine getirilmesine bağlanmıştır. Bu sistem ile beraber doğrudan ödemeler temel kamu mallarına ve sürdürülebilir tarıma katkı sağlar hale gelmiştir. (EC,2013c).

Çapraz uyum iki öge içermektedir. Bunlardan ilki yasal yönetim gereksinimleridir ki bu gereksinimler çevre, gıda güvenliği, bitki sağlığı ve hayvan refahı alanlarıyla ilgili 18 yasal standart ile temin edilmektedir. İkinci öge ise iyi tarım uygulamaları ve çevre koşullarının sağlanmasıdır. Bu öge çiftçilerin tarımsal ve çevresel olarak iyi bir durumda üretime devam edebilmeleri için toprağın korunması, toprağın organik madde ve yapısının bozulmaması ve bakımının yapılması, bitki ve hayvanların doğal yaşam alanlarının bozulmasının önlenmesi ve su yönetimi ile ilgili bir dizi standardı içermektedir. “Çiftlik danışmanlık sistemi” ile de çapraz uyum kapsamındaki kuralların yerine getirilmesi konusunda çiftçilere yardımcı olunmaktadır (EC,2013c).

Bir bütün olarak 2003 Reformları Gündem 2000’nin destekleyicisi ve tamamlayıcısı gibidir. Birliğin tarım ürünlerinin rekabet gücü yüksek ve piyasa odaklı olmaları, OTP’nin basitleştirilmesi ve OTP harcamalarının kısılması ve böylece DTÖ ile müzakere sürecinde bu politikanın savunulması amaçlanmıştır. Çiftçilere üretilen üründen bağımsız olarak yılda tek sefer gelir desteği verilmesi reformdaki en önemli düzenlemelerdendir. Doğrudan ödemelerden faydalanabilmek için tarım arazilerinin belli

bir oranda ekim dışı bırakılması şartı getirilmiştir. Bu şart ile hem mali yük azaltılmış hem de toprakların korunması ile kırsal kalkınma amacı sağlamlaştırılmıştır. Çiftçilerin geçmişte gönüllülük esaslı uygulanan ve Gündem 2000 reformunda yer alan çapraz uyum ilkesini yerine getirmelerinin 2005 yılında uygulanmaya başlayan ödeme planından yararlanmaları için gerek koşul olması da yine bu amaca yöneliktir. Üye devletler tarafından kamu, gıda güvenliği, bitki, hayvan sağlığı ve refahı gibi konularda belirlenen standartlara uyum tarım arazilerinin tarımsal ve çevresel koşulları için önem taşımakta ve bu standartlara uymayan çiftçilerin doğrudan ödemedeki yararlanma hakları azaltılmakta ya da tamamen kaldırılmaktadır (Kilit,2012).

2003 yılında topluluk bütçesinden FEOGA'ya ayrılan pay halen tartışma konusudur. Ortak politikanın ilk yıllarında topluluk bütçesinde %90 payı olan FEOGA'nın payı zamanla azalmış, bütçe giderlerinin yarısı seviyesine düşmüştür. Fakat OTP halen Topluluk bütçesindeki en büyük kalemdir. Örneğin, 2003 yılı bütçesi gelirlerinin sadece %1.5'inin tarım kaynaklı olması OTP ile ilgili sorunların gündemden düşmemesine sebep olmaktadır (İKV,2003:10).

Finansal disiplin mekanizması, AB liderlerinin 2002 Ekim ayında gerçekleştirilen Avrupa Konseyinde 2013 yılına kadar olan dönem için OTP harcamalarını belirlenen sıkı bir bütçe tavanı ile uyumlu tutmayı kabul etmeleri üzerine kararlaştırılmıştır. Pazar ve gelir desteği harcamalarının saptanan tavanı aşması muhtemel olduğundan dolayı eksi 300€ gibi bir güvenlik marjı belirlenmiş ve böylece doğrudan ödemelerin azalacağı tahminlenmiştir. Komisyonun önerilerine dayanan gerekli ayarlamalar her yıl konsey tarafından saptanacaktır (Ahner,2004:4-5).

2003 yılında kabul edilen reform 2005 yılından itibaren kademeli olarak uygulanmaya başlamıştır ve 2005 yılından bu yana doğrudan ödemelerden faydalanan tüm çiftçiler zorunlu çapraz uyuma tabi olmuşlardır. Sadece 3 yıl içinde desteklerin %85'i üretimden bağımsız hale getirilmiş ve bu Avrupa tarım politikası açısından büyük bir değişim yaratmıştır. 2008 Sağlık Taraması olarak adlandırılan son reformla birlikte üretimden bağımsız desteklemelerin toplam ödemeler içindeki payının 2013 yılında en az %92 seviyesine yükselmesi kararlaştırılmıştır (EC,2011:6).

1.6.2.5. 2008 Sağlık Taraması

2003-2004 ara dönem değerlendirmesinde tarım kesimine yapılacak yardımlarda değişikliğe gidilmiş, üretim artışının önüne geçilerek daha adil yardım düzenin oluşturulması, kaliteli üretim ve gıda güvenliğinin sağlanması, sürdürülebilir üretim ve çevrenin korunması gibi konularda DTÖ görüşmelerinde OTP'nin savunulabilecek bir hale getirilmesi amaçlanmıştır. 2008 yılı Kasım ayında AB üyesi devletlerin tarım bakanları OTP'nin yeniden gözden geçirilmesi ve yukarıda bahsedilen hedefler doğrultusunda güçlenebilmesi için bir "Sağlık Taraması" yapılması konusunda anlaşmışlardır. Günün ihtiyaçlarına uygun, daha bağımsız, daha modern, daha sade ve daha verimli bir OTP oluşturulmaya çalışılmıştır (Eraktan,2009b:12).

Mayıs 2007'de komisyon 'OTP Reformu için Sağlık Kontrolü Hazırlığı'nı konseye ve parlamentoya tebliğ etmiştir. Kasım 2008'de kabul edilen OTP 'Sağlık Taraması' tarım ürünlerinde AB'nin ticaret politikası rejiminde bir değişikliği içermemekle beraber reform sürecinin 2009-2012 dönemi boyunca sürdürüleceğinin mesajını vermiştir (Meyn,2008:1).

OTP'nin modernize edilmesi ve anlaşılabilirliğini sağlamak adına yeniden bir 'değerlendirme' ye ihtiyaç duyulmuş böylece 2003 reformlarından sonra sektörün değişen piyasa koşullarına uyumu ve iklim değişikliği, bioenerji, su sorunu gibi güncel durumlara karşı OTP'nin mücadele gücü ve uyum kapasitesi güçlendirilmiştir(Kilit,2012). Bunun yanı sıra 2008 Sağlık taramasıyla birlikte Avrupa'da güvenli ve yüksek kaliteli gıdaya ulaşabilmek adına çeşitli araçlar da geliştirilmiştir. Bunlar pazarlama standartları, belirli kalitedeki ürünleri tespit etmek için kullanılan kalite sistemleri, sertifikasyon sistemleri ve hijyen kuralları gibi araçlardır(EC,2013a:13).

'Sağlık Taraması' veya 'Gözden Geçirme' olarak adlandırılan 2008 reformunun AB komisyonu tarafından belirtilen amaçları aşağıdaki gibidir (Meyn,2008:1);

- i. Çiftçilere yapılan ödemeler sisteminin kolaylaştırılması ve daha etkin hale getirilmesi
- ii. Süregelen küreselleşme sürecini göz önünde bulundurarak piyasa araçlarının uyumlaştırılması
- iii. İklim değişikliği, su yönetimi ve biy yakıtların artan önemine ilişkin yeni yaklaşımların dahil edilmesi

- iv. Mevcut zorluklara daha iyi cevap verilebilmesi (Biyolojik çeşitliliğin korunması gibi)

2003 yılında gerçekleştirilen reform ile geçerlilik ve zorunluluk kazanan çapraz uyum uygulaması 2008 Gözden Geçirme reformunda getirilen yeni bir tüzükle birlikte fiilen hayata geçmiştir. 2008 reformuyla çapraz uyumun kapsamında bir daraltma yapılmadan sadeleştirilmesi gündeme gelmiştir. Ayrıca tüketici tercihlerine ve çevreye duyarlı önlemler, kırsal kalkınma ve piyasa oryantasyonu gibi 2003 reformuyla ön plana çıkan diğer reform unsurlarında öngörülen değişimin hayata geçirilmesindeki başarı değerlendirilmiştir.

1.6.2.6. Avrupa 2020 Stratejisi ve OTP'nin Geleceği

OTP'nin geleceğine yönelik bir takım öneriler ve halen tartışmalı bazı unsurlar vardır. Geçmişte olduğu gibi özellikle doğrudan ödemeler, çevresel faktörler ve kırsal kalkınma konuları olası reformların doğrultusunu oluşturmaktadır. 2008 küresel krizi, 2009 Lizbon Anlaşması, 2014-2020 çok yıllık mali çerçeve taslağına göre OTP harcamalarının bütçe içindeki payı, küresel piyasalardaki gelişmeler ve uluslar arası baskılar sonucunda AB komisyonu “2020'ye doğru OTP” adlı bir rapor ile OTP'nin geleceğine dair bazı senaryolar hazırlamıştır.

2010 yılı mart ayında açıklanan Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında AB'de yüksek istihdam, verimlilik ve sosyal uyumun tesis edilmesi için bazı temel öncelikler belirlenmiştir. Bilgi ve teknolojiye dayalı; etkin kaynak kullanımına önem veren, daha yeşil ve rekabetçi; yüksek istihdam seviyesinin yakalanması ve sosyal-kültürel anlamda daha kapsayıcı bir büyüme anlayışı vurgulanmıştır. OTP'nin Avrupa 2020 stratejisine uyum sağlaması zorunluluğu 2013 sonrası dönem için yeni bir OTP reformunu tartışmaya açmıştır (Çalışkan,2012;141).

OTP'nin geleceği ile ilgili 2009 Aralık ayında yayımlanan bir rapora göre piyasa mekanizmalarının tarım sektöründe istikrar sağlama noktasında yetersiz kalmaktadır. Tarım politikasının çevresel ve sosyal çıktıları sayesinde kamu yararı sağlıyor olması ve Birlik düzeyinde bir politika izlemenin yüksek bir katma değerinin olması gibi sebeplerden

ötürü ortak bir tarım politikası izlemenin Topluluğa bütüncül bir uyum ve gelişme getireceğine vurgu yapılmıştır (ABGS,2012:7).

1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması'nın OTP'nin geleceğine dair önemli etkileri olmuştur. Söz konusu anlaşma bütüncül bir biçimde Birlik üyelerinin bu tarihe kadar imzalamış oldukları tüm anlaşmaları tek çatı altında toplayan anayasa niteliğinde bir anlaşmadır. Lizbon Anlaşması'nın 38-44. Maddelerini içeren üçüncü başlığı tarım ve balıkçılığa ayrılmıştır. Anlaşmada, AB'nin kurumsal yapısında karar alma süreçlerinde ve politika alanlarında değişiklikler yapılmış ve genişlemelerle 27 üye sayısına ulaşan Birlik için yeni işleyiş mekanizmaları belirlenmiştir. Tarımın Birlik için önemli bir politika alanı olması OTP açısından bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Özellikle OTP'de karar alma süreçlerinde ve bütçe ile ilgili işleyişte Avrupa Parlamentosunun yetkilerinin artması OTP reform sürecini etkilemiştir (Çalışkan,2012:139).

Lizbon Anlaşmasının yanı sıra Avrupa Komisyonunun 19 Ekim 2010 tarihinde AB bütçesinin 2013 sonrasında yeniden şekillendirilmesine ilişkin yayımladığı bir rapor da OTP'ye ilişkin reformist etkiler barındırmaktadır. Bu raporda AB bütçesinin temel ilke ve işleyişinin irdelenmesi ayrıca bütçenin büyük bir kısmını teşkil eden OTP'nin de Avrupa 2020 Stratejisi bağlamında önemli değişiklikler ile yeniden ele alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Buna göre OTP'nin çevre ve iklim koşullarına daha fazla önem veren bir yapıya kavuşması, çiftçilere verilecek doğrudan ödemelerin DTÖ'nün belirlediği yeşil kutu ödemelerine uygun ve ticareti bozucu etki yaratmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi, kırsal kalkınma stratejisinin etkinliğinin ve önceliğinin artırılması gibi konular üzerinde yoğunlaşılması öngörülmüştür (ABGS,2012:6).

18 Kasım 2010 tarihinde '2020'ye doğru OTP' başlığı ile yayımlanan AB komisyonu raporunda geleceğin (gıda, doğal kaynaklar, bölgesel konular vs.) sorunlarına cevap verebilmek amaçlanmıştır. AB, tarım ve kırsal alanların geleceği ile ilgili uzun vadeli stratejik seçimler yapmak durumunda kalmıştır (EC,2010;2).

OTP'de reform konusundaki tartışma 2011 Ekim ayında, komisyonun OTP'de 2013 sonrası yeni düzenlemeler için yasal öneriler yayınlamasıyla birlikte yeni bir döneme girmiştir. 2013-2020 bütçe dönemi için OTP'nin geleceği üzerine iş ve meslek grupları, sivil toplum örgütleri ile görüşmeler yapılmış, OTP reformlarının genel istikametini

belirtilen yasal öneriler komisyon tarafından tamamlanmıştır. Sonuç olarak OTP’de reformların devamıyla sağlanacak oldukça gelişmiş çerçeve ortaya koyulmuştur. OTP’yi yöneten mevcut düzenlemelerin yerini alacak dört temel yasal araç ile ilgili öneriler aşağıdaki gibidir (Matthews,2011:1):

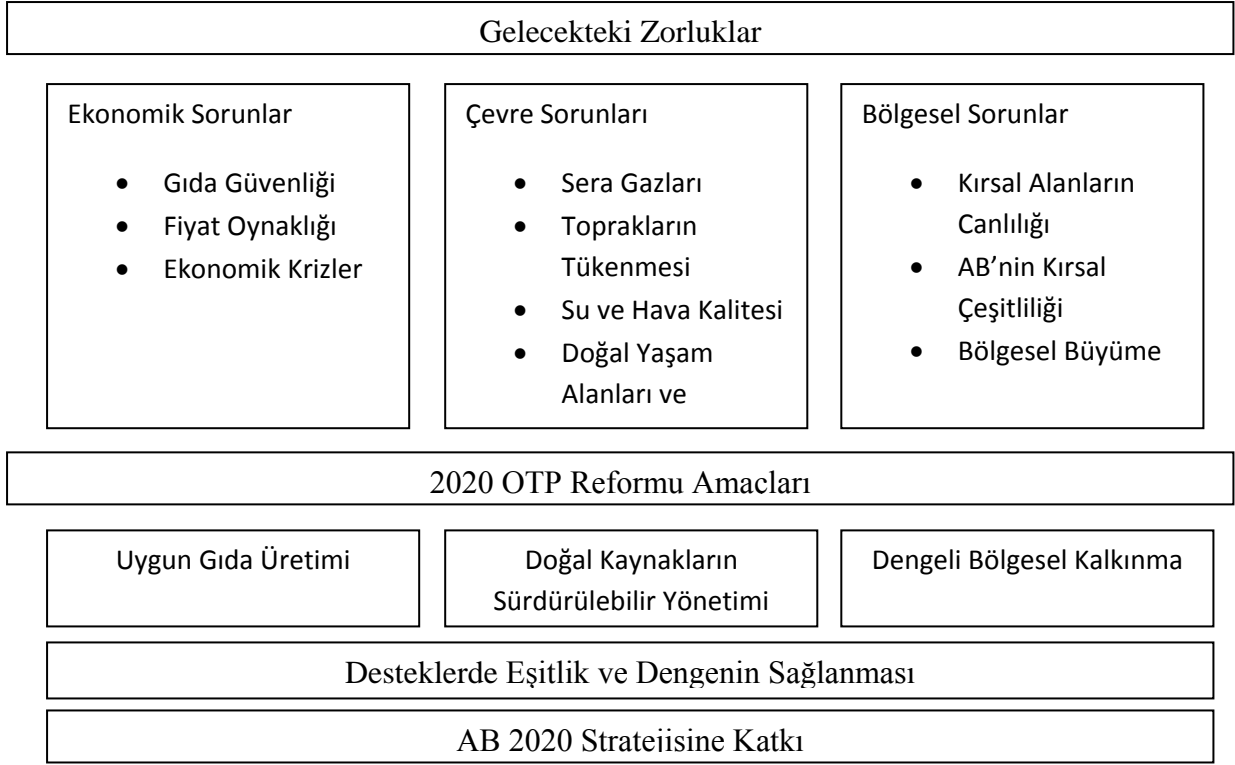
- i. Doğrudan ödemeleri düzenleyen bir yönetmelik
- ii. Kırsal kalkınma ödemelerini düzenleyen bir yönetmelik
- iii. ‘Tek ortak piyasa düzeni’ düzenlemesini revize eden bir yönetmelik (CMO)
- iv. OTP’nin finansmanını, yönetimini ve takibini kapsayan yatay bir düzenleme

Avrupa Birliği 2020 Stratejisinde de önceki reformları destekleyici ve tamamlayıcı unsurlar bulunmaktadır. Çevresel faktörler göz önünde bulundurularak tarımın değişen ihtiyaçlarına cevap vermek amaçlanmakta ve dört temel amaç üzerinde durulmaktadır (Kilit,2012);

- i. Gıda Tedarik Zinciri Güvenliği
- ii. Çevresel ve Ekonomik Olarak Sürdürülebilir Rekabet Gücü
- iii. Avrupa Genelinde Tarımsal Rekabet Gücünün Temini
- iv. OTP’nin Basitleştirilmesi

OTP 2020 reformunda daha makul amaçların hedef alındığı ve OTP’nin, büyük ölçüde ikinci temel politika alanı olan kırsal ve yapısal önlemlere dayandırıldığı Şekil 1.3’de görülmektedir. Yeni reformda doğrudan ödemeler konusunda gelirin yeniden bölüştürülmesine önem verilmiştir. Daha doğa dostu önlemlerin artırılması ve ödemelerin sınırlandırılmasıyla, küçük çiftçilerin desteklenmesi ve tarımsal alanlara özel doğa kısıtlamaları getirilmesiyle, doğrudan ödemelerin yeniden dizayn edilmesi amaçlanmıştır. Piyasa önlemlerinde piyasa oryantasyonun sağlanması, OTP’nin modernize edilmesi ve sadeleştirilmesi ve böylece gelişmiş bir gıda zinciri işleyişine kavuşulması amaçlanmıştır. Son olarak kırsal gelişme hususunda çevre, iklim değişikliği ve inovasyonun kılavuz alındığı bir yapı hedeflenmiştir. Kırsal kalkınma politikasının diğer AB politikalarıyla ileri düzeyde tutarlı olması, risk yönetimi ile ilgili araçların geliştirilmesi, yeni dağıtım kriterlerinin getirilmesi ve daha etkin bir dağıtım mekanizmasının temin edilmesi üzerine odaklanılmıştır (Haniotis,2011;17).

Şekil 1.3: Gelecekte Karşılaşılabilecek Zorluklar ve 2020 OTP Reformu Amaçları

Kaynak: Tassos HANIOTIS (2011), "Future Directions of EU Agricultural Policies: The CAP towards 2020", ABARES Outlook 2011 Conference, Canberra, p.3.

1.6.3. Reform Sürecinden Beklenenler - Gerçekleşenler

OTP tarihi boyunca reformlar ile AB tarım sektörü; daha çok piyasa odaklı, çevre dostu, tüketicilerin, üreticilerin ve üye devletlerin taleplerine duyarlı ve DTÖ ticaret kuralları ile uyumlu hale getirilmiştir. Bütçe üzerinde aşırı yük oluşturan üretim teşvikleri ve tüketiciyi göz ardı eden politikalar yeniden gözden geçirilmiştir (Karluk,2007:347).

OTP ile başlangıçta gıda güvencesini sağlamak adına yola çıkmış olan Avrupa Birliği, artık gıda güvencesine kavuşan tüketicinin gıda kalitesi ve güvenilirliğinin sağlanması ve çeşitli standartlarla garanti altına alınması talebine cevap vermeye yönelmiştir. Kırsal alanların geçmişte aşırı üretimden kaynaklanan bir yıpranma yaşamış olması Birliğin kırsal alanlar ile ilgili düzenlemelere ağırlık vermesine sebep olmuştur. Günümüzde ortak politikanın yörüngesi değişmiş, yeni desteklemeler ve garantörlükler ekonomik boyutları aşarak OTP'nin sosyal ve çevresel bir rol üstlenmesini sağlamıştır.

Günümüz OTP'sinde piyasa düzenleyici araçlar sadece pazar güvenliği ağlarını korumak için kullanılmaktadır. Tarım sektöründeki belirsizliklerden dolayı devlet, istikrarın garanti altına alınmasındaki önemli rolünü muhafaza etmektedir. Sadece gerçek gıda krizlerinde kullanılmak üzere müdahale fiyatları düşük bir seviyede tutulmaktadır. 1992'den önce Avrupa Birliği tarım harcamalarının %90'lık kısmı pazar desteği ve ihracat sübvansiyonlarına giderken 2009 yılına gelindiğinde bu pay OTP bütçesinin yaklaşık %10'na kadar düşmüştür (EC, 2011:4).

AB'nin yaklaşık elli yılda gerçekleştirdiği bir dizi reform göstermektedir ki Birlik tarım sektörünün dinamizmi göz önünde bulundurularak ortak politikanın içeriği ve işleyişinde sürekli bir yeniden dizaynı ön planda tutmuştur. Tarım politikası konusundaki tüm gelişmeler OTP'nin günümüzde daha rasyonel bir çerçeve içinde işlediğine dair olumlu düşünceler verse de OTP'de süregelen sorunlar reformların korumacı desteklemelerde şekli bir takım değişiklikler gerçekleştirilmenin ötesine geçemediği ve geçemeyeceği görüşünün varlığını korumasına sebep olmaktadır.

OTP'de yapılan önemli değişikliklere rağmen politikaya ilişkin sorunlar hala mevcudiyetini korumaktadır. Avrupa'da aşırı korumacılıktan kaynaklanan sorunlar 1992 yılından itibaren gerçekleştirilen reformlarla çözüme kavuşmuş mudur yoksa çiftçileri destekleme metodunun değişmesi oldukça sınırlı bir etki yaratmakla mı kalmıştır? Josling ve Anderson'a göre OTP'ye getirilen yeni düzenlemeler, değişen ticaret engelleri ve de sübvansiyonlar, kısıtlayıcı ve pahalı uygulamaları beraberinde getirmekte ve bu durum dış tedarikçiler -özellikle Avrupa piyasasına ihracat yapmaya çalışan birçok gelişmekte olan ülkeler- için içi boş bir zafer oluşturmaktadır. Avrupa tarımda büyük ve verimsiz sektörleri yüksek oranlı sınır korumalarıyla desteklemeye devam etmekte, pazar erişimi konusu şeffaflığa kavuşmamaktadır (Anderson- Josling, 2007:5-6).

Pazar erişim konusunda halen çeşitli sorunların varlığı, AB'ye tarım ihracatında bulunan ülkeler açısından mali ve ticari sorunlar yaratmaktadır. DTÖ tarafından 2006 yılında yapılan açıklamaya göre müzakerelerde ilerleme kaydedilemediği için askıya alınan Doha Görüşmelerinin sürdürülebilmesi için AB'nin tarımsal ürünlere uyguladığı tarifeler konusunda daha fazla inisiyatif kullanması gerekmektedir (ABGS,2012: 6).

AB, ihracatçı ülkeleri sınır müdahaleleri yerine giderek daha fazla süreç bazlı kontrollere zorlamakta ve birçok gelişmekte olan ülke ekonomik olarak daha külfetli olan

bu süreç bazlı kontrollere riayet etmektedir. Sonuç olarak da AB'nin uyguladığı kontroller gelişmekte olan ülkelerin -özellikle et ve diğer hayvansal ürünler ve işlenmemiş meyve ve sebze gibi ayrıntılı kontrollere konu olan- piyasalarını oldukça etkilemektedir (Henson – Loader, 2001:92).

İç destekler açısından bir değerlendirme yapıldığında ise Avrupa'da tarım sektöründe çalışanların gelirlerindeki istikrarsızlıklar nedeniyle bir çok Avrupalı çiftçinin herhangi bir gelir desteği olmaksızın sektörde kalma imkânlarının olmadığı görülmektedir. Tarımsal desteklemenin yokluğu sadece genel üretim düzeyini değil, üretimde toprak ve çevre dengesini, doğal yaşam alanlarını ve biyolojik çeşitliliği de etkileyecektir. Bu gibi nedenlerden dolayı tarımsal ürünlerde destekleme politikalarının kırsal yaşamın korunması ve sürdürülebilirliği açısından hem tüketici hem de üreticilere faydası büyük olduğu vurgulanmaktadır (EC.2011:7).

Bugüne kadar gerçekleştirilen reformlar iç ve dış piyasa beklentilerini karşılamakta oldukça yetersiz kalmıştır. Son olarak Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan “2020'ye Doğru OTP” başlıklı belgede de AB'nin amaçları net bir biçimde ortaya konulurken OTP'nin ana unsurlarının sürdürüleceği ve doğrudan desteklemeler dışındaki araçlarda oldukça sınırlı bir değişikliğin öngörüldüğü göze çarpmaktadır. Belge, OTP reform sürecinde değişimin esas unsuru olan doğrudan ödemelerin geleceği ile ilgili de detaylı bilgi içermemekte dolayısıyla da bu konunun yoğun tartışmalara yola açacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. “2020'ye Doğru OTP”, hedefleri bakımından büyük, getirmesi planlanan değişiklikler bakımından ise oldukça sınırlıdır. Gerçek bir reformdan bekleneni ne yazık ki karşılayamamıştır (Çalışkan, 2012: 158-160; Tangermann,2011:3-13).

2. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ MEYVE SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENİ VE REFORMLARI

2.1. ORTAK PİYASA DÜZENLEMESİ

Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nın uygulama alanına yönelik üç temel araçından biri olan Ortak Piyasa Düzenlemesi mevzuat, içerik ve kapsam bakımından OTP'nin en önemli ve en geniş uygulama sahasıdır.

Ortak Piyasa Düzenlemesi (OPD), Avrupa Birliği Komisyonu tarafından oluşturulan, üye devletler tarafından gerçekleştirilen, tarımsal ürün üretimi ve ticaretini düzenlemeye tabi tutan kurallar bütünüdür. Ortak Piyasa Düzenlemesi, Topluluğun nihai tarım ürünlerinin yaklaşık olarak %90'ını içermekte ve bu açıdan Ortak Tarım Politikasının (OTP'nin) en etkin aracı olarak görülmektedir. OPD, Avrupa'da tarım piyasalarının düzenlenmesinde büyük rol oynamakta ve OTP'nin piyasa koşullarına aktarımının zeminini oluşturmaktadır.

Başlıca amacı çiftçilere makul yaşam standartları sağlamak, tüketicilere ise kaliteli gıda ve adil fiyata ulaşım hakkı sunmak olan OTP'nin resmen hayata geçmesi 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin kurulmasıyla olmuştur (Sağlık, 2010;24). Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nın uygulama alanına yönelik üç temel araçından biri olan Ortak Piyasa Düzenlemesi, Karar Alma Mekanizması ile Pazar ve Fiyat Mekanizmalarına kıyasla en önemli ve etkin araçtır.

Topluluk OPD'yi ilk olarak hububat sektörü için uygulamış ardından OTP altında birden fazla piyasa düzeni oluşturulması kararlaştırılmıştır. Tarım ürünlerinin farklı üretim yapıları ve pazarlama koşulları sebebiyle OPD, OTP'nin ortak bir Pazar oluşturma amacına hizmet etmektedir. (Aksoy,2007:98).

2.1.1. Ortak Piyasa Düzenlemesi Amaçları

OPD'nin amaçlarını Avrupa tarım piyasalarının tamamında ürün fiyatlarının tek bir otorite tarafından belirlenmesini, üretimin kontrol edilmesini ve üçüncü ülkelerle yapılan tarımsal ürün ticaretinin düzenlenmesini sağlayacak bir sistemin oluşturulması ve sektör içinde üretim gerçekleştiren üreticilere ve işletmelere gerek doğrudan gerekse dolaylı yoldan destek vermek olarak sıralayabiliriz.

Bu mekanizma ile amaçlanan, OTP hedeflerine ulaşılmasına imkan vermek ve özellikle pazarı dengede tutmak, tarımsal verimliliği yükseltmek ve çiftçilere istikrarlı gelir garantisi sunmaktır. OPD'ler ile her bir AB üyesi ülke için tarımsal ürünlerin üretimi ve ticareti idare edilmektedir. Bu yönüyle OPD mekanizması pratik amaçlara hizmet etmekte ve Avrupa pazarındaki tarımsal ürünlerin fiyatlarını ayarlamaktadır. Sektördeki üreticilere verilecek sübvansiyonlar için uygun bölüşüm yapılmakta ve üretimi düzenleyen mekanizmalar (kota, depolama, ulusal garanti miktarları) yerleştirilmekte ve gelişmekte olan ülkeler ile yapılan ithalat ve ihracatın koşulları belirlenmektedir. (Delayen,2007:3).

2.1.2. Ortak Piyasa Düzenlemesi Araçları

OPD amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik uygulamalar üç ayrı başlık altında toplanmaktadır (Aksoy,2007:98-99):

i. İç Piyasada Uygulanan Düzenlemeler

OPD'ye dahil olan yaklaşık %70 kadar ürün bu düzene tabidir. Sistemde ürün türüne göre bazı farklılıklar görülmektedir. Topluluğa bağlı müdahale kurumları, sistem içinde yer alan ürünlerin fiyatlarının belirlenen bir seviyenin altına düşmesini engellemek için müdahale alımları gerçekleştirmekte, düşük fiyatlı yabancı ürünlerin varlığı durumunda ithalat vergisi veya ihracat iadesi uygulamalarına başvurulmaktadır.

ii. Dış Rekabete Karşı Koruma Düzenlemeleri

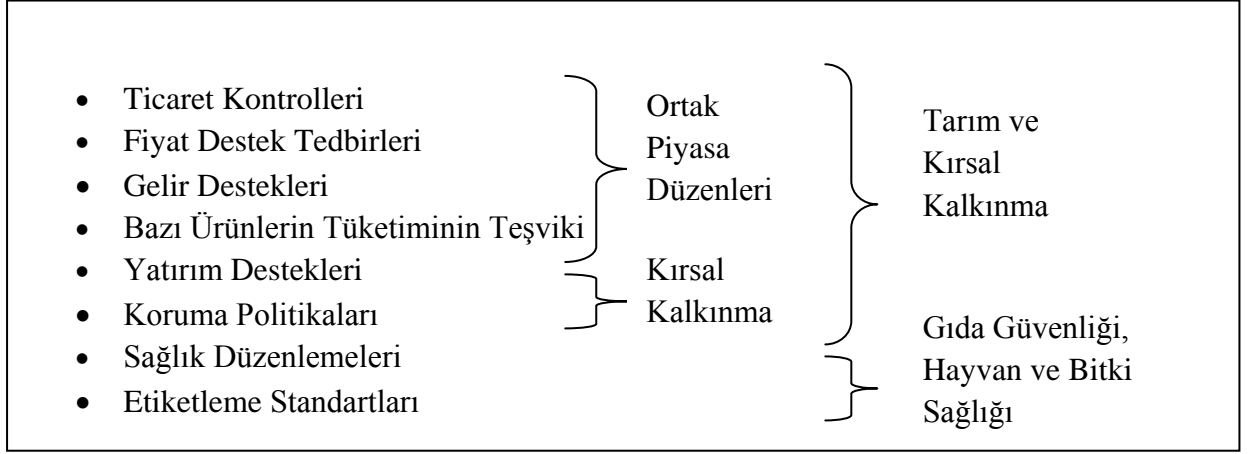
OPD'ye dahil olan yaklaşık %20 kadar düşük fiyatlı yabancı ürün bu düzene tabidir. Bu sistemde söz konusu yabancı ürünlere karşı uygulanan gümrük vergileri ve fiyatların belli bir seviyenin altına düşmesi koşulunda alınan ek vergiler tahsil edilmektedir.

iii. Ürünlere Doğrudan Destek Sağlayan Düzenlemeler

Dünya Ticaret Örgütü tarafından belirlenen hükümler gereği bazı ürünlere dış koruma mekanizması uygulamak mümkün değildir. Bu hükümlere tabi olan ürünlerin yanı sıra toplam tarımsal üretimin yalnızca %1'lik kısmını oluşturan fakat üretimi uzmanlık gerektiren ürünler ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağını oluşturan ürünler için üreticilere yapılan ödemeler de bu sisteme dahil edilmektedir.

Ortak Piyasa Düzenlemelerine dahil olan ürün veya ürün gruplarına ilişkin üretim, destekleme, işleme, pazarlama, dış ticaret, stoklama, kalite standartları ve üretici örgütlenmesi gibi konularda belirli hükümler içeren yasal araçlar bulunmaktadır (Ekmen,2006:46). Kamu tarafından müdahale alımları yapılması, ihracat sübvansiyonları verilmesi ve dış ticarete gümrük tarifeleri uygulanması, üretim kotaları belirlenmesi, ekim dışı alan bırakılması gibi araçlar, OPD amaçlarına ulaşılması doğrultusunda başvurulan araçlar arasındadır (Sağlık,2011). Ayrıca gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığına yönelik etiketleme standartları ve sağlık düzenlemeleri getirilerek üretimden tüketime doğru işleyen sürecin takibi sağlanmakta ve böylece pazar, tüketici talebi ve sağlığı doğrultusunda düzenlenmektedir.

Şekil 2.1: Ortak Piyasa Düzenlemelerinin Ortak Tarım Politikası içindeki Yeri ve Önemi

Kaynak: Fatma CAN SAĞLIK (2011), “AB Ortak Tarım, Gıda Güvenliği ve Balıkçılık Müktesebatı ve Yerel Yönetimlerde Uygulanması” T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. http://www.abgs.gov.tr/files/PUYB.../tarim_tbb_sunus_2011_antep.pdf (01.10.2013)

Şekil 2.1’de görüldüğü gibi AB, çiftçilerin gelir ve yatırımlarının desteklenmesi, üretim ve ticaretin düzenlenmesi gibi konularda Ortak Piyasa Düzenlerinden ve Kırsal Kalkınma politikasından yararlanmakta ve OTP’yi üreticiler bakımından maksimum fayda sağlayabilecekleri bir sisteme dönüştürme çabası göstermektedir. OPD’ler yatırım destekleri ve koruma politikaları ile birlikte Tarım ve Kırsal Kalkınma amacına hizmet etmektedir.

OPD, OTP’nin pragmatik olarak tanıtılmasına imkan sağlamış ve günümüze değin varlığını sürdürmüştür. OPD’lerin içinde her bir gıda ve tarım ürünün/ ürün gruplarının organizasyonu belirli kurallarla uyumlu hale getirilmiştir. OPD’ler ile AB’nin tamamındaki ürünler için minimum fiyatlar belirlenmekte ve düzenlemeye tabi ürün ve ürün gruplarında piyasanın düzenli işleyişi teminat altına alınmaktadır (Delayen,2007:2-3).

3.3.2.2. Ortak Piyasa Düzenlemesinde Reform Süreci

OTP’de zaman içinde birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiş ve OTP’de meydana gelen bu değişimlerden dolayı OPD’ler (özellikle sığır ve dana eti ile süt ve süt ürünleri OPD’leri) de büyük çaplı değişikliklere uğramıştır. Hem OTP reformları hem de OPD’lere

özel olarak gerçekleştirilen reformlar, politika araçlarını ve kullanılış sahalarını değiştirmiştir. Süreç içinde piyasaya yapılan doğrudan müdahalelerin azaltılması yönünde iç ve dış dinamikler tarafından bir baskı oluşmuş, OPD'lerin yerinden yönetilen bir yapıya giderek daha fazla yaklaştırılması amaçlanmıştır.

1992 ve 1999 reformları ile tarımsal ürünlere uygulanan müdahale fiyatlarının düşürülmesine ve OPD mekanizmasında doğrudan yardımların payının arttırılmasına karar verilmiştir. Telifi ödemeleri olarak adlandırılan doğrudan ödemeler sabit verime ve geçmişte ekilmiş olan alanlara göre verilmeye başlanmış ve böylece yardımlar ile üretim miktarı arasındaki bağ yavaş yavaş gevşetilmiştir. Bazı mallarda yapısal hale gelen üretim fazlaları 1992 reformu sonrasında da devam etmiş, bunun üzerine üretim miktarının kontrolünü sağlamak için Maksimum Garantili Alan (MGA) ve Maksimum Garantili Miktar (MGM) uygulamaları yaygınlaştırılmıştır. Buna göre üretim ya da alan kotalarında bir aşım söz konusu olduğunda desteğin orantısız olarak azaltılması veya cezalandırma yapılmasına imkan tanınmıştır (Çakmak- Kasnakoğlu, 2001).

OPD mekanizmasında 2000'li yıllarda ilk reform hareketi hububat piyasasında değişiklik yapılmasıyla başlamıştır. Bu piyasa için müdahale fiyatlarının düşürülmesi ve telifi edici ödemelerin arttırılması kararlaştırılmıştır. Ardından 2004 ve 2005 yıllarında pamuk, tütün, zeytinyağı ve tohumculuk sektörleri gözden geçirilmiş, 2006 yılında şeker sektörüne ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve son olarak 2007 tarihinde meyve/sebze ve şarap piyasasıyla ilgili değişiklikler "Yeni Sebze/Meyve Ortak Piyasa Düzeni" adı altında hayata geçirilmiştir. Reformlar ile genel olarak hedeflenen piyasayı teşvik edici araçlara başvuruların azaltılması ve bu araçların üretimden bağımsız doğrudan ödemelerle telifi edilmesi olmuştur (Batur,2008:76).

Gündem 2000 reformu kapsamında gündeme gelen ve 2003/2004 ara değerlendirmesiyle zorunlu hale gelen çapraz uyum yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri amacıyla çiftlik danışma sistemi geliştirilmiştir. Çiftçilere geri bildirim imkanı sunan bu sistem ile standartların ve "iyi tarım uygulamaları"nın üretim sürecinde nasıl uygulanacağı hususunda tavsiyelerde bulunulmakta ve OPD'nin işleyişine katkı sağlanmaktadır (Baş,2004:22).

Komisyunun Ekim 2005 tarihindeki önerisinin ardından bürokrasi ve mevzuat yükünün azaltılması için sürdürülen sürecin bir parçası olarak OTP'de büyük bir

sadeleştirme yapılmasına karar verilmiştir. OPD’lerin yeniden düzenlenmesini de kapsayan OTP sadeleştirilmesi ile kurallar daha şeffaf hale getirilmeye çalışılmış, hem çiftçiler hem de idareciler için bürokrasinin azaltılması ve daha az idari külfet ile OTP’nin daha anlaşılır kılınması hedeflenmiştir. (EC,2013d). Oldukça karmaşık ve ayrıntılı düzenlemelerin bulunduğu OTP mekanizmasının sadeleştirilmesi ve dünya pazarlarında AB’nin rekabet gücünün artırılması için AB Tarım Komisyonu 2007 yılına kadar 21 özel organizasyon halinde yönetilen 21 farklı tarım sektörünün tek bir yönetime tabi hale getirilmesini önermiştir. Söz konusu 21 Pazar organizasyonunun birleştirilerek tek bir Ortak Pazar Düzeni oluşturulmuştur (Delayen,2007:2-3). 2007 yılında yapılan değişiklik ile tek bir Tüzük altında toplanan ürün ve ürün gruplarının listesi Tablo 2.1’de verilmiştir.

Tablo 2.1: Ortak Piyasa Düzenlemesine Tabi Ürün ve Ürün Grupları

1. Hububat	8. Meyve ve Sebzeler	15. Yumurta
2. Pirinç	9. Muz	16. Süt ve Süt Ürünleri
3. Kuru Yem	10. Şarap	17. Sığır ve Dana Eti
4. Tohumlar	11. İşlenmiş Meyve ve Sebzeler	18. Kümes Hayvanları
5. Keten ve Kenevir	12. Şerbetçiotu	19. Domuz Eti
6. Tütün	13. Şeker	20.Koyun ve Keçi Eti
7. Canlı Ağaçlar ve Süs Bitkileri	14. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin	21. Diğer Ürünler

Kaynak: Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (ABDGM) (2013), **AB Ortak Piyasa Düzenleri- Tek OPD Tüzüğü**. <http://www.tarim.gov.tr/.../OPD%20-%20web%20-%20Ocak13-v.2.docx> (20.09.2013)

OTP’nin sadeleştirilmesi programı kapsamında tek bir tüzük haline getirilen OPD Şekil 2.2’de belirtilen 21 ürün/ürün grubunun her biri için özel düzenlemeler içermektedir. “Tek OPD Tüzüğü” olarak adlandırılan 1234/2007 sayılı Tüzük ile sektörlere özgü OPD’leri düzenleyen mevcut Tüzükler gözden geçirilmiştir. Tüzüklerin, yasal

çerçeveler ve hali hazırdaki politikalar değiştirilmeden daha etkin ve daha düşük maliyetle yürütülmesi sağlanarak düzenlemeler basitleştirilmiştir. Tüzükler, bütçe değişikliği yapılmaksızın tek bir düzenleme altında toplanmıştır. Ayrıca bu ürünlere ilişkin müdahale, özel depolama, ithalat tarife kotaları, ihracat iadeleri, koruma önlemleri, devlet yardımları ve rekabet kuralları gibi geleneksel pazar politikası alanındaki kurallar ve kullanılan araçlar politika konularına uygun olarak yeniden düzenlenmiş ve Tek OPD Tüzüğü çerçevesinde yatay hükümler içinde birleştirilmiştir (ABDGM,2013:2).

Tek Ortak Piyasa Düzenlemesi, OTP'nin basitleştirilmesi ve modernleştirilmesi için önemli bir adım olmuştur. Bu gelişme yasal metinlerin kalitesini arttırmakla kalmamış, 650'den fazla yasal metnin yerini yaklaşık 200 metin almıştır (EC,2014). 21 farklı organizasyonun birleştirilmesinin bu anlamda OTP'ye katkısı oldukça önemlidir

“Tek OPD Tüzüğü” ile Avrupa tarımındaki kısıtlayıcı düzenlemeleri kaldırmak ve devlet müdahalesini en aza indirmek hedeflenmişse de Tek bir ortak piyasa düzeninin birbirinden farklı ürünlere bağlı özgün niteliklerin üstesinden gelebilmesi noktasındaki yeterliliği tartışmaya açıktır (Delayen,2007:3).

2.2. MEYVE SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENLEMESİ

Taze meyve ve sebze piyasası genel olarak aşırı üretimin görüldüğü, çiftlik başına ortalama gelirin AB ortalamasına göre düşük seviyede seyrettiği ve pazarlama sezonlarına göre belirli dönemlerde fiyat dalgalanmalarının görüldüğü bir piyasadır (Álvarez vd., 2007:3). Taze Meyve ve Sebze piyasasını düzenlemeye yönelik olarak 1962 yılında 23 sayılı Konsey Tüzüğü ile OPD hayata geçirilmiştir. Ortak bir piyasanın temini için kalite standartlarına tabi olacak ürünler, gerekli kurallar ve önlemler bahsi geçen Tüzüğe göre belirlenmiştir. Yine söz konusu Tüzük gereği üye devletler arasında yapılan ticaret sırasında alınan her türlü gümrük vergisi ya da eş etkili vergilerin, miktar kısıtlamalarının ya da eş etkili önlemlerin kademeli olarak düşürülmesine ve 1 Ocak 1970 tarihi itibarıyla tamamen kaldırılmasına karar verilmiştir. Taze Meyve ve Sebze OPD'sinin hayata geçirilmesi hususunda Komisyon'a yardımcı olma amacı taşıyan, Üye Devletlerin temsilcilerinden oluşan ve Komisyon Temsilcisinin başkanlık edeceği bir İdari Komite kurulması da 1962 yılında alınan kararlar arasındadır (Erkal,2003:14).

Meyve sebze OPD'nin kuruluşundaki temel unsurlar ortak kalite standartları oluşturulması, üçüncü ülkelerden yapılan ithalatın ucuza satışını engelleyen bir referans fiyat sistemi kurulması ve üretici örgütleri tarafından yürütülen ve AB'de düşük fiyatların olduğu dönemlerde uygulanan ürünlerin geri çekilmesi uygulamasıdır (Grethe-Tangermann,1999:6).

Meyve ve sebzelerin üretim ve pazarlama aşamalarındaki benzersiz özellikleri, esas olarak da ürünlerin bozulabilir yapısı, topluluğun bu sektör için diğer tarım ürünlerinden oldukça farklı düzenlemeler içeren kurallar koymasına neden olmuştur. OPD, üretici örgütleri ve ciddi bir kriz durumunda Topluluk tarafından finanse edilen ulusal kamu kurumları ile birlikte üretim ve tedarik için kalite standartlarını kapsamaktadır. Dış ticaret ise ithalat vergileri ve buna ilave ek vergiler ile düzenlenmekte ayrıca ihracat sübvansiyonları için önlemler alınmaktadır (Marsh- Ritson,1971:11)

OTP hedeflerine ulaşmak ve AB genelinde meyve ve sebze sektörü üretimini ve ticaretini yönetmek için 1962 yılında kurulan OPD, OTP bütçesinin yaklaşık %3.1'ini oluşturmaktadır. 2007-2013 dönemi için ise Birliğin tarım bütçesinden sektör için harcanması planlanan miktar, Avrupa Tarımsal Garanti Fonunun %3.5'ini temsil etmektedir (COPA- COGECA,2008:1).

Meyve ve sebze üretici örgütlerine verilen fonlar ve işlemeye yönelik ürünler için yapılan yardımlar iç piyasaya yönelik iki temel finansman enstrümanıdır (EC,2007:1). Sadece iç piyasaya verilen desteklemeler ile değil, dış piyasaya yönelik koruma mekanizmaları ile de OPD sisteminin sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Düzenlemeler ile malların topluluk içinde serbest dolaşımı ve rekabet unsuru teminat altına alınmaktadır. (Aksoy,2007:98).

AB Meyve ve Sebze OPD kapsamında yaş meyve sebze ile işlenmiş meyve ve sebze ürün/ürün gruplarına dair 4 temel mevzuat bulunmaktadır:

Tablo 2.2: AB Meyve - Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Temel Mevzuatları

Taze Meyve ve Sebze	⇒	AB Konsey Yönetmeliği (EC) No: 2200/96
İşlenmiş Meyve ve Sebze	⇒	AB Konsey Yönetmeliği (EC) No: 2202/96
Belirli Narenciye Ürünleri Üreticilerine Destek Planı	⇒	AB Konsey Yönetmeliği (EC) No: 2201/96
Meyve Suları	⇒	AB Konsey Yönergesi 2001/112/EC
Reçel, Jöle ve Marmelatlar	⇒	AB Konsey Yönergesi 2001/113/EC

Kaynak: Gabor Padisák (2004), “The Common Market Organisation (CMO) of Fruit and Vegetables: Screening with Turkey and Croatia” **Unit C.2. Directorate- General for Agriculture and Regional Development, European Commission.**

2.2.1. Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Amaçları

Meyve sebze OPD amaçları aşağıdaki gibidir ;

- i. Rekabetçi ve yerinden yönetilen bir meyve sebze sektörünün oluşturulması
- ii. Üretimin ve yetiştiriciliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarda düzenlenmesi
- iii. Üretici gelirlerinin ve fiyatların istikrarlı hale getirilmesi
- iv. Yerli üreticilerin ve işletmelerin teşvik edilmesi
- v. Üçüncü ülkelerle gerçekleştirilen dış ticarete koruyucu ve düzenleyici önlemlerin getirilmesi

2.2.2. Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Araçları

AB’de, DTÖ Uruguay Raunduna kadar meyve sebze üreticilerini korumaya yönelik desteklemeler beş ayrı kanaldan gerçekleştirilmektedir. Bunlar (Swinbank-Ritson,1995:342); yurtdışı satışlardan geri dönen mallar için ihracat iadesi ödemeleri, ithalat tarifeleri ve minimum ithalat fiyatları, işleme endüstrileri tarafından kullanılacak

belirli ürünlerin sübvansede edilmesi, satışı gerçekteşemeyen hasat fazlaları için geri çekme mekanizmasıyla gelir sağlanması, kalite standartlarıyla piyasa arzına sınır getirilmesi ve böylece piyasa fiyatının yukarı çekilmesidir.

Meyve sebze üreticisini koruma ve destekleme hedefine uygun olarak başvuru olan bu önlemler beş ana başlık altında toplanmaktadır. Söz konusu araçların OPD içindeki işlevleri zamanla değişime uğramıştır. Bazı araçlar giderek ön plana çıkarken, iç ve dış etkenler sebebiyle bazı araçların OPD mekanizması içindeki kapsamının giderek daraltıldığı görülmüştür.

28 Ekim 1996 tarih ve 2200/96 sayılı Konsey Tüzüğüne göre Taze Meyve ve Sebze OPD'si, Ürünlerin Sınıflandırılması ve Standardizasyon, Üretici Örgütleri, Sektörel Örgütler ve Anlaşmalar, Müdahale Düzenlemeleri ve Üçüncü Ülkelerle Ticaret olmak üzere beş araçtan oluşmaktadır:

2.2.2.1. Ürünlerin Sınıflandırılması ve Standardizasyon

AB mevzuatında "Ürünlerin Sınıflandırılması" ve standartlara uyum konusunun 2200/96 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 2 ila 10. Maddeleri arasında düzenlendiği görülmektedir. Meyve ve sebze OPD uygulaması için Tüzüğü'nün I. Ekinde yer alan taze meyve sebzeler²⁰ için belirlenmiş standartların kabulüne karar verilmiştir. Taze meyve ve sebze OPD'sinin üreticiler ve üretici örgütleri açısından en önemli parçası standartlardır ve standartlar düzenlemenin esas hedefini oluşturmaktadır. (Erkal,2003:19).

Standardizasyon temel olarak, ürünlerin tanımlanmasını kolaylaştırmakta, fiziksel bir arz olmaksızın ürünün piyasa değerini göstermekte, sistemin etkin bir şekilde yürütülmesi halinde güvenilirliği arttırmakta, ticareti desteklemekte ve ürünlerin serbest dolaşımını hızlandırmaktadır. Standartlara uymayan ürünlere geri çekme işlemi uygulanmakta ve böylece piyasanın daha güvenilir hale gelmesine ve fiyatların standartlara (kategori, boy, sunuş vs.) göre belirlenmesine imkan tanınmaktadır. Piyasa oryantasyonuna

²⁰ Pazarlama standartlarına tabi olan ürünler; badem, kayısı, patlıcan, Brüksel lahanası, karnabahar, narenciye, salatalık, pırasa, marul, kıvrıcık ve hindiba, erik, tatlı biber, ceviz, kültür mantarları, elma, enginar, avokado, lahana, kereviz, kabak, fındık, kavun, şeftali ve nektarin, ıspanak, sofralık üzüm, karpuz, armut, kuşkonmaz, bezelye, havuç, kiraz, hıyar, kivi, soğan, bezelye, çilek, domates, witloof çikori.

katkı sunması ve işlem maliyetlerini azaltması bakımından standart konusu OPD için büyük anlam taşımaktadır (Čačić vd.,2009:59).

Oluşturulan uluslararası ve kurumsal standartlar hem yerli üreticilere hem de ithalat ve ihracatçılara kolaylık sağlamakta, daha adil bir sistem sunmaktadır. İç ve dış meyve sebze piyasalarında uluslararası standartların uygulanması işlem maliyetlerini azaltıcı etkiler yaratmaktadır (Erkal,2003:18-20).

Standardizasyon ürünün paketlenmesinden perakende satış yerine ulaşıncaya değin devam eden süreci ve ithalat ve ihracatı kapsayan bir sistemdir. Ürünlerin tüketiciye taze olarak ulaşması için belirli standartlara göre sınıflandırılma yapılmaktadır. AB standartları, Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından önerilen UNECE uluslararası taze meyve ve sebze standartları ile uyumludur. UNECE²¹ uluslararası ticareti kolaylaştırmak adına küresel tarım kalite standartları geliştirmekte ve bu standartlarla karlılığı arttırmayı, kaliteli üretimi teşvik etmeyi ve tüketici çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır. Bu standartlar uluslararası mecrada devletler, üreticiler, ithalatçılar, ihracatçılar ve uluslararası organizasyonlar tarafından kullanılmaktadır (UNECE,2014). AB içinde standartlara uygun olmayan ürünlerin sergilenmesi ya da satılması uygun değildir.

Pazarlama standartlarına uygunluk takibinde paketleme ve etiketlemenin önemli bir rolü bulunmaktadır. Ortak kalite standartları gereği ürüne dair tüm gerekli bilgiler (kalite sınıfı²², ebadı, sayısı, menşei vs.) etiketin üzerinde eksiksiz, açık ve okunaklı şekilde yer almak zorundadır. Ürünün ilgili mevzuat hükümlerince belirlenmiş şekilde paketlenmesi ve etiketlenmesi yasal olarak taze meyve sebze üreticisinin, paketleyicisinin, dağıtıcısının, tacirin ve perakendecinin ortak sorumluluğudur. Satışa sunulan ürünü, etiketli olmamasına rağmen satın alan tüketiciler de bu sorumluluğa dahil edilmektedir (Erkal,2003:23-24).

Standartlara uygunluk denetimine dair kurallar Haziran 2001 tarih ve 1148/2001 sayılı Komisyon Tüzüğünde yer almaktadır²³. 2200/96 sayılı tüzüğün ilgili maddelerinde ifade edilen Taze Meyve ve Sebze pazarlama standartlarına uygunluğa ilişkin kontrol ve tespitler bu tüzük uyarınca gerçekleştirilmektedir (Erkal,2003:25).

²¹ United Nations Economic Commission for Europe

²² Taze meyve ve sebze sektöründe tüzük ile Ekstra, I. Sınıf ve II. sınıf olmak üzere üç ayrı kalite sınıfı belirlenmiştir

²³ Uygunluk denetimlerinin yürütülmesine ilişkin detaylar 1148/2001 sayılı Tüzüğün IV. Ek'inde yer almaktadır. Bkz: (Erkal,2003, Ek2)

Pazarlama standartları²⁴ iç pazar ve üçüncü ülkelerde tüketiciye sunulan ürünler için uygulanmakta ve ürünün tanımı, kalite gereklilikleri, ölçü, tolerans paketleme²⁵, sunum ve işaretlemeleri gibi hususları kapsamaktadır. Gıda güvenliğine ilişkin standartlar ise bu çerçevede değerlendirilmemektedir (İKV,2001:48).

Uruguay Çok Taraflı Ticaret Görüşmelerinde imzalanan “Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması” (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures- SPS Agreement) ve “Ticarette Teknik Engeller Anlaşması” (Technical Barriers to Trade Agreement- TBT Agreement) standardizasyon açısından önemli birer referans oluşturmaktadır. 1995 yılında yürürlüğe giren anlaşmalardan SPS anlaşması, insan ve hayvan sağlığına ilişkin uygulanacak önlemler düzenlemekte ve ülkelere bilimsel temel taşımak kaydıyla kendi önlem ve standartlarını oluşturma serbestisi tanımaktadır. Anlaşmanın genel amacı çok uluslu bir çerçevede insan sağlığı ve bitki sağlığı konusunda disiplin oluşturarak önlemleri güçlendirmek ve dış ticaretteki olumsuzlukları azaltmaktır. TBT anlaşması ise uluslararası standartların, teknik düzenlemelerin, ambalajlama, markalama ve etiketleme kurallarının uluslararası ticarete gereksiz teknik engeller oluşturmasını engellemek amacıyla imzalanmıştır. Bu anlaşma ile uluslararası standartların, uygunluk değerlendirmesi sistemlerinin üretimi artırma ve uluslararası ticareti kolaylaştırması hedeflenmektedir (Alpay vd.,2001:16).

Gıda güvenliği ve hayvan ve bitki sağlığı ile ilgili düzenlemeler ve standardizasyon uygulamaları, DTÖ'nün kuruluşu ile birlikte yürürlüğe giren uluslararası SPS anlaşması kapsamında değerlendirilmektedir. Bu anlaşma ile hükümetlerin uygun sağlık koruması seviyelerini bağımsız olarak belirlemeleri hakkı muhafaza edilmiş ancak bunun korumacı amaçlara hizmet eden, uluslararası ticarete yönelik gereksiz önlemler halinde hatalı kullanılmaması DTÖ tarafından garanti altına alınmıştır (WTO, 2010:3-10).

Ancak özellikle yaş meyve sebze sektörünü yakından ilgilendirmesi bakımından AB'nin SPS standartları konusundaki sıkı uygulamaları ve üst düzeye muayeneleri sektörde maliyetleri artırarak AB pazarının çekiciliğini azaltmaktadır. SPS onayı ihracat için bir ön koşul olarak kabul görülmektedir. Fakat pazar çeşitlendirmesinin ve ulaştırma ve lojistik faaliyetlerdeki gelişmelerin önemini arttırarak yalnızca büyük şirketler için

²⁴ Bu standartlar geçmişte kalite standartları olarak anılmaktaydı.

²⁵ Her bir pakette bulunabilecek olan ve kalite veya boy bakımından sınıfına uygun olmayan ürün sayısının sınırı

fırsatlar yaratmaktadır. SPS ve gıda güvenliği standartlarına uyum küçük üreticiler ve ihracatçılar için büyük sorunlar yaratmakta, bu standartlar giderek endüstriyel norm haline almakta ve yüksek sertifikasyon maliyetleri sebebiyle fiyatlar üzerinde baskı oluşmaktadır (AGRİTRADE.CTA,2013:1-2).

SPS anlaşmasına uygun olarak AB’de HACCP²⁶ ve GAP uygulanmaktadır. Öncelikle ABD’de uygulanmaya başlayan HACCP, zamanla AB’nin ve diğer ülkelerin de dikkatini çekmiş ve 14 Haziran 1993 tarihinde 93/43/EEC Gıda Maddelerinin Hijyeni Direktifi ile birlikte HACCP, Birlik içindeki tüm gıda üretimleri için zorunlu bir uygulama haline almıştır. HACCP gıda işletmelerinde sağlıklı gıda üretimini garanti altına alan, ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi, dağıtım gibi ürünün üreticiden tüketiciye aktarımındaki tüm aşamaları tehlike analizleri yaparak kontrol altında tutulmaktadır. HACCP sistemi ile kritik kontrol noktaları ve limit değerleri belirlenmekte ve tüketici açısından sağlık riski oluşturabilecek her türlü unsur ortadan kaldırılmaktadır. (AKİB, 2008:7).

Gıda ürünlerinin hijyeni ile ilgili olarak EC/852/2004 No’lu tüzüğü gereği gıda işletmelerinin yerinde bir HACCP sistemine sahip olmaları gerekmekte ancak birincil üretim için bunun henüz genel olarak mümkün olmadığı belirtilmektedir (OJ,2004: 4-6). HACCP sisteminin çiftliklerde uygulanması ve ürünler hasat sonrası belirli bir yöntem olmaksızın paketlenmesinden dolayı üçüncü ülke tedarikçilerinden de sisteme uygunluğun talep edilmesi bazı sorunlara yol açmaktadır. Dolayısıyla sistemin taze meyve ve sebze sektöründe tam olarak uygulanmamaktadır (Graffham,2006:9).

EUREPGAP’ın ise AB OTP’si ile resmi bir ilişkisi bulunmamasına rağmen OTP’nin tarımsal faaliyetler için mevcut düzenlemeleri ve gelecek hedefleri EUREPGAP’ı desteklemektedir (Atış- Artukoğlu, 2005:50). EUREPGAP bitkinin toprağa ekiminden paketlenmiş bir ürüne dönüşüncüye kadar süren tarımsal üretim sürecini kapsamakta ve gıda güvenliğini, çevre korunmasını, mesleki sağlığını, güvenlik ve refahı denetleyen kriterlere dayanmaktadır (AKİB,2008:11). AB’de 1999 yılında 14 perakendeci tarafından oluşturulan ve pazarın yaklaşık %70-80’ine sahip olan Avrupa Perakendeciler Ürün Çalışma Grubu (EUREP)²⁷, satın alacakları tarım ürünlerinde bulunması gereken

²⁶ Hazard Analysis Critical Control Point: Kritik Kontrol Noktalarında Tehlike Analizleri

²⁷ Euro Retailer Producer Group

standartları bir araya getirerek “İyi Tarım Uygulamaları”(GAP)²⁸ protokolü şekilde yayınlamışlardır (Delice- Delice,2005:54). 1997 yılında hayata geçen EUREPGAP standardı global erişimin artmasının ardından 10 yıl gibi bir süre içinde uluslararası bir protokol halini almış ve adı 7 Eylül 2007 tarihinde GLOBALGAP olarak değiştirilmiştir (GLOBALGAP,2014).

AB'nin son dönemde OTP'ye yönelik gerçekleştirdiği reformlarda çevreyi korumaya ve yüksek kaliteli ve güvenilir ürün sunumuna verdiği önemi arttırması göz önünde bulundurulduğunda GLOBALGAP protokolü, OTP amaç ve araçları ile uyumlu bir sistemdir. AB'de kabul gören ve bazı marketler tarafından istenilen başka sertifikalar da bulunmakta, bu sertifikalar GLOBALGAP'a sahip olma ön koşuluna göre verilmektedir.

2.2.2.2. Üretici Örgütleri

Meyve ve sebze sektörü üretici örgütleri 2200/96 sayılı temel Tüzüğün II. Başlığı altında 11-18. Maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre, üretici örgütleri gönüllük esasına göre kurulan üretim, hasat, depolama, paketlenme ve ürünlerin pazarlanması süreçlerinde ortak hareket eden üreticilerden oluşan ve üye devletler tarafından resmen tanınan tüzel kişiliktir (Erkal,2003:40).

Üretimi kalite ve miktar bakımından tüketici talepleri ile uyumlu hale getirmek, üreticilerin ürünlerini pazarlamasında ve kalite standartlarına göre gruplamasında yol gösterici olmak, üretim maliyetlerini düşürmek ve fiyatları istikrarına yardımcı olmak, çevre dostu üretim ve atık yönetimi konularında üreticilere yardımcı olmak ve son olarak üreticilerin ürünlerinin tamamını üretici örgütleri ile pazarlamalarına aracılık etmek üretici örgütlerinin amaçlarını oluşturmaktadır (Koç vd., 2009:24).

Üretici örgütleri meyve sebze pazarlamasında aktif rol oynamaktadır. Bu örgütlere üyelik gönüllük esasına dayanmakla birlikte üretilen ürünlerin tamamının üretici örgütleri tarafından pazarlanması zorunluluğu bulunmaktadır. Üye ülkeler tarafından resmen tanınan ve çiftçilere çevre dostu üretim yapmaları hususunda teknik yardım sağlamakla yükümlü olan bu organizasyonlar üreticiler tarafından da kontrol edilebilmektedir (İKV,2001:48).

²⁸ Good Agricultural Practices

Temel Tüzüğün yanı sıra üretici örgütleri ile ilgili iki tane uygulama Tüzüğü bulunmaktadır. Bunlar üretici gruplarına ön tanıma verilmesi ve Üretici Örgütlerinin tanınması için gerekli koşulları içeren 1432/2003 sayılı Uygulama Tüzüğü ve üretici örgütlerine verilen mali yardımlar, işletme fonu ve işletme programlarına ilişkin düzenlemeler içeren 1433/2003 sayılı Uygulama Tüzüğüdür (Köse,2007:22).

Üretici örgütlerinin tanınmaları sıkı kurallara bağlıdır. AB asgari koşullarını sağlamak koşuluyla üye ülkeler tanınma kurallarını kendileri belirlemektedirler (Koç vd.,2009:27). 1432/2003 sayılı Uygulama Tüzüğüne göre bir üretici örgütünün yasal olarak tanınabilmesi için sektör içinde belirli yedi kategoriden²⁹ sadece biri için kurulmuş olması gerekmektedir. Resmen tanınan³⁰ üretici örgütleri, teknik yardımın yanı sıra finansal yardım sağlamak amacıyla da işletme fonu oluşturma imkânına sahiptirler. İşletmelerin, kalite ve hijyen standartlarına uyum düzeyini gösteren GLOBALGAP ve HACCP sertifikaları alabilmeleri için üretici örgütleri işletme programları ile üreticilere yardımda bulunmaktadır.

AB sektöre yönelik mali yardımlarını ise 1433/2003 sayılı Uygulama Tüzüğü uyarınca Üretici Örgütleri kanalıyla yürütmekte, işletme fonları ve programlarıyla üreticiyi dolaylı yoldan desteklemektedir. İşletme fonları, üretici örgütü vasıtasıyla pazara çıkan ürünün değeri veya miktarı baz alınarak üretici örgütleri tarafından finanse edilen bir fondur. Bu fon ile, onaylanmış işletme programlarına ilişkin harcamalar ve pazardan geri çekme masrafları finanse edilmektedir. AB'nin bu fona katkısı üretici örgütünün mevcut harcamalarının %50'si ile sınırlandırılmıştır. İşletme programları ise üretici örgütlerinin ve örgüt üyelerinin faaliyetlerini geliştirmeleri amacını güden programlardır. Üretici örgütlerinin üye devletlerin yetkili makamlarına işletme programlarını beyan etmelerinin ardından üye devletin yetkili merci (genellikle tarım bakanlığı) ya doğrudan üretici örgütüne fon temin eder ya da fonlar bölgesel tarım bakanlıkları vasıtasıyla üretici örgütlerine dağıtılır. İşletme programları AB'nin arz ve fiyat dengesinin sağlanması, pazarlama programlarının, standartların ve kalitenin iyileştirilmesi, çevre dostu

²⁹ Meyve ve sebze, meyve, sebze, narenciye, işleme amacına yönelik ürünler, sert kabuklu meyveler, mantarlar kategorileri.

³⁰Resmi tanınma, komisyon tarafından belirlenen asgari üye sayısına ve asgari miktarda ürün pazarlamasına göre saptanmaktadır.

yöntemlerin teşvik edilmesi gibi AB hedefleri ile doğru orantılı ve minimum üç maksimum beş yıl süreli olmak zorundadır (Brans,2001:3).

Niteliksel olarak giderek daha yoğun bir talep ile karşı karşıya olan taze meyve ve sebze piyasasının bu yoğun talebe cevap verebilmesi için 2200/96 sayılı temel Tüzükte arz gruplarının artırılması ve üreticilerin pazar pozisyonlarının güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Buna göre pazarlama standartları ve üretici örgütleri, meyve sebze OPD'nin esasını oluşturmakta ve özellikle üretici örgütleri piyasasının daha rekabetçi, açık ve büyük bir piyasa düzeni oluşturulmasında büyük rol oynamaktadır. Üretici örgütleri pazardan geri çekmelerin sübvansede edilmesinin ötesinde arzın gruplandırılması, ürünlerin pazarlanması, sektörün çevresel performansının artırılması gibi konularda önemli görevleri bulunmaktadır. Gönüllü üyelik ve üyelere sunulan etkin hizmet esaslarına göre hareket eden üretici örgütleri üreticilerin ürünlerini sadece kendi örgütleri vasıtasıyla pazarlamalarını şart koşarak rekabetçi ve daha büyük bir OPD için önemli bir kazanım yaratmaktadır (Erkal,2003:38-39).

Üretici örgütleri OPD'lerin büyük önem taşıyan bir unsurdur. Fakat üye ülkelerin tümünde arzın toplulaştırılması henüz arzulanana başarıya ulaşamamıştır. AB'nin ana tarım üreticisi olan ülkelerinde dahi üreticilerin yaklaşık olarak yarısının örgütlenmeye katılmadığı görülmektedir (Čačić vd.,2009:56). Ancak AB, bu oranın zaman içinde artırılmasını hedeflemektedir.

2.2.2.3. Sektörel Örgütler ve Anlaşmalar

Sektörel (interbranch) örgütler mesleki örgütlerdir ve ticari faaliyette bulunmamaktadırlar. Bazı tüzüklerde ortak ticaret örgütleri, sektöriçi örgütler, branş örgütleri gibi farklı terimlerle ifade edilen örgütler tarımsal üreticilerin yanı sıra sanayicilerin ve tüccarların katkıları ile kurulmaktadır. Meyve sebze sektörü için bu örgütlerin yürütebileceği faaliyetler 2200/96/EEC sayılı Tüzüğün 19. Maddesinde yer almaktadır (Ekmen,2006:28-30).

Bu Tüzüğe göre sektörel örgütler, üretici örgütlerinden daha genel bir yol izleyerek meyve ve sebzelerin üretim ve pazarlanmasına yardımcı olmakta ve Topluluğun bir ya da birkaç bölgesinde tüketici çıkarlarını da göz önünde bulundurarak faaliyette

bulunmaktadırlar. Buna göre bu örgütler, piyasanın şeffaflığını artırma amacı gütmekte ve piyasa araştırmaları yoluyla piyasanın daha iyi koordine edilmesini, Topluluk kurallarına uygun standart sözleşme biçimlerinin hazırlanmasını, üretilen meyve ve sebzelerin potansiyel olarak kullanılmasını, ürün kalitesinin ve çevre korumasının artırılmasına yönelik piyasa ihtiyaçlarına ve tüketici zevklerine uygun düzenlenmelerin yapılmasını sağlamaktadırlar (Köse,2007:28).

2.2.2.4. Müdahale Düzenlemeleri

Ürünlerin çabuk bozulabilir yapısı ve depolama güçlüğü sebebiyle meyve sebze piyasalarında arz fazlası oluşması durumunda piyasadaki geri çekme işlemlerine sıkça rastlanmaktadır. Meyve sebze OPD kapsamındaki ürünlerin üretici örgütlerince uygun zaman ve miktarda pazardan geri çekilmelerine imkan tanınmaktadır. Ancak bir müdahale aracı olarak geri çekmelerin arz fazlası olan yıllarda ve sadece fiyat istikrarını sağlamaya yönelik kısa vadede kullanıma önem verilmektedir. Geri çekme işlemi ve diğer müdahale düzenlemeleri ile ilgili genel kurallar 2200/96 sayılı temel Tüzüğün IV. Başlığında 23-30. Maddeler arasında belirlenmiştir. Detaylı kurallar ise 659/97 sayılı Komisyon Tüzüğünde yer almaktadır (Erkal,2003:66).

Üretici örgütlerine üye olan üreticiler yalnızca 16 üründe AB'nin geri çekme primlerinden (telafilerinden) pazarlanmakta olan miktarın %10'una kadar faydalanabilmektedir. Pazardan çekilen ürün turunçgil meyvelerinden ise bu oran %5, elma ve armut için %8.5'dir. Söz konusu 16 üründe, pazardan çekilen ürünün %100'ü AB tarafından finanse edilmektedir. Ayrıca pazardan çekilen ürünün finansmanı için kullanılacak miktar üretici örgütünün yıllık işletme fonunun üçte birini aşmasına izin verilmemektedir. Pazarlama döneminden önce yüksek miktarda geri çekmenin yapısal dengesizliğe yol açmaması için müdahale eşikleri belirlenebilmektedir. Bu eşiklerin aşımı söz konusu olduğunda bir sonraki dönem için geri çekme primlerinin azaltılması yaptırımı uygulanmaktadır (İKV,2001:50; Koç vd.,2009:30).

Üretici örgütleri kanalıyla üreticiye ürün işleme desteği de verilmektedir. Destekten yararlanmak için üretici örgütü ve işleyici arasında sözleşme yapılması gerekmektedir. Yardım son üç pazarlama döneminde teslim edilen ürün miktarına göre verilmekte ve

yardım miktarı AB'nin üçüncü ülkelerden yaptığı ithalatın fiyatları dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Koç vd.,2009:36).

2.2.2.5. Üçüncü Ülkelerle Dış Ticaret

AB, meyve ve sebze üreticilerini desteklemek amacıyla iç pazar önlemlerine ve dış korumaya başvurmuştur. Dış koruma, AB'nin meyve sebze üreticisini desteklemek için başvurduğu bir dizi önlem arasında esas unsuru oluşturmakta ve ağırlıklı olarak tarifelere ve giriş fiyat sisteminde dayanmaktadır (EUROPARL,2011:15). Mevcut OPD kapsamında, üreticilere ihracat desteği sağlarken ithalat önlemleri olarak da “giriş fiyat sistemi”, “özel koruma hükümleri”, “tarife kotası” ve “sağlık-bitki sağlığı” araçlarına başvurulmaktadır. DTÖ taahhütleri ile uyumlu olan bu tedbirler DTÖ Tarım Anlaşması sonrası kabul edilmiştir (Koç vd.,2009:35).

Meyve sebze OPD'nin ilk yıllarında çeşitli müdahale önlemleri arasında üçüncü ülkelere yapılan ihracat için sübvansiyon desteği yer almaktadır. AB'nin net ithalatçı konumu sebebiyle bir yandan yerli üretici fiyatları desteklenirken diğer taraftan OPD sübvansiyonları AB ürünlerine olan talebin genişletilmesi amacıyla yürütülmektedir. AB, DTÖ Tarım Anlaşması uygulamaya geçmeden önce ürettiği sınırsız miktarda meyve ve sebzelerin ihracat sübvansiyonu için uygun şartlara sahip olduğu varsayımıyla hareket etmekteydi. Fakat AB'nin genişlemesi (özellikle İspanya ve Portekiz gibi meyve sebze ihracatçısı ülkelerin katılımı) ve 1994'teki DTÖ Tarım Anlaşması ihracat sübvansiyonlarında bir takım değişikliklere sebep olmuştur. AB, Tarım Anlaşması gereği 1 Temmuz 1995 itibariyle altı yıllık bir süreç içinde ihracat sübvansiyonlarını azaltmaya ilişkin taahhütte bulunmuştur. Bunun sonucunda ihracat sübvansiyonları, AB dışı ülkelere yapılan ihracatta kar edebilmek amacıyla birim miktarı ulusal ve uluslar arası fiyatlar arasındaki farkı tazmin edecek şekilde belirlenmiş ve ihracat sübvansiyonları sınırlı bir ürün grubuna (OPD kapsamındaki ürün ve ürün gruplarına) verilmeye başlanmıştır (Cioffi – dell'Aquila,2004:180).

İç piyasada müdahale, üretici örgütlerinin piyasa gücünü arttırmak, pazarlama faaliyetlerini güçlendirmek ve kısmi bir fiyat istikrar sağlama amacı taşıırken dış koruma önlemleriyle meyve sebze üreticilerine özel birtakım ayrıcalıklar verilmiştir. AB, DTÖ'ye

verdiği taahhütlere göre ihracat sübvansiyonlarını taze meyve sebze ve işlenmiş meyve sebze olmak üzere iki gruba ayırmıştır. İhracat sübvansiyonları, ihracat lisansına sahip olmak koşuluyla taze meyve sebze OPD'sinde yer alan belirli ürünlere³¹ ödenmektedir. Dört farklı ihracat lisansı sistemi temel alınarak yapılan sübvansiyonlar için yapılacak harcamalar DTÖ Anlaşması ile sınırlandırılmıştır (İKV,2001:51).

Söz konusu lisans sistemlerinden A1, geri ödemenin önceden belirlendiği standart bir sistemdir. Buna göre ihracatçılar geri ödeme alabilmek için üye devletlerin yetkili mercilerine lisans başvurusu tarihinde başvurumaktadırlar. A2 sistemi ise geri ödemenin önceden belirlendiği özel bir sistemdir ve ihracatçılar yetkili makamlara başvurarak fiili başvuru tarihinde geçerli olan kesin bir geri ödeme oranından belirli miktarda ürün için geri ödeme almaktadırlar. A3 sistemine göre ihracatçıların lisans alması için de, önceden belirlenen ihaleye davet çağrısına üye devletlerin yetkili makamlarına makbuz karşılığında yazılı bir ihale teklifi ile cevap vermesi gerekmektedir. Son olarak B sistemi, geri ödemenin önceden belirlenmediği bir sistemdir. Bu lisanslar doğrudan ihracat geri ödemesinden sorumlu organa sunulmaktadır (Erkal,2004:89-94).

İthalat rejimindeki ayrıcalıklar bakımından ise AB pazarına üçüncü ülkelerden gelen malların satışı için minimum bir fiyatı öngören 'Giriş Fiyatı Sistemi'ne göre hareket edilmektedir. Bir ürünün ithalat değeri giriş fiyatından düşükse advalorem gümrük vergisi ve ek vergi alınmaktadır. Meyve sebze OPD kapsamındaki ürünlerde ithalat değeri giriş fiyatına eşitse ya da giriş fiyatından yüksekse sadece ad valorem gümrük vergisi alınmaktadır (Sayın,2012:38).

Bu uygulama, DTÖ Tarım Anlaşması öncesinde yürürlükte olan referans fiyat sisteminin tarifeye dönüştürülmüş halidir ve belirli dönemlerde seçili ürünler³² için uygulanmaktadır. Uygulanacak olan ilave vergi miktarı ithalat fiyatının giriş fiyatının ne kadar altında olduğuna göre değişmektedir. Giriş fiyatının altından ithal edilen ürünler için advalorem vergiye ilave tarife eşdeğeri ödenmektedir. İthalat fiyatı ile giriş fiyatı arasındaki fark %8'den fazla ise ilave vergi, maksimum tarife eşdeğeri (MTE) olarak uygulanmaktadır (Koç,2009:36).

³¹ Elma, limon, portakal, sofralık üzüm, domates ve bazı sert kabuklu meyveler

³² Domates, hıyarlar, enginar, dolmalık kabak, portakal, mandalinalar, limon, sofralık üzüm, elma, armut, ayva, kayısı, kiraz, şeftali, erik, çakal eriği, meyve suları ve şarap

Halihazırda meyve sebze OPD'si giriş fiyatı sistemi ile dış koruma sağlanan tek ürün grubudur. Bu ayrıcalıkların Uruguay Raundu Tarım Anlaşmasından sonra dahi varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Giriş fiyatı sistemi AB meyve sebze üreticilerine ayrıcalıklı bir dış koruma aracı olsa da AB'nin Akdeniz Havzası ülkeleri ile yaptığı tercihli ticaret anlaşmaları bu ülkelere ithal edilen meyve sebze ürünlerine ayrıcalık sağlamaktadır (Cioffi – dell'Aquila,2004:170).

AB 1 Eylül 1996 tarihi itibarıyla sekiz tür meyve ve sebzenin üçüncü ülkelere ithalatında, "İthalat Lisansı" uygulamasına geçmiştir. Giriş Fiyatı uygulamasına tabi olan ürünler için geçerli olan bu uygulamada 4 Ekim 2000 tarihinde bazı değişiklikler yapılmış ve uygulamaya tabi olan ürün sayısı artırılmıştır. EC/2108/2000 No'lu Komisyon yönetmeliği ile 14 adet ürünün³³ söz konusu uygulama kapsamına alınmasına karar verilmiştir. İthalat Lisansı'nın yanı sıra "eşik miktar" uygulaması ile birlikte üçüncü ülkelere yapılan ithalatın eşik miktarı aşması durumunda "ek vergi" talep edilmektedir³⁴. (COUNSELLORS,2006:22-23).

Normal koşullar altında taze meyve ve sebze ihracatındaki asgari şart –eğer mahsul bitki sağlığı yönetmeliğinde (2000/29/EC) yer alıyorsa- bitki sağlığı sertifikası ve EC/178/2002 No'lu tüzük gereği mahsulün menşe ülke, tedarikçi adı ve adresi gibi dikey izlenebilirlik sağlayan temel kimlik bilgilerine ulaşılabilirliğidir. Ancak ürün EC/2200/1996 No'lu tüzüğe göre kalite derecelendirmesine tabi olan ürünler arasında yer alıyorsa uygunluk belgesi de gereklidir (Graffham,2006:6).

Kalite standartlarına tabi ürünlerin alım satımlarında söz konusu standartlara uygunluk hem iç piyasada hem de ithalat ve ihracat işlemleri esnasında yetkili makamlarca denetlenmektedir. Belirlenen kalite standartlarına uygunluk üye devletler tarafından tespit edilmekte ve pazarlama aşamalarının tümünde örnek alma yöntemiyle, tercihe bağlı olarak da ürünler üretim bölgesinden çıkmadan önce paketlenme veya yüklenme sırasında kontroller gerçekleştirilmektedir. İthalat söz konusu olduğunda ürünlerin kalite standartlarına veya eş değer standartlara uygunluğu halinde işlem yapılmasına izin verilmekte, ithalat formalitelerinin Topluluk kurallarına uygun şekilde tamamlanmasının

³³ Domates, salatalık, enginar, kabak, portakal, klementin, mandalin (tanjerin ve satsuma dahil); wilkings ve diğer benzeri narenciye hibritleri, limon, sofralık üzüm, elma, armut, kayısı, şeftali-nektarin, erik.

³⁴ Birlik, ithalat yapılan ülkeye tercihli bir rejim hakkı tanınmışsa ek vergi bu özel durum göz önünde bulundurularak tahsil edilmekte ve spesifik verginin üçte biri şeklinde ek vergi alınmaktadır.

ardından temel tüzük hükümleri bu ürünler için de geçerli hale gelmektedir. Topluluk tarafından ihraç edilecek ürünler ise Topluluk sınırlarından henüz çıkmadan kalite standartlarına uygunluğu denetlenmekte ve buna göre ihracat izni verilmektedir (Erkal,2003:24-25).

İç pazara yönelik ürünlerin pazarlama standartlarına uygunluğunun denetimi tüm aşamalarda örnek alma yoluyla gerçekleştirilirken ticarete konu olan ürünlerde denetim kuruluşunun denetim faaliyetlerini tamamladıktan sonra pazarlama standartlarına uygun bulunan ihraç ürünlerine uygunluk sertifikası³⁵ düzenlenir. Üçüncü ülkelerden gelen ürünlerin de denetime tabi tutulması ve ithalatçılar denetim kuruluşlarının denetimlerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmeleri için gerekli tüm bilgileri sunmaları zorunludur. Gerekli pazarlama standartlarına uygun ithal ürünlere uygunluk sertifikası düzenlenmektedir (Erkal,2003: 29-30).

1148/2001 sayılı Tüzüğün yerine gelen 408/2003 sayılı Tüzük ithal edilen ürünlerin AB pazarlama standartlarına uygunluğunun denetlenmesi için risk faktörüne dayalı bir sistem oluşturmuştur. Üye devletler yüksek risk taşıyan malların sevkiyatına odaklanmışlardır ve risk değerlendirmesi için kriterlerin belirlenmesi gibi konularda kuralları belirlemekle yükümlü kılınmışlardır. AB tarafından resmen tanınan ülkelere gerçekleştirilen sertifikalı ithalat üzerinde diğer ülkelere oranla daha gevşek denetimler uygulanmaktadır (Brans,2003:1).

AB OTP amaçlarından biri olan ortak pazar oluşturulmasına ilişkin üye ülkelerin gıda güvenliği politikaları birbirine yaklaştırılmakta ve AB düzeyinde gıda denetimleri güçlendirilmektedir. Bu bağlamda AB'nin gıda güvenliği ile ilgili hayvan sağlığı ve bitki sağlığı mevzuatları bulunmakta ve bu mevzuatların temel amaçları arasında bitkilere zarar veren organizmaların topluluk içinde yayılmasını önlemek, ithalat yoluyla girişlerini tedbir altına almak, bitkisel kaynaklı ürünlerin sağlık ve kalite düzeyinin güvenliğini temin etmek yer almaktadır (DPT,2007:5-8).

79/117/EEC No'lu Tüzük ve buna bağlı resmi düzenlemeler insan ve hayvan sağlığı ya da çevre üzerinde ciddi olumsuz etkileri olan ve AB'de yasaklanan pestisitlerin

³⁵ Uygunluk sertifikası için gerekli özellikler için Bkz: (Erkal,2003:32).

listesini içermektedir³⁶. Tüzükte yer alan bileşimlerden herhangi birinin kullanıldığı veya bulaştığı tespit edilen ürünler AB pazarlarına ithal edilemezler. Bir gıdada insan sağlığı için risk temsil etmediği tespit edilen kimyasallar için kimyasal maksimum kalıntı limitleri (MRL)³⁷ analitik çalışmalar sonucu kimyasal güvenlik ve etkinlik ayarlaması yapılarak EC/396/2005 No'lu Tüzükte belirlenmiştir. Buna göre MRL, gıda veya yemlerdeki kimyasal bulaşan maddenin yasal bir sınırı ya da maksimum izin verilen seviyesidir (Graffham,2006:15-17).

Bitkisel ürünlerin AB'ye ihraç edilebilmesi için bitki sağlığı sertifikasına ihtiyaç vardır. Taze meyve ve sebzeler ile sert kabuklu yemişler, bitki sağlığı kontrollerine tabidir ve kalite standartlarına ve etiketleme koşullarına uygunluğunun denetlenmesi gerekmektedir. Üçüncü ülkeler eşdeğer bilgileri içermesi şartıyla kendi sertifikalarını kullanabilirler (de Belder,2012: 6)

Ancak dış ticaret rejimleri ve sertifikasyonlar arasındaki farklılıklar, yerli ve yabancı firmaların ürünlerini satış aşamasında rekabet açısından dezavantaj yaratmaktadır. Ticari ihtilaflar genellikle ülkelerin birbirinden farklı düzenlemeleri yürürlüğe sokmalarından kaynaklanmaktadır. Gerekli görülen gıda güvenlik seviyelerinin değişkenlik göstermesi ya da yönetmeliğe uyumlu ancak birbirinden farklı maliyetlerin ortaya çıkarması bakımından uyumlaştırılmamış standartlar, özellikle gelişmekte olan ülkeler için uluslararası ticarete en temel engeldir (EUROPARL,2011:95).

2.2.3. Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Reformları

AB OTP komisyonerleri MacSharry ve Fischler 1990'lı yıllarda özellikle tahıl gibi birkaç temel üründe reformlar gerçekleştirmiş, 2000'lerin başlarında ise komisyoner Boel öncülüğünde şeker ve meyve sebze gibi zorlu OPD'lerde reformlar yapılmıştır (Tangermann- von Cramon-Taubadel,2013: 12)

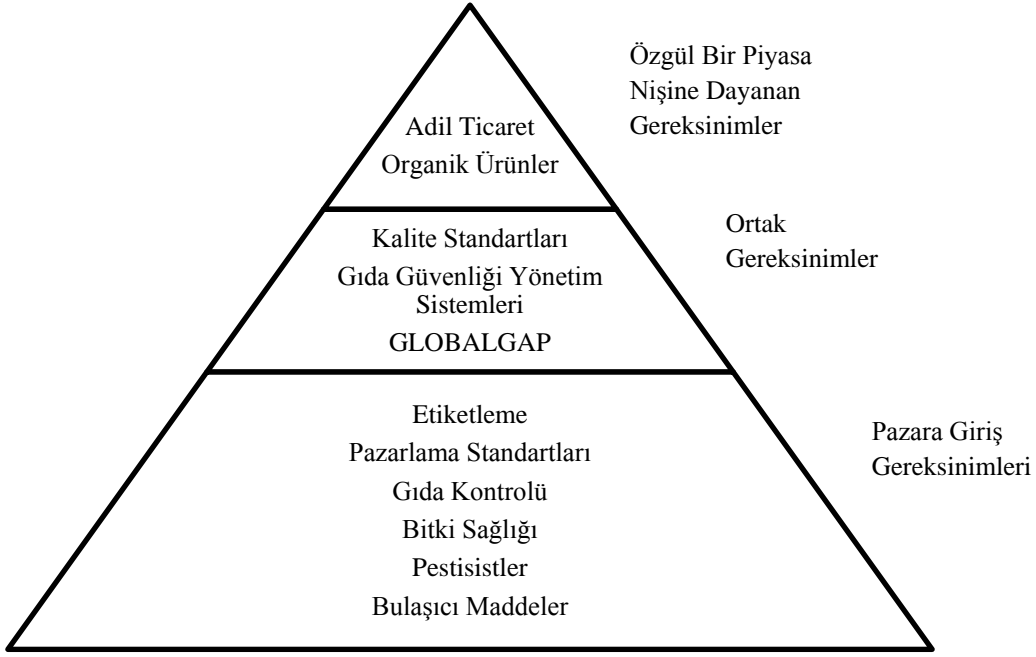
³⁶ Pestisitler, gıda ürünlerinde bulunması istenmeyen zararlı bitki veya hayvan gibi organizmalara karşı kullanılan madde ya da madde karışımlarıdır. Yasaklı pestisitlerde bulunan aktif madde veya aktif madde gruplarının listesi için bkz: (Graffham,2006:16).

³⁷ Maximum Residue Limits

Meyve sebze ticareti giderek daha sistematik bir hal almaktadır. Bir ürünün minimum gereksinimleri karşılayamaması durumunda pazara girişi mümkün olmamakta, AB pazarına ürün ihraç eden ülkelerin pazar güçlerini de ancak bu yolla arttırabilecekleri vurgulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için rekabet şansı, fiyat ve miktardan ziyade AB kurallarına ve düzenlemelerine sıkı bir uyum çerçevesinde şekillenmektedir. Üretim zincirini kısaltan ve tedarikçilerin piyasadaki rolünü arttıran ve perakendecilerin ve tüketicilerin isteklerine göre değişiklik gösteren gereksinimler Şekil 2.2’te ortaya koyulmuştur.

AB meyve sebze pazarına giriş için bir takım ön koşullar bulunmakta ve ihracatçıların bu şartları yerine getirmemesi halinde pazara girmeleri mümkün olmamaktadır. Etiketleme ve pazarlama standartlarına uygunluk, ürünlerin gıda kontrollerinin yapılması ve bitki sağlığının denetlenmesi, ürünlerde her hangi bir pestisit ya da başka bir bulaşıcı etken maddenin olmaması meyve sebze sektörü için en temel seviyede gereksinimlerdir. Kalite standartları, gıda güvenliği yönetim sistemleri ve GLOBALGAP sertifikası bazı ortak gereksinimlerin yanı sıra belirli üst düzey şartları beraberinde getiren özgül bir piyasa nişine dayanan gereksinimler bulunmaktadır. Gereksinimlerin artması ile hitap edilen kitle giderek küçülmektedir. Kuralların ve sıkı düzenlemelerin yüksek olduğu bu piyasa, hem sektörde çalışanların iş güvenliğine ve refahına önem gösteren adil bir ticarete hem de tükettiği ürünün özel ve doğal şartlarda yetiştirilmiş, kaliteli ve güvenli bir ürün olmasına dikkat eden dar bir hedef kitlesinin isteklerine göre şekillenmektedir.

Şekil 2.2: AB Taze Meyve - Sebze Piyasası Gereksinimleri

Kaynak: CBI (2013), CBI Buyer Requirements for Fresh Fruit and Vegetables. http://www.cbi.eu/sites/default/files/marketintel_platforms/buyer_requirements/2013_eu_buyer_requirements_-_fresh_fruit_and_vegetables.pdf

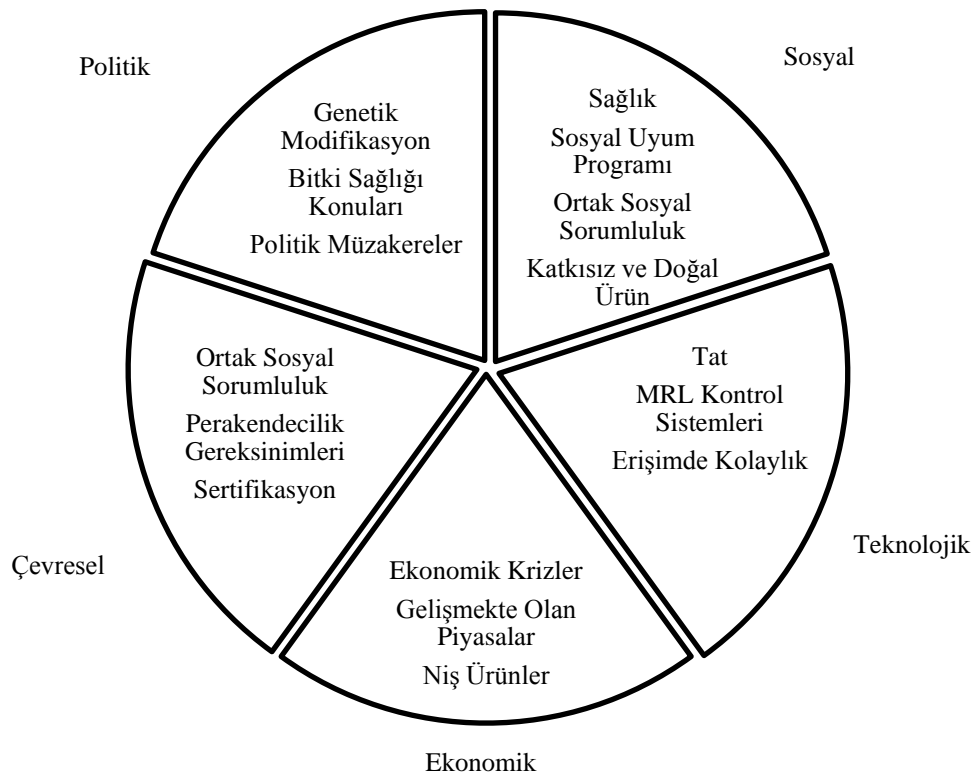
Meyve sebze sektöründe tüketici talepleri giderek artmakta, tat, çeşitlilik, güvenilirlik, kalite gibi unsurlar önem kazanmaktadır. Piyasanın giderek daha az sayıdaki hâkim perakendeciler tarafından yönetilmesi AB'nin hem iç pazarını hem de dış ticaretini etkilemektedir. DTÖ'nün rolü ve ikili görüşmeler de sektörü etkileyen uluslararası faktörler arasındadır.

2.2.3.1. Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Reform Eğilimi Nedenleri

AB Meyve Sebze OPD'sindeki reform hareketlerine yön veren beş farklı sektör dinamiği vardır. Bu dinamikler ekonomik, politik, sosyal, teknolojik ve çevresel olarak beş alt başlık altında Şekil 2.3'te toplanmıştır. Teknolojide meydana gelen gelişmeler özellikle tüketicilerin bilinç düzeyini ve beklentilerini arttırmakta ve üreticilerin yeniliklere uyumunu zorunlu hale getirmektedir. Ekonomik gelişmeler üreticilerin fiyat politikalarını ve Pazar olanaklarını doğrudan ve en hızlı etkileyen unsurdur. Politik açıdan gerek iç

gerekse dış politik aktörler ve yeni hukuki düzenlemeler sektör üzerinde önemli etkilere sebep olmaktadır. Sosyal ve çevresel nitelikteki bazı unsurlar ise sektörü hem doğrudan hem dolaylı yoldan etkilemekte ve özellikle insan sağlığı ve çevrenin korunmasına ilişkin konulara verilen önemin artması standardizasyon işlemlerinin giderek gelişmesine sebep olmaktadır.

Şekil 2.3: AB Taze Meyve - Sebze Piyasasındaki Trendler ve Gelişmeler

Kaynak: CBI (2013), CBI Trend Mapping for Fresh Fruit and Vegetables. http://www.cbi.eu/system/files/marketintel_platforms/2013_cbi_trendmapping_fresh_fruits_and_vegetables.pdf.

Tüm bu gelişmeler ekseninde reformların ana hedefi, üreticileri grup halinde birlikte hareket etmeleri doğrultusunda teşvik etmek, piyasadaki konumlarını güçlendirmek ve bu vesileyle giderek artan yoğun bir talep ile karşı karşıya bulunan üreticilere gıda zincirinde bulunan işleme sanayi elemanları ve perakendecilerle daha rahat rekabet edebilme fırsatı tanımaktır. (EC,2003: 3-5).

Meyve sebze sektöründe üretici fiyatlarının ve marjların (maliyet fiyatı ve satış fiyatı arasındaki farklar) oluşmasındaki zayıf dinamiklerin en uygun açıklayıcıları, tedarik zincirlerinin yapısındaki ve küresel meyve sebze piyasasındaki uzun vadeli değişkenlerdir. Tedarik zincirinin en önemli iç dinamiklerinden olan tüketiciler ürünün satın alım ve tüketime hazır hale getirilme aşamalarında kolaylık sağlaması sebebiyle giderek daha fazla hazır gıda talebinde bulunmakta, tat ve çeşitlilik, gıda güvenliği ve kalite unsurlarını daha fazla dikkate almaktadır. Satışlar ise giderek daha az sayıdaki perakendeci tarafından, artan bir pazarlık gücüyle kontrol edilir hale gelmektedir. Uluslararası dinamikler açısından değerlendirme yapıldığında ise genişleyen rekabet ortamında DTÖ'nün ve ikili görüşmelerin rolünün arttığı görülmektedir. Lojistiğin, iletişimin ve bilgi teknolojisinin gelişmesi nedeniyle çokuluslu tarım ticaretinin önemi artmakta ve birbirinden farklı menşeli taze ürünlerin transferi mümkün kılınmaktadır (dell'Aquila – Petriccione,2011). Reform sürecini şekillendiren unsurları iç ve dış etkenler olarak iki ayrı başlık altında incelemek uygun olacaktır.

2.2.3.1.1. İçsel Etkenler

Gıda perakendeciliği sektöründe meydana gelen değişimler küçük ve bağımsız işletmelerin, girişimcilerin ve çiftçilerin tüm gelişmelerden hariç tutulmalarına sebep olmaktadır. Sektördeki gelişmeler üreticilere maliyetlerin kısılacağı, kalitenin yükseleceği, çeşitliliğin artacağı yeni bir tedarik zinciri sunmaktadır (dell'Aquila – Petriccione,2011).

Meyve Sebze piyasası geleneksel olarak OTP'nin diğer OPD'lerinden oldukça farklıdır. Özellikle taze meyve sebze sektörü piyasa mekanizmasına oldukça yakındır ve dolayısıyla sektörün en temel sıkıntısı piyasa başarısızlıkları ve OPD sisteminin içeriğinden tam olarak haberdar olmamaktır. Sektör düzenlemesine yönelik başvuru araçları daha spesifik ve görece piyasa yanlısıdır. Ayrıca Meyve Sebze OPD reformlarının zamanlamaları da diğer OPD reformlarından farklıdır. Tüm bu unsurlar Avrupa'da meyve ve sebze piyasasındaki güçlü rekabet ve OTP'nin sektöre yaptığı ödemelerdeki istikrar ile bağlantılıdır (Álvarez vd., 2007:2).

Taze meyve ve sebze sektöründe ortaya çıkan krizlerin iki koşula bağlı özel bir önemi vardır. Bu koşullardan ilki ürünlerin sınırlı depolanabilirlikleri ikincisi ise dağıtım

marjlarının perakende satış fiyatlarına oranla çok yüksek olmasıdır. Ürün üreticiden ilk çıkışında fiyat elastikiyeti düşüktür ve dolayısıyla fiyatlarda büyük değişkenlik görülmektedir (EUROPARL,2011:14).

Fiyat faktörünün yanı sıra standartların tüketici algısına doğrudan hitap ediyor olması sebebiyle standartlar son yıllarda oldukça değişime uğramış ve hem üretimde hem de ticarete odak noktası haline almıştır. Günümüz koşullarında ürünlerin kaliteleri göz önünde tutularak pazar taleplerine cevap verebilmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda dağıtım zincirlerinin kendi etiketlerini ve standartlarını oluşturmaları, üreticilerin pazara girişlerinin standardizasyon şartına bağlanmasına neden olmaktadır (Čačić vd.,2009:59).

Gıda güvenliği standartları, piyasanın şeffaflığının artmasına ve tüketici taleplerine daha iyi karşılık verilmesine önemli katkıları bulunmaktadır. Reformlarla tüm standartların tek bir yasal çerçevede toplanması ve sınıflandırılması gündeme gelmiştir. Sistem ve kontrol prosedürleri arasındaki farklılıkların azalması, daha uyumlu ve şeffaf bir piyasa düzeni oluşturulmasına ve yüksek seviyede işbirliği yapılmasına fırsat tanımaktadır. (Erkal,2003:38).

Avrupa Birliği, meyve sebze sektöründe genellikle az gelişmiş bölgelerde kırsal kalkınma amaçlarına uygun önlemlerle geleneksel üretimi desteklemektedir. Düzenlemeler büyük ölçüde piyasa odaklıdır. Üreticilerin OTP destekleme sistemlerinden yararlanmaları yerine üretimlerini piyasa talebine göre yönlendirmelerini teşvik etmek için ürünlerin pazardan geri çekilmesine yönelik verilen sübvansiyonlarda anlamlı bir düşüşler gerçekleştirilmiş ve 1996 reformuyla bu eğilim desteklenmiştir (EC,2003: 3-5).

Mevcut OPD, üretim miktarlarına destek sağlamayı esas almakta fakat bu zihniyet artık değişen OTP ile uyum sağlamamaktadır. Üreticilerin üretici örgütlerinden ve örgütlerin farklı ihtiyaçlarının dikkate alınması noktasındaki yetersizliklerinden dolayı oluşan memnuniyetsizlik ve tedarik ile dağıtım zincirindeki farklı aktörler arasındaki işbirliği eksikliği sorunlarına çözüm bulma arayışı reformun sebepleri arasındadır (Čačić vd.,2009:56-59).

2.2.3.1.2. Dışsal Etkenler ve Dünya Ticaret Örgütü Etkisi

Gelişmekte olan ülkeler genellikle meyve sebze ticaretinde net ihracatçı konumundadır. Meyve sebze ürünleri geleneksel ihracat ürünleri olup diğer tarımsal ürünlere kıyasla düşük fiyatlıdır ve ihracatta gerçekleşen miktar artışları ihracat gelirlerine aynı oranda yansımamaktadır. AB gibi gelişmiş ekonomiler ise bu faaliyet alanlarına yüksek miktarlarda üretici desteği uygulamaktadır. Söz konusu dengesizlikler uluslararası rekabeti net ihracatçı ülkeler aleyhine bozucu etkiler yaratmaktadır.

AB'nin meyve sebze sektörü ile ilgili politikaları uluslar arası etkenlerle bir dizi değişikliğe uğramıştır. Uruguay Raundu sonrası imzalanan Tarım Anlaşması sonucunda AB tarifelerini azaltmak durumunda kalmış ve eski referans fiyat sistemini DTÖ'nün "tarifeleştirme" talebine göre uygun olarak tarifeye dönüştürmüştür. Sonuç olarak yeni giriş fiyatı sistemi 1995 tarihinde yürürlüğe girmiş ve belirli dönemlerde belirli ürünler için uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda referans fiyat ve değişken vergi uygulaması kaldırılmış yıl boyunca sabit bir vergi uygulanmasına karar verilmiştir. Buna ilaveten ithalat koruma maddesi olan Special Agricultural Safeguard (SSG), "tarifeleştirme"ye ve AB'nin meyve ve sebzelerin dış ticaret rejimine ilişkin ortaya koyduğu değişikliklere tabi ürünler için DTÖ tarafından kabul edilmiştir (Grethe – Tangermann, 1999:1).

AB'ye gerçekleştirilen tarım ve gıda ürünleri ihracat kabiliyetini engelleyen en önemli faktörlerin analiz edildiği bir çalışmada SPS gereksinimleri, diğer teknik engeller, ulaşım ve diğer ihracat maliyetleri, tarifeler ve nicel kısıtlamalar olmak üzere beş unsur öne çıkmıştır. DTÖ geliştirmekte olan ülkeler için gelişmiş ülke pazarlarına girişi kolaylaştıracak fırsatlar yaratmaktadır. Özellikle tarımsal ürünlere karşı uygulanan nicel kısıtlamalar, tarifeler ve diğer dış diğer engellerinin azaltılması yönünde büyük çaba sarf edilmekte ve ihracat performansı geliştirilmektedir (Henson – Loader,2001:91).

AB'nin, standardizasyon bölümünde detayları anlatılan SPS Anlaşmasına uyum taahhüdü reformların şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. AB meyve sebze pazarlarına erişim şartları, insan ve hayvan sağlığını teminat altına almak için DTÖ tarafından dizayn edilen düzenleyici çerçeve ile sıkı bir uyum içindedir. Hatta kimi zaman AB'nin talepleri, DTÖ tarafından SPS ve TBT anlaşmaları kapsamında idare edilen uluslararası yükümlülüklerin ötesine geçmektedir (Graffham,2006:1).

Gelişmekte olan ülkeler, dünya piyasalarındaki pazar paylarını korumak ve geliştirmek için dış ticaret sisteminin taleplerini karşılamak zorundadırlar. Bu da yalnızca düşük fiyat ile değil kalite ve güvenlik standartları ile mümkün olmaktadır. TBT ve SPS anlaşmalarına uyum derecesi geliştirmekte olan ülkelerin dış ticaret engellerini aşmalarında uluslararası pazara etkin katılımı yardımcı olmaktadır. Ancak SPS önlemlerinin ithal ve yerli ürünlere aynı şekilde uygulanması dış ticareti engellemekte, ithalatçılar yerli tedarikçilere göre yüksek uyum maliyetleri mücadele etmek zorunda bırakılmaktadır. Özellikle taze meyve sebze ürünleri gelişmiş ülkelerin büyük süpermarketleri tarafından ayrıntılı SPS kontrollere tabi olmakta ve esas olarak dış ticarete şeffaflığı arttırma, geliştirmekte olan ülkelerin gerçekleştirdiği dış ticareti kolaylaştırması beklenen SPS, tarım ve gıda ürünlerinin ihracatını engellemekte ve adil şartlarda dış ticarete zarar vermektedir (Henson – Loader,2001:93-94).

2.2.3.2. Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Reform Süreci

Meyve sebze OPD ana unsurları AB'nin kuruluşunun ilk yıllarından günümüze değin değişmeden varlığını sürdürse de pratik uygulamalar ile ilgili çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Taze Meyve ve Sebze OPD'sinde 1962 yılının ardından ilk olarak - dönemin ana meyve sebze tedarikçileri olan Fransa ve İtalya'nın talebi üzerine- 1972 yılında geri çekme sistemi ve referans fiyat rejiminin etkilerini pekiştiren düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Grethe – Tangermann,1999:6).

Sektöre yönelik ikinci temel düzenleme olan 1035/72 sayılı Konsey Tüzüğü ile kalite standartları ve piyasanın işleyişinde kullanılacak olan fiyatlara ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir. 1035/72 sayılı Tüzük ile birlikte düzenlenen rejim kapsamında ürünün üretici örgütleri tarafından piyasadan çekilme fiyatının (withdrawal price) ve kamu alım fiyatının (public buying-in price) türetilmesi amacıyla başlıca iki fiyat (temel fiyat ve alım fiyatı) oluşturulması karara bağlanmıştır. (Erkal,2003:15). Belirlenen fiyatlardan ilki olan *Temel Fiyat* (Basic Price) her ürün için üretici gelirlerinin desteklenmesine katkı sağlamak, fiyat istikrarını gözetmek ve tüketici çıkarlarını göz önünde bulundurmaya üzere hesaplanmaktadır. Temel fiyat, referans fiyatı olarak da adlandırılmaktadır. *Alım Fiyatı* ise sadece belirli ürünler için oluşturulan, temel fiyatın %30'u ile %65'i arasında değer

alabilmektedir. Bu fiyat müdahale fiyatlarının ve buna bağlı oluşturulan telafi miktar düzeylerinin saptanmasında kullanılmaktadır.

Meyve ve sebze sektöründe özellikle üretimin yoğun olduğu bölgelerde üreticiler tarafından elde edilmesi istenilen en düşük fiyat düzeyini ifade eden temel fiyat uygulamasına başvurulmuştur. Ayrıca 1972 yılında düzenlenen rejim kapsamında temel tüzüğe eşlik eden bazı özel düzenlemeler³⁸ de yapılmıştır.

1994 yılı Temmuz ayında Avrupa Komisyonu meyve ve sebze sektörüne ilişkin topluluk politikasının gelişimi ve geleceği ile ilgili bir çalışmayı Konsey ve Parlamenta sunmuştur. Komisyon Pazar organizasyonunun olumlu özelliklerinin takviye edilmesini önermiştir. Piyasa oryantasyonunun sağlanması, yönetimde devletin merkezi gücünün azaltılarak arz cephesinde üretici birliklerinin gücünün artırılması hedeflenmiştir. Bütçe harcamalarının yeniden yönlendirilmesi ve işleyişin basitleştirilmesiyle beraber Avrupa Topluluğunun çevre ile ilgili taleplerine cevap verebilen bir OPD oluşturulmaya çalışılmıştır (COM,2004:2).

Komisyon Ekim 1995'te Konsey düzenlemeleri için kendi önerilerini sunmuş bunun üzerine sırasıyla taze meyve ve sebze, işlenmiş meyve ve sebze ve narenciye için (EC) 2200/96 No'lu, 2201/96 No'lu ve 2202/96 No'lu düzenlemeler 1996 Ekim ayında kabul edilmiştir (COM,2004:2).

Taze meyve sebze OPD'sinde yapılan ve halen yürürlükte olan en önemli düzenleme ise 28 Ekim 1996 tarihinde çıkarılan 2200/96 sayılı Konsey Tüzüğü'dür. 1035/72 sayılı Konsey Tüzüğü'nün yürürlükten kalkmasına sebep olan ve 1997 tarihinde yürürlüğe giren bu Tüzük ile telafi ödemelerinin azaltılması ve üretici örgütlerinin sorumluluğunun arttırılması kararlaştırılmıştır (Erkal,2003:15).

OPD'deki ilk değişim adımlarından itibaren üretici örgütleri, meyve ve sebze piyasasının düzenlenmesinde temel bir destek ayağı olmuştur. Üretici örgütleri, üreticilere sağlanacak destekleri yönlendirerek AB'de meyve sebze sektörünün reforme edilmesindeki en temel enstrüman olmuştur (Čačić vd.,2009:58).

³⁸ Narenciye üretiminin pazarlanması, portakal, mandalina, satsuma ve klemantinlerin işlenmesi, limonların işlenmesi, sert kabuklu meyveler için özel önlemlerin alınması, elma ve narenciye teşvik programları, mandalina üretiminin ve elma bahçelerinin yeniden düzenlenmesi ve narenciye ekiminin kaydedilmesi gibi düzenlemeler.

1996 Reformundan itibaren üretici örgütleri meyve ve sebze üreticilerinin desteklenmesinde OPD'nin en önemli parçası haline almıştır. Üretici örgütlerinin arzın bir araya toplanarak yüksek konsantrasyon ile dengeli dağıtımının yapılmasındaki rolü büyüktür. Avrupa Komisyonu (EC)'nin çalışmasına göre 2004 yılında AB meyve sebze toplam üretiminin yaklaşık %40'nın üretici örgütleri vasıtasıyla pazara çıktığı görülmektedir. Yeni reform için de hedef, bu yüzdeye ivme kazandırmak ve üreticilere pazarlık güçlerini arttırarak ölçek ekonomilerinden faydalanmalarını sağlamaktır (EC,2007:1).

2.2.3.2.1. Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzeni 1996 Reformu

1962 yılında oluşturulan ve 1968 yılından itibaren işlenmiş meyve ve sebze rejimini de geliştiren AB Meyve ve Sebze OPD'de 1996 tarihinde 2200/96 sayılı Konsey Tüzüğü ile ana düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Temel amaçları pazar istikrarı sağlamak, arz ve talep dengesi oluşturularak fiyatları makul bir seviyede tutmak ve üreticilere adil bir gelir düzeyi temin etmek olan OPD mekanizmasında 1996 yılında önemli bir reform gerçekleştirilmiştir. Meyve sebze alt sektörünün piyasa koşullarına uyumunu arttırmak reformun en temel hedefini oluşturmuş ve bunu gerçekleştirebilmek için somut bir adım olarak piyasadan çekilen ürün miktarının ve dolaylı olarak geri çekme işlemlerine harcanan mali kaynakların azaltılması öngörülmüştür (Atış- Artukoğlu,2005:45).

Üye Devletler açısından 1996 reformu kısa vadede olumlu etkiler yaratmıştır. Reformun sektöre uzun vade içinde katkı sağlayabilmesi için ise üretici örgütleri ile Üye Devletlerin yetkili mercileri arasındaki iletişiminin güçlenmesi gerekmektedir.

12 Temmuz 2000'de Avrupa Komisyonu meyve ve sebze OPD için yeniden bir değişiklik yapılması önerisini kabul etmiştir. Bu öneri ile - 2001/02 Pazar döneminden itibaren uygulanması kararlaştırılan piyasa düzeni yasal değişikliği çerçevesinde - acilen ele alınmayı bekleyen eksikliklere çözüm bulunmaya çalışılmıştır (COM,2004:2).

Taze veya işlenmiş meyve sebze sektörü Gündem 2000 reformunun bir parçası olmamakla beraber AB Komisyonu 2000 yılının sonuna doğru iki rejim de gözden geçirilmesini gerekli görmüştür. Komisyon AB Konsey'ine ve Parlamentosuna önerilerini

sunmuş ve 24 Ocak 2001 tarihinde 1996 reformunun tatbikini değerlendiren bir rapor yayınlamıştır (Brans,2001:2).

Reformdan önce minimum üretici fiyatı, ürün standartları, pazardan ürün çekme desteği, ürün işleme yardımı, ihracat desteği ve iç pazarı dış rekabete karşı koruma gibi araçlar ODP'nin işleyişinde uygulanmaktayken 2001 yılında yapılan ilave değişiklik ile birlikte minimum üretici ya da yetiştirici fiyatı uygulamasına son verilmiştir (Koç vd.,2009:22).

Gündem 2000 sonrasında tarım ürünlerinin sınıflandırılmasında beş farklı düzen ve bu düzenlere tabi olan ürünler belirlenmiştir. Otomatik müdahale ve taban fiyatlı OPD, şartlı müdahale ve taban fiyatlı OPD, karışık OPD(fiyat garantisi ve telafi ödemeleri), sadece doğrudan yardım olan OPD ve sadece gümrük korumalı OPD bahsi geçen beş farklı sınıfı oluşturmaktadır. Taze meyve ve sebze 'şartlı müdahale ve taban fiyatlı OPD'sinde yer almakta, yalnızca bazı taze sebze ve meyveler 'sadece gümrük korumalı OPD'ye dahil edilmektedir. İşlenmiş meyve ve sebzeler ise 'sadece doğrudan yardım alan OPD'ye dahildir (Çakmak- Kasnakoğlu, 2001).

2002 yılında meyve sebze OPD'sinde basitleştirmeye yönelik ilk adım atılmış ve Komisyon "Meyve Sebze Yönetim Komitesi Müzakere Belgesi"sini yayınlamıştır. Bu doküman ile 1996 reformunu takip eden altı yıllık süreç içindeki uygulamalar değerlendirilmiş, üretici örgütlerine, branşlar arası örgütlere ve onların ilişkili enstrümanlarına, işletme fonlarına ve programlarına odaklanılmıştır (COM,2004:5).

2.2.3.2.3. Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzeni 2007 Reformu

1996 yılında uygulamaya sokulan yeni rejime rağmen meyve sebze sektörü yıllar içinde artan bir dizi olumsuz eğilim ile karşı karşıya kalmıştır. Yeni bir reformu gerekli kılan olumsuzlukları dört ana başlık altında değerlendirmek mümkündür (EC,2010:1):

- i. Pazarda dağıtım aşamasında görülen artan konsantrasyon (perakende ve süpermarket zincirlerinin giderek daha fazla yoğunlaşmaları)
- ii. Görece düşük fiyatlarla gelişmiş kaliteyi bir arada sunabilen ve Pazar paylarını hızla büyüten üçüncü ülkelerden gelen güçlü rekabet

- iii. Meyve ve sebzenin çabuk bozulmaya müsait doğası gereği pazarda meydana gelen sürekli krizler
- iv. Avrupa Birliği'nde meyve ve sebze tüketiminde yaşanan durgunluk

Tüm bu negatif unsurlardan ötürü meyve ve sebze OPD'sinde bir takım değişiklikler yapılmıştır. 1996 ila 2004 döneminde Avrupa Komisyonu tarafından farklı meyve ve sebzeler için pazarlama standartlarını belirleyen birden fazla Komisyon Yönetmeliği kabul edilmiştir. Belirtilen süre içinde her bir yönetmelik için birçok kez değişiklik yapılmıştır (Čačić vd.,2009:58).

Diğer taraftan, 2003 yılında başlanan ve '2020'ye doğru OTP' stratejisi sebebiyle devam etmekte olan OTP reform süreci meyve sebze rejimine de yansımıştır. 2003 yılındaki Fischler OTP reformu doğrultusunda meyve ve sebze OPD'sinin de 361/2008 sayılı Konsey Yönetmeliği ile Tek Çiftlik Ödeme Planına entegre edilmesi için harekete geçilmiştir. Böylece OTP altında reforme edilen diğer tarım sektörleri gibi meyve sebze sektöründe de aynı doğrultuda değişimler gerçekleştirilmiştir. Piyasa dalgalanmaları riskini arttırmasına rağmen piyasa oryantasyonuna ağırlık verilmiştir (EUROPARL,2011:19). Yasal düzenlemelerin basitleştirilmesi gereksinimi, DTÖ taahhütlerinin yerine getirilmesi, dönemsel ve kısa süreli krizlerin etkisinin azaltılması gibi konular doğrultusunda etkin araçlar geliştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu ihtiyaçlara binaen 27 Eylül 2007 tarihinde 28 Ekim 1996 tarih ve (EC) 2202/96 sayılı Konsey Tüzüğü kaldırılarak yeni bir Konsey Tüzüğü ortaya koyulmuştur. Tüzük gereği yapılacak değişikliklerin 1 Ocak 2008 tarihi itibarıyla de yürürlüğe girmesi karara bağlanmıştır (Köse,2007:3).

2007 reformu ile birlikte meyve sebze OPD'si radikal bir değişime uğramış ayrıca işlenmiş meyve sebze OPD'si ile birleştirilmiştir. 2007 yılında gerçekleştirilen reform, meyve sebze ortak piyasasının OTP'nin değişen yapısı ile daha uyumlu bir hale gelmesi amacını taşımaktadır. Bu reform büyük ölçüde 2003 OTP reformu hedeflerine paralel olarak meyve sebze sektörünün piyasa odaklı hale getirilmesi ve desteklemelerin nicelik olarak azaltılarak nitelik olarak arttırılmasına yöneliktir.

1234/2007 No'lu Konsey Tüzüğü tarım piyasalarında ortak bir organizasyon ve belirli tarım ürünleri için özel hükümler tesis etmiştir. Tek OPD Tüzüğü olarak bilinen ve çalışmanın önceki bölümlerinde açıklanmış olan bu karar ile beraber tüm tarım piyasalarını ve ürünlerini kapsayan yatay bir mevzuat ortaya koyabilmek hedeflenmiştir. 2007 reformu

sonucunda 1182 No'lu Konsey Tüzüğü ve 1580 No'lu Komisyon Tüzüğü de kabul edilmiştir. Buna göre üretici örgütlerinin varlığı ve daha aktif hale gelmeleri garanti altına alınmış ayrıca meyve ve sebze üreticileri ve bu ürünlerin alanlarının Tek Ödeme Planı içine dahil edilmeleri sağlanmıştır (Čačić vd.,2009:60).

Sektörün kendi iç dinamiklerinden ve çevresel faktörlerden kaynaklanan değişiklikler ve olumsuzluklar meyve sebze OPD'sinin yenilenmesini gerektirmektedir. 2007 yılında gerçekleştirilen reform için belirlenen unsurlar aşağıdaki gibidir (EC,2010:1; Koç vd.,2009:50):

- i. AB meyve ve sebze sektörünün hem iç hem dış pazarda daha rekabetçi olması için sürdürülebilir üretime ulaşmasına katkı sağlanması, piyasa oryantasyonunun ve rekabet gücünün geliştirilmesi
- ii. Sektörün farklılığı göz önünde bulundurularak meyve ve sebze üreticilerinin gelirlerinde krizlerden dolayı oluşan dalgalanmaların azaltılması
- iii. Pazarlama kanalında güçlerin dengelenmesine katkı sağlanması
- iv. AB'de kişi başına meyve ve sebze tüketiminin artırılması
- v. Tedbirlerin DTÖ kuralları ve uluslararası diğer faktörlerle tutarlılığının sağlanması ve sürdürülmesi
- vi. Çevreyi korumak ve sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla sektör tarafından gerçekleştirilen çabanın devam ettirilmesi
- vii. Bütçe harcamalarının kontrol altına alınması ve tahmin edilebilirliğinin kuvvetlendirilmesi ve
- viii. Bürokraside basitleştirme ve tüm taraflar için idari yükün azaltılması

2.2.3.2.3. 2013 Sonrası Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi Perspektifi

Meyve sebze üretiminin organizasyonunda reformlara rağmen süregelen zayıflıklar bulunmaktadır. Avrupa genelinde örgütlenme derecesi 2004-2009 periyodunda %34'ten %43'e yükselmiş fakat 2007 reformunun ardından anlamlı bir ivme kazanmamıştır. Bu bakımdan 2007 reformunda hedeflenen 2013 yılı itibariyle örgütlenme derecesi ortalama oranının %60'a ulaşması pek mümkün gözükmemektedir. Sektörün zayıflığının arka planında örgütlenme oranının düşük olması, üretici örgütlerinin küçük boyutlu olmaları,

sadece belirli ürünleri içeren sınırlı kapsam ve profesyonel yönetim eksikliği bulunmaktadır (EC,2012a:1).

2007 reformunda devam eden DTÖ müzakereleri ve buna paralel gerçekleştirilen tek ortak piyasa düzeni oluşturma süreci nedeniyle dış ticarete ilişkin -giriş fiyatı sistemi, tarifeler, kotalar veya miktar kısıtlamaları gibi konularda- mevcut yasal çerçevede bir değişiklik yapılmamıştır³⁹ (EC,2010:3).

Meyve sebze sektörü piyasa odaklı bir sektör olması sebebiyle üye ülkeler bu alanda üretici örgütlerinin kurulmasını desteklemektedirler. Üreticilerin kriz yönetimi gerektiren hasat dışı dönem gibi dönemlerde bu organizasyonlar ile işbirliği yapmaları sağlanarak teşviklerin azaltılması amaçlanmıştır (Tangermann- von Cramon-Taubadel,2013: 27)

Günümüzde de AB 2020 Stratejisi doğrultusunda sektöre ilişkin reformlar sürdürülmektedir. 2020 OTP önerileri, meyve sebze rejiminin de dahil olduğu “Tek ODP” ile ilgili büyük değişiklikler öngörmese de sektörü çevreleyen tarım politikasını (örneğin doğrudan yardımlar, çapraz uyum ve kırsal kalkınma gibi konuları) büyük ölçüde etkileyecektir. 2007 meyve sebze OPD reformunda öne çıkan konularda ilerleme kaydedilmesi dikkate alınacaktır(EC,2012a:1).

³⁹ Dış ticarete ilişkin bir düzenleme olarak sadece ihracat iadeleri kaldırılmıştır.

3. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ MEYVE SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENLEMESİNE UYUM: BURSA İLİ ÖRNEĞİ

Araştırmada öncelikle Türkiye'nin, ardından Bursa'nın AB'ye uyumu incelenmiştir. Türkiye'nin Ortak Piyasa Düzenlenmesine uyumu hakkında bazı unsurlar belirlenmiştir. İkincil veriler kullanılarak Türkiye'de ve Bursa'da sektöre ilişkin üretim ve ihracat rakamları analiz edilmiştir. Çalışmanın devamında ise son yıllarda Bursa'nın Avrupa Birliği'ne gerçekleştirdiği ihracattaki göreceli düşüş göz önünde bulundurularak taze meyve sebze sektöründe faaliyet gösteren ve AB'ye ihracat yapan firmalar ile konularında uzman kişilerle görüşmeler yapılmış ve AB'ye uyum konusunda öne çıkan faktörler değerlendirilmiştir.

3.1. MEYVE SEBZE ORTAK PİYASA DÜZENLEMESİ VE TÜRKİYE

1996 yılında Türkiye ile AB arasında başlayan Gümrük Birliği kapsamına tarım ürünleri dahil değildir. Bunun sebebi ise Topluluğa tam üye olan devletlerin yetki devri ile kendi tarım politikalarını terk ederek OTP'ye entegre olmaları zorunluluğudur. OTP gereği üye devletlerin kendi aralarında ve üçüncü ülkelerle gerçekleştirdikleri ticaret kurallara bağlanmaktadır. Dolayısıyla taraflar arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı aynı tarım politikasına tabi olma temeline dayanmaktadır. OTP'nin kapsamının, kurumsal yapısının ve finansmanın yıllar içinde sürekli reforme edilmesi Türkiye'nin AB'ye uyumunun önünde bir engel oluşturmuştur. Ancak 1998 yılında Avrupa Strateji Belgesi ile tarafların birbirlerini tarım politikaları hakkında bilgilendirmelerine dayanan bir çalışma başlatılmış ve karşılıklı ticaret kolaylıklarının tanınmasını sağlayan 1/98 sayılı Ortak Konsey kararı ile karşılıklı ticari ödümler verilmeye başlanmıştır (Eraktan - Arısoy:2012:141-142).

T.C. Ekonomi Bakanlığı'nın güncel ihracat mevzuatına göre madde 3/a ve 3/c'de tanımlanan sektörel dış ticaret şirketleri için tarım üretim dalları arasında hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri, yaş meyve ve sebzeler, meyve ve sebze mamulleri,

kuru meyve ve mamulleri, fındık ve mamulleri, zeytin ve zeytinyağı, tütün, kesme çiçek, canlı hayvan, su ürünleri ve mamulleri ile ağaç mamulleri ve orman ürünleri bulunmaktadır (İBP,2012:44).

Taze meyve ve sebze sektörü, üretim potansiyelinin yüksek olması, iklim ve toprak koşullarının çeşitliliğe imkan tanınması ve AB'ye ihracatı yapılan tarımsal ürünlerin en başında gelmesi gibi pozitif gerekçelere rağmen ortak bir politika uygulaması bulunmayan bir sektördür. Türkiye'de meyve ve sebze üretiminin neredeyse tamamı özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili uygun görülen harcamaların %50'si, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD)⁴⁰, "Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaşılmasına Yönelik Yatırımlar" kapsamında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından karşılanmaktadır (İKV,2001:175; TKDK,2011:10).

Türkiye yaş meyve ve sebze en fazla ihracatı AB'ye gerçekleştirmekte ve dolayısıyla ihracatta yaşanan gümrük ve nakliye kaynaklı sorunlar da genel olarak AB ile dış ticarete ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin karşılaştığı beş temel tarife dışı engel; çevre koruma ve sağlık sertifikaları, düzensiz ve belirsiz ek ödemeler, çeşitli amaç ve yöntemlerle yapılan yasaklamalar ve kotalar, dahili vergi ve harçlar gibi uygulamalardır (İTO,2006:103-106). İşletmeler tarife dışı engellerle en çok AB'de en az ABD'de karşılaşmaktadırlar. En büyük sorun olarak da ithalatçı ülkelerin yerli üreticileri korumaları görülmektedir.

Türkiye'nin AB Meyve Sebze Ortak Piyasa Düzenleme'sine uyumu, AB'ye gerçekleştirdiği ihracat ve rekabet gücü üzerinde etkili olan başlıca unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

i. Mevzuat Uyumu

Türkiye'nin AB ile tam üyeliği gerçekleşmeden ve OTP finansman olanaklarından yararlanmadan OPD'nin tam olarak uygulanması mümkün değildir; fakat AB mevzuat uyumunun gerek kısa dönemde taze meyve sebze sektöründe ihracatın artırılmasında

⁴⁰ Instrument for Pre-accession Rural Development

gerekse de uzun dönemde OPD'nin uygulanabilir hale gelmesi için gerekli olan altyapının sağlanmasında büyük önemi bulunmaktadır (Erkal,2003:16).

Öncelikle Türk mevzuatının bitki sağlığına ilişkin bölümlerinin büyük ölçüde AB mevzuatı ile uyumlu olduğu görülmektedir. Konuya ilişkin yasal düzenlemelerde AB'de 77/93/EEC sayılı Konsey direktifi esas alınmaktadır. Düzenlemeler, 27610 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ve bu kanun kapsamında yayımlanan ek Yönetmelikler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (RG,2010). Ülkeye bitki ve bitkisel ürünlerin girişleri ile ilgili düzenlemeler, AB yönetmeliği ve uluslararası Bitki Sağlık Sertifikası standartları temel alınarak hazırlanmıştır. (İKV,2001:195).

AB üyesi ülkeler arasında Bitki Sağlığı Sertifikası yerine Bitki Pasaportu uygulanmakta ve üretim yerinde kontrol edilmektedir. Fakat üçüncü ülkelerle yapılan ticarete Bitki Sağlığı Sertifikası geçerlidir ve Türkiye ile yapılan ticaret de Bitki Sağlığı Sertifikası uygulamasına tabidir.

ii. Gıda Güvenirliği ve Kalite

Gıda güvenirligi ve kalite bakımından Türkiye'de TSE tarafından yayınlanan taze meyve sebze standartları, AB'deki örnekleri ile benzerlik taşımakta sadece ürüne bağlı birtakım farklılıklar gözlenmektedir. Özellikle üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte tarım ve ticaret ile ilgili konularda ve yaş meyve sebze standartlarını uyumlaştırma çalışmaları hız kazanmıştır (AKİB,2008:3). Özellikle meyve sebze ihracatında kalıntı problemi ile ilgili olarak Resmi gazetede yayınlanan Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği 2008/41 No'lu tebliğde gıda maddelerinde bulunmasına izin verilen pestisitlerin maksimum kalıntı limitleri, AB'nin ilgili mevzuatına uyumlu bir şekilde belirlenmiştir (RG,2008; YSM,2014).

Ürünlerin ticaretinde kalite ve standartların rolü giderek artmaktadır. Diğer bitkisel ürünlerde olduğu gibi burada da gerekli koşulların sağlanamaması durumunda rekabet avantajı ortadan kalkacaktır (Çakmak- Kasnakoğlu, 2001). Türkiye, meyve ve sebze OPD'sinde değişimlerin sonuçlarını göz önünde bulundurarak, geçmiş ve gelecek reformların yörüngesinde sektöre yön vermek zorundadır.

Türkiye'de işletmelerin büyük çoğunluğu hem ihracatçı hem üretici konumundadır. Kalite unsurları, üretim sürecinde bir takım değişiklikleri gerektirdiğinden ötürü işletmeler

bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Uluslararası pazarda işletmeleri güçlü kılan en temel unsur olarak kaliteli ürün ihracatı öne çıkmaktadır (İTO,2006:98).

Sektörün, AB'ye üyelik sürecinde standart ve kalite koşullarına dayalı bir üretim ve dış ticaret sistemine ihtiyacı vardır. Çiftlikte sofraya kadar süren tüm üretim ve pazarlama aşamalarını kapsayan ve işlemlerin tamamının kayıtlı ve izlenilebilir olmasını sağlayan iyi tarım uygulamalarına geçiş için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca konusunda yetkilendirilmiş kuruluşlar tarafından üreticilere İyi Tarım Ürünü Sertifikası verilmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığının iyi tarım uygulamalarına destekleme ödemesi yapılmasına ilişkin 2009/67 No'lu Tebliği bulunmaktadır. Ayrıca Ekonomi Bakanlığı, Para- Kredi ve Koordinasyon Kurulu tarafından hazırlanan çevre maliyetlerinin desteklenmesi hakkındaki 97/5 no'lu Tebliğe göre işletmelerin çevre, kalite ve insan sağlığına yönelik teknik mevzuata uyum sağlayabilmelerini teminen akredite edilmiş kurum ve/veya kuruluşlardan alacakları laboratuvar analizleri ve belgelendirme işlemleri harcamalarının belirli bir kısmı Desteleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanmaktadır. Bu tebliğe göre ihracatçıların belgelendirme ve fuarlara katılım masraflarının %50'si devlet tarafından karşılanmaktadır (EKONOMİ,2014a:1).

iii. Üretici Örgütlerinin Rolü

Türkiye'de de üretici birlikleri ile ilgili 25514 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 5200 sayılı "Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu" bulunmakta ve bu kanuna göre üretimin talebe göre planlanması, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, tarım üreticilerinin ürün ve ürün grubu bazında bir araya gelerek tüzel kişiliği haiz tarımsal üretici birlikleri kurmalarının sağlanması amaçlanmaktadır (RG,2004).

Ancak Türkiye'de AB tüzüklerindeki manasıyla üretici örgütleri bulunmamakta ve konu ile ilgili gelişmelere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Türkiye'de OPD düzenlemeleri ile ilgilenecek bir kuruluş ya da meyve sektörüne ilişkin bir müdahale sistemi bulunmamaktadır. Üreticiler OPD tüzüklerinden ve AB piyasalarının taleplerinden büyük ölçüde habersizdirler. AB tüzüklerinde göre, meyve sebze OPD kapsamında üretici örgütleri müdahale alımları yapma konusunda yetkilendirilmişken Türk mevzuatından böyle bir husus bulunmamaktadır. AB meyve sebze OPD'sinin temelini oluşturan üretici örgütleri ile ilgili birçok hususun Türk mevzuatında mevcut olmadığı görülmektedir.

Sektörel örgütler ile ilgili ise Türkiye’de herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır (Ekmen,2006:190-192).

iv. Giriş Fiyatı Uygulaması

AB piyasasında Meyve ve Sebze fiyatlarının yükselmesine neden olan en önemli sebeplerinden birisi yüksek maliyetler ile ihraç edilen kaliteli ve güvenilir ürün talebi iken bir diğer unsur Giriş Fiyatı uygulamasıdır.

Türkiye’ye gümrük vergisi muafiyeti tanınmakla beraber, Türkiye menşeli tarım ürünlerine Birlik tarafından ad valorem vergi uygulanmaktadır. Henüz tam üye olunmamasından ötürü üçüncü ülkelere uygulanan muameleler Türkiye’ye de uygulanmaktadır. DTÖ Tarım Anlaşması öncesi değişken gümrük vergisi (prelevman) ile üçüncü ülkelere karşı koruma sağlayan AB artık Topluluk içi fiyat düzeyini dış ülkelere korumak amacıyla ikinci bölümde detayları verilen Giriş Fiyatı uygulamasına geçmiştir. Türkiye’nin de bu uygulamaya tabi olması ve Giriş Fiyatının altında bir fiyatla ürünlerini AB’ye göndermesi halinde ek gümrük vergisi ödemek zorunda kalması sebebiyle Türkiye, AB üyesi ülkelere karşı fiyat avantajı ile rekabet edebilme olanağını yitirmektedir (Eraktan - Arısoy:2012:143).

2000’li yıllardan önce AB’nin uyguladığı Giriş Fiyatlarına uyum konusu ihracatçılar açısından sorun yaratmamışsa da 2000’li yıllardan itibaren giriş fiyatının yükselmesi ihracatı olumsuz etkilenmiştir. Bunun üzerine 25 Şubat 2000 tarihinde AB yetkilileri ile bir görüşme gerçekleştirilmiş ve bu “Gümrük Birliği Ortak Komitesi” toplantısında, domates, limon, hıyar ve kornişonlar, sultani üzüm ve erikte giriş fiyatlarının indirilmesi ve özellikle limon ve domateste azami giriş fiyatının 5’er puan düşürülmesi, AB’de yetişmeyen yeşil erik için yeni bir ürün kodu açılması ve Türkiye’nin Giriş Fiyatı uygulamasından muaf kılınması ve son olarak halihazırda giriş fiyatlarında bir ayırım bulunmayan kiraz ve vişne için ayrı ayrı fiyat belirlenmesi öngörülmüştür (COUNSELLORS,2006:22)⁴¹.

Türkiye’den Avrupa’ya ihraç edilecek yaş meyve ve sebzeler iki ya da üç kez muayene edilmekte ve bu durum hem işlem maliyetlerini arttırmakta hem de zaman

⁴¹ Türkiye Yaş Meyve Sebze İhracatçı Birlikleri Ortak Yönetim Kurulu’nun 05.06.2009 tarih ve 06 sayılı toplantısında alınan karara istinaden, AB Ülkelerine asgari giriş fiyatları listesi için bkz: http://www.aib.gov.tr/tr/oi_abgirisfiyat.asp

kaybına yol açmaktadır. Depolama, nakliye ve ölçüm, muayene, test ve kontrol işlemlerinin uzaması bozulabilir yapıdaki ürünler için önemli bir sorun teşkil etmektedir (İTO,2006:81). Gümrük esnasında alınan ücretler ve yapılan gümrük işlemleri teknik engeller olarak ihracatı olumsuz etkilemekte ve gümrük tarifelerindeki indirimlerin olumlu etkilerini aşağı çekmektedir.

v. İhracat İadeleri ve Sübvansiyonlar

Türkiye meşeli tarımsal ürünlerde ihracat iadesi yardımlarına ilişkin açıklamalar DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesine hazırlanmış olan 2012/12 No'lu Para- Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği'nde yer almaktadır. Buna göre meyveler ve sert çekirdekli meyveler (pişirilmemiş, buharda veya suda kaynatılarak pişirilmiş, dondurulmuş) için ihracat iade miktarı⁴² 78\$/ton, miktar barajı⁴³ %45 ve azami ödeme oranı⁴⁴ %8'dir. Sebze (pişirilmemiş, buharda veya suda kaynatılarak pişirilmiş, dondurulmuş) için ihracat iade miktarı 79\$/ton, miktar barajı %45 ve azami ödeme oranı %12'dir.⁴⁵ Ayrıca bu ürünlerin İhracat Bağlantılı Tarımsal Üretim Sözleşmesi⁴⁶ kapsamında temin edilerek ihraç edilmeleri durumunda ihracat iade miktarları ve azami ödeme oranları %50 oranında arttırılır (İBP,2012:473-474).

Türkiye'de DTÖ taahhütleri çerçevesinde bazı tarım ürünlerinin ihracatının desteklenmesine izin verilmektedir. Merkez Bankası aracılığıyla Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) ile taze meyve sebze ürünlerinin ihracatına yönelik devlet yardımları verilmekte ve Merkez Bankası aracılığıyla bazı harcamalar için destekleme yapılmaktadır (EKONOMİ,2014:1). Ancak bu ödemelerin herhangi bir kalite farkı gözetilmeden verilmesi sektörün gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bu bakımdan DFİF ödemelerin daha etkin bir hale getirilmesi gerekmektedir. Sektörün ihracatta uzmanlaşması ve daha etkin olabilmesi için ihracatçı birliklerinin, üniversitelerin, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi'nin

⁴² Fiziki birim başına yapılacak ödeme miktarı

⁴³ Ürün bazında ihracat iadesi yardımlarına esas olacak kısmı belirten oran

⁴⁴ Mamulün ihracat bedeli dikkate alınarak yapılacak azami ödemeyi belirleyen oran

⁴⁵ Kurutulmuş, dondurulmuş veya işlem görmüş meyve ve sebzeler için bkz: İBP(2012:473)

⁴⁶ İhraç edilecek ürünlerin bünyesinde kullanılan tarım ürünlerinin üretimi ve ihracatçıya teslimi ile ilgili, ihracatçı ve üretici arasında, ürünün ulaşım tarihinden asgari üç ay önce yapılan ve ilgili İhracatçı Birliği'ne teslim edilen sözleşme

(İGEME), ilgili bakanlıkların ve konusunda uzman kişilerin katkıları oldukça önem taşımaktadır.

vi. Doğrudan Ödemeler

AB'nin, OTP'deki değişimler ile birlikte fiyatlar yoluyla yapılan transferlerin yerine doğrudan ödemelere ağırlık vermesi ve henüz AB üyesi olmayan Türkiye'nin doğrudan ödemelerden faydalanamıyor olması da meyve sebze sektörünü ve AB pazarındaki rekabet gücünü etkileyen bir unsurdur.

vii. Serbest Ticaret Anlaşmaları

Son olarak AB'nin üçüncü ülkelerle (özellikle Kuzey Afrika ülkeleri) yapacağı Serbest Ticaret Anlaşmaları bu ülkelere AB pazarına tercihli giriş imkanı tanımakta ve meyve-sebze ihracatı açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu ikili Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) sınırlı sayıdaki tarımsal üründe herhangi bir miktar sınırlaması olmadan ya da tarife kontenjanları çerçevesinde karşılıklı olarak pazara giriş kolaylığı sağlamaktadır. Türkiye'nin AB ile arasındaki Gümrük Birliği gereğince AB'nin STA imzaladığı ülkelerle benzeri anlaşmaları imzalaması gerekmektedir. Ancak AB'nin STA imzalamadığı ülkeler ile Türkiye'nin STA imzalama olanağı yoktur ve bu durum Türkiye'nin komşu ve çevre ülke pazarlarından yeterince faydalanmamasına sebep olmakta ve ticaret sapmalarına neden olmaktadır. Taze meyve ve sebzeler Türkiye'nin STA'lar kapsamında en fazla taviz verdiği tarımsal ürünler sıralamasında ilk sırada yer almaktadır (Yılmaz, 2013:11-24).

Türkiye AB'ye gelecekte olası üyeliği için tarımda reform sürecini istikrarlı biçimde sürdürmelidir. Geçmiş genişlemeler ile Birliğe dâhil olan ülkelerin uyum süreçleri ve iç reformları ayrıntılı bir şekilde analiz edilmelidir. OTP'de hâlihazırda devam eden reform sürecine AB'nin öncelik verdiği konuların Türkiye'nin gelecek politikalarında mutlaka yer alması gerekmektedir (ITO,2005:215).

3.2. TÜRKİYE’NİN AB’YE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ TAZE MEYVE SEBZE İHRACATINDA BURSA’NIN YERİ VE ÖNEMİ

Türkiye dünyada taze meyve sebze üretiminde önemli bir yere sahiptir. Dünya sıralamasında 15 milyon tonluk üretim ile 8. sırada yer alan Türkiye, küresel üretiminin %2.4’lük payını oluşturmaktadır. 2012 yılı itibariyle dünya taze meyve ihracatında 12. sırada yer almakta ve dünya ihracatının %2.7’lik payına sahip olmaktadır. Dünya taze sebze ihracatının %1.9’unu gerçekleştiren Türkiye, taze sebze ihracatında yine 12. Sırada yer almaktadır (EKONOMİ,2014b:2-6). Türkiye taze meyve üreticisi olan ülkeler arasında 8. Sırada, Türkiye taze sebze üreticisi olan ülkeler arasında ise 4. Sırada yer almaktadır. Dünya geneli taze meyve ve sebze üreticisi ilk 10 ülke Tablo 3.1 ve Tablo 3.2’de yer almaktadır.

Tablo 3.1: Dünya Taze Meyve Üreticisi İlk 10 Ülke

Ülke	Miktar (Ton) 2011	Miktar (Ton) 2012	Değişim (%)
Çin	131.826.500	137.066.750	4,0 %
Hindistan	73.911.980	71.072.580	-3,8 %
Brezilya	40.996.591	38.368.678	-6,4 %
ABD	27.073.537	26.548.859	-1,9 %
Endonezya	17.472.572	17.744.411	1,6 %
Filipinler	16.138.617	16.370.976	1,4 %
Meksika	16.231.385	15.917.806	-1,9 %
Türkiye	14.386.139	14.974.561	4,1 %
İspanya	15.579.681	13.996.447	-10,2 %
İtalya	17.693.333	13.889.219	-21,5 %

Kaynak: (EKONOMİ) T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014b), “Yaş Meyve ve Sebze Sektörü”, Sektör Raporları.İhracat Genel Müdürlüğü, Tarım Dairesi Başkanlığı, Ankara, s:4.

Tablo 3.2: Dünya Taze Sebze Üreticisi İlk 10 Ülke

Ülke	Miktar (Ton) 2011	Miktar (Ton) 2012	Değişim (%)
Çin	559.908.500	573.935.000	2,5%
Hindistan	107.376.529	109.140.990	1,6%
ABD	34.670.373	35.947.720	3,7%
Türkiye	27.406.658	27.818.918	1,5 %
İran	22.471.185	23.485.675	4,5 %
Mısır	18.991.810	19.825.388	4,4 %
Rusya Federasyonu	16.275.327	16.084.372	-1,2%
Meksika	12.160.789	13.599.497	11,8 %
İspanya	12.583.971	12.531.000	-0,4%
İtalya	14.242.284	12.297.645	-13,7%

Kaynak: (EKONOMİ) T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014b), “Yaş Meyve ve Sebze Sektörü”, Sektör Raporları. **İhracat Genel Müdürlüğü, Tarım Dairesi Başkanlığı**, Ankara, s:2.

Türkiye'nin taze meyve sebze ve narenciyenin ihracatında 2013 yılında bir önceki yıla göre miktar olarak %11, değer olarak %8'lik bir artış yakalanmıştır. 2013 yılı fob (\$) değerlerine göre taze meyve ihracatı 708.544.908, miktar olarak da 726.938.434(kg)'dir. Taze sebze ihracatı ise 692.053.880(\$)'değerinde ve 1.242.980.153(kg) miktarında gerçekleşmiştir. Taze meyve ve sebze ihracatının bir önceki yıla kıyasla yüzde artışları değerlendirildiğinde meyve ihracatında miktar artışının (%11) değer artışından (%16) daha düşük bir seviyede gerçekleştiği, sebze ihracatında ise miktar cinsinden artışın (%15) değer cinsinden artıştan (%7) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum göstermektedir ki geleneksel tarım ürünü olan sebze ihracatındaki miktar artışı gelire aynı oranda yansımamaktadır (AKİB,2014:1).

Türkiye AB'nin en fazla meyve sebze ithal ettiği ülkeler arasında önde gelmektedir. İklim koşulları ve toprak yapısı sebebiyle meyve sebze üretiminin yoğun biçimde yapılması ve coğrafi yakınlık dolayısıyla karayolu ticareti maliyetinin düşük olması bu durumun açıklayıcıları arasındadır.

Avrupa'da meyve sebze sektöründeki gelişmeler Türkiye'den gerçekleşen ihracatı etkilemektedir. Bu sebepten ötürü öncelikle sektörün Avrupa'daki gelişimine bakmak önem arz etmektedir. Avrupa Komisyonu'nun 'Avrupa Birliği'nde Tarım: İstatistiki ve Ekonomik Bilgiler' 2012 raporuna göre 2012 yılı AB meyve sebze sektörü için olumlu bir dönem olmuştur. Üretimde büyük bir şok ya da kriz yaşanmamış ve fiyatların denge düzeyi

korunmuştur. AB’de genel eğilim miktar bazında meyve sebze ihracatının artması, ithalatının ise azalması olmuştur. 2008 ve 2011 yılları arasında taze meyve ve narenciyenin ihracat miktarında sırasıyla %6.5, %38.6 ve %34.1 oranlarında artış görülürken ithalat miktarları %2.7, %11.9 ve %18 oranlarında azalmıştır. Söz konusu eğilim 2012 yılında da devam etmiş ve soğan, domates gibi sebzelerin ihracatında da büyük artışlar yakalanmıştır. AB’nin net meyve sebze ticaretindeki açık giderek daralmaktadır. Bu büyük gelişimin ardında ise meyve sebze sektöründe sürdürülebilir kaynakların hızlı bir şekilde artışı bulunmaktadır (AGRİTRADE.CTA,2013:2).

Türkiye’nin AB meyve sebze pazarındaki yeri Tablo 3.3 ve Tablo 3.4 yardımıyla açıklanmıştır. Buna göre Türkiye AB’ye ihracat gerçekleştiren AB üyesi olmayan ülkeler sıralamasında hem meyve hem de sebze ihracatında ilk beşte yer almaktadır. Sebze piyasası için üçüncü sırada yer alan Türkiye, meyve ihracatında öncü ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3.3: AB Meyve Piyasası İlk 5 Tedarikçi Ülke Rakamları

AB Meyve Piyasası İlk 5 Tedarikçi Ülke (Taze ürün, işlenmiş ürün ve sert kabuklu yemişler dahil)				
	1999	2011	1999	2011
	(Milyon €)		% Oran	
Türkiye	1.208,2	2.065,6	11,8	12,3
ABD	1.103,6	1.678,8	10,8	10,0
Brezilya	1.032,5	1.412,2	10,1	8,4
Güney Afrika	816,6	1.194,6	8,0	7,1
Kosta Rika	560,4	1.090,8	5,5	6,5
AB (27) Harici	10.222,8	16.831,9	100,0	100,0

Kaynak: EC (2012b), “Monitoring Agri-trade Policy: The EU and Major World Players in Fruit and Vegetable Trade”, **Directorate- General for Agriculture and Rural Development, EC.**

Avrupa meyve piyasasına ihracat gerçekleştiren ilk beş dış tedarikçi sırası ile Türkiye, ABD, Brezilya, Güney Afrika ve Kosta Rika iken sebze piyasasına ihracat gerçekleştiren ilk beş ülke Çin, Faz, Türkiye, İsrail ve Mısır’dır. Meyve piyasasında

Türkiye'nin payı oransal olarak artmakla beraber sebze piyasasında Türkiye'nin payının düştüğü görülmektedir.

Tablo 3.4: AB Sebze Piyasası İlk 5 Tedarikçi Ülke Rakamları

AB Sebze Piyasası İlk 5 Tedarikçi Ülke (Taze ürün, işlenmiş ürün ve patates dahil)				
	1999	2011	1999	2011
	(Milyon €)		% Oran	
Çin	323,7	758,8	17,8	20,9
Fas	250,8	565,8	13,8	15,6
Türkiye	211,7	321,6	11,7	8,9
İsrail	106,2	291,9	5,8	8,0
Mısır	93,9	267,6	5,2	7,4
AB (27) Harici	1.816,8	3.627,0	100,0	100,0

Kaynak: EC (2012b), "Monitoring Agri-trade Policy: The EU and Major World Players in Fruit and Vegetable Trade", **Directorate- General for Agriculture and Rural Development, EC.**

Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğinin (AKİB) hazırladığı Yaş Sebze Meyve raporundan hareketle oluşturulan Tablo 3.5'e göre 2012-2013 Türkiye geneli taze meyve ihracatında miktar ve değer bakımından ilk on ürün sırasıyla üzüm, kiraz-vişne, nar, elma, kayısı, incir, şeftali, çilek, kestane ve eriktir. Özellikle nar ve elma ihracatında miktar olarak %50'nin üzerinde bir artış görülürken söz konusu on ürünün beşinde ihracat miktarları yüzde cinsinden azalmış, ihraç edilen kestane miktarında ise bir değişiklik görülmemiştir. Değer cinsinden genel olarak ihracatta artış trendi görülürken kiraz ve vişnenin ihracat gelirinde %3 oranında düşüş gerçekleşmiş ve şeftali ihracatında değer olarak bir artış görülmemiştir.

Tablo 3.5: Türkiye Taze Meyve İhracatı Mal Grubu Raporu (İlk 10 Ürün)

Mal Grubu	Miktar (KG) 2012	Miktar (KG) 2013	Değişim
Üzüm	209.923.272	202.937.464	-3%
Kiraz, Vişne	56.600.150	54.679.305	-3%
Nar	85.951.424	136.968.450	59%
Elma	68.404.061	128.164.120	87%
Kayısı	56.715.294	42.016.025	-26%

İncir	14.386.952	16.368.336	14%
Şeftali	44.116.141	34.996.295	-21%
Çilek	21.715.575	19.858.855	-9%
Kestane	5.420.105	5.397.540	-
Erik	26.128.477	26.773.921	2%
Mal Grubu	USD FOB 2012	USD FOB 2013	Değişim
Üzüm	163.093.450	187.962.321	15%
Kiraz, Vişne	159.486.224	155.443.239	-3%
Nar	74.768.270	111.758.567	49%
Elma	28.477.360	50.337.862	77%
Kayısı	42.287.882	42.968.889	2%
İncir	29.813.420	34.990.614	17%
Şeftali	28.427.115	28.292.858	-
Çilek	20.303.260	25.066.689	23%
Kestane	16.258.821	18.649.780	15%
Erik	14.413.330	14.992.278	4%

Kaynak: AKİB(2014), Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Değerlendirme Raporu: Türkiye Geneli (2012/2013 Ocak-Aralık Dönemi), Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği.

Tablo 3.6’te yer alan 2012-2013 Türkiye geneli taze sebze ihracat rakamlarına göre ise miktar ve değer bakımından ilk on ürün sırasıyla domates, biber, hıyar-kornişon, patates, kabak, soğan, patlıcan, havuç-turp, pırasa ve mantardır. Patates ihracatında değer cinsinden %300’ün üzerinde miktar cinsinden ise %200’ün üzerinde bir miktar artışı görülmüştür. Söz konusu on ürün içinde domates, biber, hıyar, kornişon ve mantarda miktar azalışı görülürken domates, hıyar, kornişon, havuç, turp ve mantarda değer cinsinden azalış yaşanmıştır.

Tablo 3.6: Türkiye Taze Sebze İhracatı Mal Grubu Raporu (İlk 10 Ürün)

Mal Grubu	Miktar (KG) 2012	Miktar (KG) 2013	Değişim
Domates	561.997.134	486.126.335	-14%
Biber	70.064.182	68.815.371	-2%
Hıyar, Kornişon	89.282.181	78.860.864	-12%
Patates	92.214.677	310.368.805	237%
Kabak	34.611.492	43.184.900	25%
Soğan	141.568.345	159.397.845	13%
Patlıcan	11.585.054	13.511.820	17%
Havuç, Turp	54.807.156	55.534.069	1%
Pırasa	8.248.482	15.218.585	85%
Mantar	479.002	282.867	-41%
Mal Grubu	USD FOB 2012	USD FOB 2013	Değişim
Domates	404.750.336	392.669.295	-3%

Biber	75.130.009	82.487.703	10%
Hıyar, Kornişon	67.546.105	64.386.091	-5%
Patates	10.957.625	44.752.092	308%
Kabak	23.655.483	32.949.122	39%
Soğan	20.719.109	27.607.282	33%
Patlıcan	9.481.371	13.105.901	38%
Havuç, Turp	10.270.871	9.663.834	-6%
Pırasa	4.386.973	8.738.934	99%
Mantar	8.118.431	6.099.920	-25%

Kaynak: AKİB(2014), Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Değerlendirme Raporu: Türkiye Geneli (2012/2013 Ocak-Aralık Dönemi), Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği.

Türkiye’den meyve sebze ihracatı gerçekleştirmenin ön koşullarından biri herhangi bir meyve sebze ihracatçı birliğine üye olmaktır. Tablo 3.7 Türkiye’den ihraç edilen meyve ve sebzelerin değer cinsinden hangi ihracatçı birlikleri aracılığıyla pazarlandığını göstermektedir. Tabloda Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (AKİB), Akdeniz İhracatçı Birlikleri (AİB), Doğu Karadeniz İhracatçıları Birlikleri (DKİB), Ege İhracatçı Birlikleri (EİB), Uludağ İhracatçı Birlikleri (UİB), Doğu Anadolu İhracatçıları Birliği (DAİB), İstanbul İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (İİB) ve diğer sekreterliklerin gerçekleştirdikleri toplam taze meyve sebze ve narenciye ihracat gelirleri verilmiştir. Toplam ihracat gelirinin neredeyse yarısının AKİB tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Uludağ İhracatçı Birliklerinin payı ise %3’tür.

Tablo 3.7: Türkiye’deki Taze Meyve Sebze İhracatçı Birliklerinin 2012-2013 Dönemi Toplam İhracatı (Taze Meyve, Sebze, Narenciye ve Çay Dahil)

Genel Sekreterlikler	2012 Değer(\$)	2013 Değer (\$)	Değişim %	Pay %
AKİB	953.931.766	1.105.355.649	16	47
AİB	477.762.864	533.136.954	12	23
DKİB	401.485.569	340.878.537	-15	15
EİB	205.168.257	207.121.527	1	9
UİB	65.760.651	72.443.336	10	3
DAİB	20.630.714	26.960.205	31	1
İİB	19.062.759	20.589.964	8	1
Diğer Sek.	35.458.474	42.942.918	21	2
Toplam	2.179.261.054	2.349.429.088	8	100

Kaynak: AKİB(2014), Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Değerlendirme Raporu: Türkiye Geneli (2012/2013 Ocak-Aralık Dönemi), Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği.

İhracatçı Birlikleri tarafından gerçekleştirilen toplam taze meyve sebze ihracatının ülke gruplarına dağılımını gösteren gösteren Tablo 3.8'ye göre AB'nin payının %26'dır. Ülke grupları arasında Bağımsız Devletler Topluluğu %52'lik pay ile en önde gelmektedir. %17'lik pay ile Orta Doğu Ülkeleri üçüncü sırada yer alırken AB dışı diğer Avrupa Ülkelerine gerçekleştirilen ihracat toplam ihracatın %3'ünü oluşturmaktadır. Bursa'ya bakıldığında AB'nin %78.28'lik pay ile en önde yer aldığı görülmektedir. Tablo 3.9'de Bursa'dan gerçekleştirilen taze meyve sebze ihracatında dokuz ülke grubunun payları gösterilmiştir. AB'den sonra en fazla ihracat yine aynı coğrafyaya, Birlik dışı Avrupa ülkelerine gerçekleştirilmektedir. İhracat payları sıralamasında birinci olan AB ile diğer ülke grupları arasında ciddi bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 3.8: Türkiye'den İhraç Edilen Taze Meyve Sebze Ürünlerinin Ülke Gruplarına Dağılımı

2013 YILI TÜRKİYE GENELİ YAŞ MEYVE SEBZE VE NARENCİYE'NİN ÜLKE GRUPLARINA DAĞILIMI (ÇAY DÂHİL)			
ÜLKE GRUPLARI	MİKTAR (KG)	DEĞER (\$)	PAY %
Bağımsız Devletler Topluluğu	1.604.257.912	1.220.239.233	52
Avrupa Birliği Ülkeleri	576.496.337	610.981.940	26
Ortadoğu Ülkeleri	982.623.464	393.783.152	17
Diğer Avrupa Ülkeleri	105.661.062	70.949.692	3
Diğer Ülkeler	77.850.359	53.175.071	2
GENEL TOPLAM	3.346.889.134	2.349.429.088	100

Kaynak: AKİB(2014), Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Değerlendirme Raporu: Türkiye Geneli (2012/2013 Ocak-Aralık Dönemi), Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği.

Tablo 3.9: Bursa'dan İhraç Edilen Taze Meyve Sebze Ürünlerinin Ülke Gruplarına Dağılımı

Ülke Grupları	İhracat Payları (%)
Avrupa Birliği	78.28
Amerika Ülkeleri	1.32
Afrika Ülkeleri	1.63
Asya ve Okyanusya Ülkeleri	1.97
Diğer Avrupa Ülkeleri	5.90
Eski Doğu Bloğu Ülkeleri	4.73
Orta Doğu Ülkeleri	2.75
Serbest Bölgeler	1.14
Türk Cumhuriyetleri	2.28
Toplam	100

Kaynak: UİB (2014).

2013 yılı itibariyle Bursa'nın ihracatının ülke dağılımlarına bakıldığında ise Rusya Federasyonu'na %14.72, Almanya'ya %6.93, Ukrayna'ya %25.01 ve Bulgaristan'a %11.30 oranında ihracat artışı görülmüştür. Bunun yanı sıra Irak'a %43.51, Suudi Arabistan'a %4.21 ve Romanya'ya %28.73 oranında ihracat azalışı yaşanmıştır (UYMSİB,2013)

Bursa ilinden gerçekleştirilen ihracatta AB'nin payı 2013 yılı itibariyle %78.28'dir. Buna göre Bursa'nın AB'ye gerçekleştirdiği ihracat Türkiye geneline göre 3 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak bu payın giderek azaldığı Uludağ Yaş Meyve Sebze İhracatçılar Birliği'nden (UYMSİB) alınan verilere göre hazırlanan Tablo 3.10'de görülmektedir.

Tablo 3.10: Bursa'dan AB'ye Gerçekleştirilen Taze Meyve Sebze İhracat Geliri (USD) ve Bursa'nın Taze Meyve Sebze İhracatında AB'nin Payı

Yıl	AB İhracat Geliri (USD)	AB İhracat Payı (%)
2004	104,577,717.55	90.83
2005	105,452,756.40	88.05
2006	114,116,738.89	87.18
2007	112,965,335.54	84.89
2008	97,710,566.44	81.91
2009	88,461,385.48	82.66
2010	85,243,426.22	84.08
2011	90,157,481.00	84.31
2012	75,951,558.18	80.82
2013	84,182,162.72	78.28

Kaynak: UIB (2014).

Daha öncede vurgulandığı üzere Bursa ilinden gerçekleştirilen ihracattaki en büyük pay AB üyesi ülkelere aittir. Bu durum göz önünde bulundurularak Bursa'dan AB'ye gerçekleştirilen taze meyve sebze ihracat gelirlerindeki son on yıllık süreç içinde AB ihracat gelirlerinde azalma olduğu gözlenmiştir. Bursa'dan gerçekleştirilen meyve sebze ihracatı diğer dış pazarlara yönelmekte, ihracatçıların tercihlerinde ekonomik ve konjonktürel sebeplerden ötürü değişimler görülmektedir.

Bursa'nın yıllık toplam ihracat gelirinin yaklaşık 20 yıllık gelişimine bakıldığında ihracatın 1991 yılından 2007 yılına kadar olan süreçte artış trendine sahip olduğu ancak 2007 yılından itibaren bir azalış trendine girildiği Tablo 3.11'te görülmektedir.

Tablo 3.11: Bursa'dan Gerçekleştirilen Toplam Taze Meyve Sebze İhracat Gelirleri

Yıl	Toplam İhracat Geliri (USD)
1991	73,646,795
1992	71,154,869
1993	50,008,518
1994	21,967,000
1995	35,383,000
1996	42,837,187
1997	51,598,145
1998	45,409,825
1999	57,009,934
2000	54,269,452

2001	64,329,844
2002	76,168,286
2003	112,837,702
2004	115,132,995
2005	117,490,974
2006	130,898,219
2007	133,066,410
2008	119,289,181
2009	107,018,306
2010	101,422,488
2011	106,931,030
2012	94,003,921

Kaynak: ÜİB (2013).

Bursa tarımsal üretimde Türkiye için önemli bir merkezdir. Özellikle meyve sebze üretiminde Bursa'nın Türkiye genel toplamı içindeki payı önemli bir seviyededir. Tablo 3.12'dan da görüleceği üzere Türkiye geneli sebze üretiminde %29.7'lik pay ile salçalık domates, %30.9 pay ile bezelye üretimi gerçekleştiren Bursa, toplam meyve üretiminde %29.8'lik pay ile armut, %20.0'lik pay ile şeftali (nektarin) ve %18.7'lik pay ile şeftali (diğer) üretmektedir.

Tablo 3.12: Bursa Meyve Sebze Üretiminin Türkiye Üretimi İçindeki Yeri

Ürün	Bursa Üretim (ton)	Türkiye Üretim (ton)	%
Şeftali (Diğer)	101.546	543.924	18,7
Şeftali (Nektarin)	13.473	67.241	20,0
Armut	132.068	442.646	29,8
İncir	25.265	275.002	9,2
Kiraz	29.288	470.887	6,2
Zeytin (Sofralık)	55.126	480.000	11,5
Çilek	35.788	351.834	10,2
Üzüm (Sofralık-çekirdekli)	78.257	1.570.670	5,0

Ceviz	6.863	203.212	3,4
Ayçiçeği Yağlık	20.711	1.200.000	1,7
Mısır (Silajlık)	893.440	14.956.457	6,0
Domates (Sofralık)	259.152	7.697.961	3,4
Domates (Salçalık)	1.083.014	3.652.039	29,7
Soğan(Kuru)	94.855	1.735.857	5,5
Biber	164.814	2.042.360	8,1
Patlıcan	35.259	799.285	4,4
Karpuz	97.760	4.022.296	2,4
Ispanak	14.358	222.225	6,5
Bezelye	31.498	101.959	30,9
Taze Fasulye	53.605	621.036	8,6

Kaynak: (BURSA.TARIM,2014:18) Bursa İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2012 Yılı Faaliyet Raporu <http://bursa.tarim.gov.tr/Sayfalar/BirimDetay.aspx?OgeId=24&Liste=SolMenu>

Bursa toplamda 108 ülkeye taze meyve ve sebze ihracatı gerçekleştirmektedir. Bursa'dan dünya'ya ihraç edilen taze meyve ve sebze ürün miktarı 2012 yılı itibariyle 63,312,412,780 Kg'dir (BURSA.TARIM,2014:33). Tablo 3.13'e göre Bursa'dan ihraç edilen taze meyvelerin başında kiraz, vişne, incir ve kayısı bulunmaktadır. Yine Bursa'dan yoğun bir şekilde ihracatı yapılan şeftali, armut, elma ve ayva ise ilk onda yer almamaktadır. İhracatı yoğun olarak gerçekleştirilen taze meyveler içinde ikinci ve altıncı sırada yer alan siyah ve yeşil zeytin AB taze meyve sebze OPD'sine dahil olmayıp, kendisine özel bir OPD bulunmaktadır. Bu bakımdan araştırmanın kapsamı dışında kalan zeytin değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Sebze ihracatında ise öne çıkan ürünlerin biber, pırasa, patates ve soğan olduğu görülmektedir.

Tablo 3.13: Uludağ Taze Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Mal Grubu Raporu (İlk 20 Ürün)

Mal Grubu	Miktar (KG) 2012	Miktar (KG) 2013	Değişim
Kiraz, Vişne	5.063.297	5.183.486	2.37%
Siyah Zeytin	6.365.787	6.920.347	8.71%
İncir	1.932.079	3.813.145	97.36%
Biber	2.497.570	2.457.479	-1.61%
Pırasa	2.075.918	4.381.886	111.08%
Yeşil Zeytin	1.002.117	1.169.410	16.69%
Patates	-	6.518.728	-
Domates	1.224.483	2.571.750	110.03%
Kayısı	668.118	642.220	-3.88%
Soğan	-	2.599.700	-
Şeftali	827.443	543.081	-34.37%
Armut	408.485	669.983	64.02%
Kabak	982.274	634.476	-35.41%
Hıyar, Kornişon	293.419	481.615	64.14%
Elma	446.839	936.777	109.65%
Ayva	696.010	494.894	-28.90%
Erik	96.471	307.805	219.06%
Patlıcan	234.254	284.071	21.27%
Üzüm	453.510	438.257	-3.36%
Kavun	319.476	351.495	10.02%

Mal Grubu	USD FOB 2012	USD FOB 2013	Değişim
Kiraz, Vişne	22.753.373	25.417.873	11.71%
Siyah Zeytin	17.230.323	19.580.828	13.64%
İncir	4.521.006	8.965.152	98.30%
Biber	3.813.028	3.799.104	-0.37%
Pırasa	1.551.714	3.608.205	132.53%
Yeşil Zeytin	2.338.922	2.391.802	2.26%
Patates	-	2.046.457	-
Domates	1.017.198	1.851.404	82.01%
Kayısı	660.412	945.809	43.21%
Soğan	-	748.608	-
Şeftali	744.684	689.746	-7.38%
Armut	370.370	647.106	74.72%
Kabak	825.933	568.219	-31.20%
Hıyar, Kornişon	406.277	514.744	26.70%
Elma	484.040	505.035	4.34%
Ayva	616.350	449.660	-27,04%
Erik	182.686	443.551	142,79%
Patlıcan	314.970	416.915	32,37%
Üzüm	325.918	351.754	7,93%
Kavun	241.401	341.887	41,63%

Kaynak: UYMSİB (2013), Uludağ Yaş Meyve Sebze İhracat Değerlendirme Raporu

3.3. BURSA’NIN AB’YE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ TAZE MEYVE SEBZE İHRACATININ NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde kavramsal çerçeveden hareketle Bursa ilinde faaliyet gösteren ve AB’ye yaş meyve sebze ihraç eden firmalar ile konularında uzman kişilerle yapılan yarı yapılandırılmış toplam 16 görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler esnasında AB’ye yapılan ihracatın geçmişten günümüze değin geçirdiği süreç analiz edilmeye çalışılmış, sektörün geleceği ve AB’ye uyumu konusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış birebir görüşmelerde, görüşmecilere açık uçlu sorular yöneltilerek görüşmecilerin tecrübelerinden, beklentilerinden ve görüşlerinden faydalanılmıştır. Bu çerçevede çalışmanın hipotezine, kapsamına ve görüşmeler ile ortaya çıkan bulgulara göre bazı kategoriler belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

3.3.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmada Bursa’dan AB’ye yapılan meyve sebze ihracatının son yıllardaki değişimi incelenmiş ve bu değişimin AB Ortak Tarım Politikası, meyve sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi ve reformlar ile olan bağlantıları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacına uygun olarak sosyal bilimlerde özellikle de nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama araçlarından biri olan ve önceden belirlenmiş bir dizi soru ve özel konuların uygulamasını kapsayan yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bursa’da faaliyet gösteren işletmeler ve konularında uzman kişilerle yapılan görüşmelerde işletmelere, AB’ye taze meyve sebze sektörü özelinde uyum, sektörün AB’ye gerçekleştirdiği ihracatta meydana gelen gelişmeler ve gelecek ile beklentiler ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Bu yöntem ile bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikayet ve önerilerine, duygu ve beklentilerine ilişkin bilgi edinmek amaçlanmıştır (Yıldırım- Şimşek,2013:147).

Standartlaştırılmış sorular ile araştırılan konunun derinliğine inmek mümkün olamamakta ve görüşmenin amacına tam olarak ulaşamamaktadır. Bu tip bir görüşmede

ise sorular genellikle sistematik ve tutarlı bir sıra ile her katılımcıya sorulmakla beraber, araştırmacı konu dışına saptmada özgür bırakılmıştır. Araştırmacının hazırlanan standart sorulara verilen cevapların dışına çıkarak derinlemesine bir araştırma yapılması beklenilmektedir (Berg- Lune,2012:112). Tüm bu sebeplerden ötürü, çalışmanın amacına uygun olarak yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilerek katılımcılara açık uçlu sorular sorulmuştur.

Bursa ilinin AB'ye gerçekleştirdiği meyve sebze ihracatının genel durumunu ve son yıllardaki değişimini araştırmak ve meyve ve sebze sektöründe yaşanan sorunların, ihtiyaçların ve gelecek beklentilerinin genel bir değerlendirmesini yapmak amaçlanmıştır.

3.3.2. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bulguları gıda analizi, örgütlenme konusundaki sorunlar, yüksek maliyetler ve istikrarsız fiyatlar sebebiyle üye devletler karşısındaki düşük rekabet gücü, koordinasyondaki aksaklıklar, sektörün tanıtım eksikliği ve Türk ürünlerine karşı olumsuz algı ve ihracatçılardan çözüm bekleyen sorunlara öneriler şeklinde kategorize edilmiştir. Meyve sebze OPD'sine uyum sürecindeki ilerleme ve yaşanan sorunlar bu alt başlıklar altında analiz edilmiştir.

3.3.2.1. Gıda Güvenirliliği

AB'ye gerçekleştirilen ihracatta üreticilere en fazla sorun yaratan konular gıda güvenirliliği, ürünün geriye dönük izlenebilirliğidir. AB pazarına giriş için ürünlerin şeffaf bir üretim ve pazarlama zincirinden geçmeleri gerekmektedir. Türkiye de bu şeffaflığı sağlama adına iyi tarım uygulamaları konusuna önem vermekte ve çeşitli teşvik ve bilgilendirme eğitimleri ile üreticileri sertifikasyon için desteklemektedir. İyi tarım uygulamaları ile ürünün tarlaya dikilmesinden hasadına kadar geçen tüm süreç izlenmekte, hasat öncesi zirai ilaç kalıntısı analizleri yapılmakta, Türk Gıda Kodeksi MRL limit değerlerini aşmayan ürünler Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca yetkilendirilen

kuruluşlar tarafından sertifikalandırılmakta ve şeffaf bir üretim ve pazarlama zincirinin ardından ürün tüketiciye sunulmaktadır.

İhracatçılar Gıda Güvenliği konusunda Tarım İl Müdürlüğü Gıda ve Yem şubesinden sertifika alabilmektedir. İlaç kalıntısı bakımından analiz Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü tarafından yapılmaktadır. Bu analizler ücrete tabi olup ihracatçı firmalar tarafından karşılanmaktadır. AB'ye giden ürünlerde analiz zorunluluğu bulunmamakta analizler isteğe bağlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Ziraî Karantina Müdürlüklerinden ise Bitki Sağlığı sertifikalarını alabilmektedirler. Gümrük sınır noktasında üründe herhangi bir hastalık veya zararlı mikroorganizma çıkması halinde önce Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına ardından ilgili Tarım İl Müdürlüklerine bildirilmektedir. Ancak gümrükte bu gibi sorunların yaşanmaması adına ihracata hazır hale gelen mallar önceden kontrol edilmektedir. Ürünler henüz ihracata hazırlık aşamasındayken bazı kontroller yapılmaktadır. Ziraî karantina kontrolü her ürün ve her ülke için zorunlu olarak yapılmakta ve kontrol sonucunda ihracatçıya bitki sağlık sertifikası verilmektedir.

Görüşme gerçekleştirilen ihracatçılardan 35 yıldır bu işle uğraştığını ifade eden görüşmeci 1, ziraî mücadelede kullanılan ilaçlarla ilgili bir takım sorunlar yaşandığını söyleyerek bu sebepten ötürü bir dönem ihracatın durma noktasına geldiğini vurgulamıştır. Şu an Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Uludağ İhracatçılar Birliği ve tüm ihracat camiasının çabasıyla bu konuda giderek başarı elde edildiğini söylemiştir.

İhraç edilen meyve ve sebzelerde ilaç kalıntılarının çıkmasının en önemli sebeplerinden birisinin küçük üreticilerin aynı bahçede birden fazla ürün üretmesi olduğu görülmüştür. Görüşmeci 2'nin konu ile ilgili verdiği örnek bu sorunu açıklamaktadır:

“Üretici aynı tarlaya hem armut hem şeftali diyor. Diyelim ki şeftalinin hasadı yedinci ayda. Armutun hasadı ise yedinci ayın yirmisinde. Şeftalinin son ilacını armudunkinden yirmi gün önce atıyor. Armutun ilaç zamanı geldiğinde ise armuda atılan ilaçtan hasat edilecek olan şeftali de etkileniyor.”

Bu durum hasat zamanları farklı olan fakat aynı yerde yetişen ürünlerden erken hasat edilen ürünün üzerinde kalıntı çıkmasına sebep olmaktadır. Kullanılan ilaçlar etkisini henüz göstermeden üzerinde kaldığı için analizler olumsuz çıkmaktadır. İşletme

büyükliklerinin küçük olması ve üreticilerin ürün çeşitlendirmesi yapmaları bu sorunun en temel sebebidir.

Pestisit kalıntısı konusunda bir diğer sorun AB'nin kabul ettiği MRL limitleri ile örneğin Rusya'nın kabul ettiği MRL limitleri ile farklılık göstermesidir. Bu bakımdan üreticinin ve ihracatçının kafası oldukça karışıktır. Ürün üretilirken nereye ihraç edileceğine baştan karar verilmesini gerektiren bu güçlükten dolayı AB'ye ihraç edilen bir ürün Rusya'ya, Rusya'ya ihraç edilecek bir ürün AB'ye gönderilememektedir. Ancak yapılan görüşmelerde ürünlerdeki pestisit kalıntıları ile ilgili sorunların giderek aşıldığı görülmüştür. AB üye ülkeler ile Türkiye arasında ürünlerdeki kalıntı limitleri (MRL) bakımından büyük farklar bulunmakta ve bu durum meyve sebze ihracatçılarının dış pazardaki gücünü olumsuz etkilemektedir.

Ülkemizde bilinçsiz zirai ürün kullanımını engellemeye yönelik bir politika izlenmesi gerekmektedir. Görüşmeci 8 ilaçların genelinin ithalat yoluyla geldiğini ve ilacı doğru miktarda kullanmanın sadece sağlık değil ekonomi için de önemli olduğunu ifade ederek meyve sebze ilaçlarının önemli bir maliyet unsuru olduğunu vurgulamıştır. Üreticilerin ilaç kullanımı konusunda %100 oranında bilinçli olmadıklarını ancak önemli bir aşama kaydedildiğini söylemiştir. Üretici artık aksi bir durumla karşılaştığında bunun kendisinin de zararına olacağını bilmektedir. Kurumsal bir firmanın kurucusu olan görüşmeci 8 müşterilerinin ilaç kalıntısı konusunda çok hassas oluklarını ve müşterilere ürünlerin hangi ölçülerde, hangi ambalajda ve hangi ilaçların ne zaman hangi dozda kullanıldıklarını önceden beyan ettiklerini ve bu beyana göre bir taahhüt altına girdiklerini belirtmiştir. AB'de bir markete girebilmek için yıllarını harcadıklarını ve en ufak bir sıkıntıda bu marketlerinin tüm ilişkiyi keseceğini ve geri dönüşün kesinlikle mümkün olmadığını vurgulamıştır. Böyle bir taahhütte buldukları için ise ürün aldıkları tüm üreticileri budama zamanından itibaren kontrol altında tuttuklarını, ilaçları üreticiye kendilerinin verdiğini ve hatta gerek duyulduğunda ilaçlama yapılırken firmanın ziraat ekibinin de orada bulunduğunu ifade etmiştir.

Analiz işleminin, bozulabilir nitelikteki ürünlerin AB'ye giriş kapısı olan Bulgaristan'da 3 ila 10 güne varan bir süre bekletilmelerine yol açtığını belirten görüşmeci 4 bu uygulamanın adeta tarife dışı bir engel gibi etkiler yarattığını ve ürünlerin raf ömrünün kısaltıldığını vurgulamıştır.

Türkiye'nin çeşitli il müdürlüklerinde ilaç kalıntılarını analiz eden devlete bağlı ya da özel akredite laboratuvarlar bulunmaktadır. Bursa Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü bölge laboratuvarıdır ve Çanakkale, Bilecik, Balıkesir, Yalova gibi çevre illerden ürünler analiz edilmek üzere buraya gönderilmektedir. Ancak kurumsal firmalar haricinde diğer firmalarının AB'ye ürün ihraç ederken sadece analiz şartı taşıyan ürünlerini analiz ettirdikleri görülmüştür. Görüşmeciler akredite laboratuvar sayısının artması ve analiz maliyetlerinin düşürmesi halinde tüm ürünlerini analiz ettirebileceklerini ve böylece gönderdikleri ürünlerde kalıntı çıkma ihtimalinin kaygısından da kurtulacaklarını vurgulamışlardır.

Kurumsal bir firmada çalışan görüşmeci 3, gerçekleştirdikleri fuar ve sertifikasyon maliyetlerinin %50'sinin Ekonomi Bakanlığı, Para- Kredi ve Koordinasyon Kurulu tarafından hazırlanan çevre maliyetlerinin desteklenmesi hakkındaki tebliğine göre devlet tarafından karşılandığı belirtmiş, aynı desteği pestisit analizlerinde de verilmesi durumunda üreticilerin ve ihracatçıların uyarılacağını ve analiz başvurularının artacağını vurgulamıştır.

Geçtiğimiz yıllarda AB ülkelerine gerçekleştirilen ihracatta %10 numune incelemesi ve %100 belge incelemesi istenirken artık AB'ye ihraç ürünlerde yalnızca biber için tarla ürünlerinde %10, sera ürünlerinde %20 analiz şartı aranmaktadır⁴⁷. Zararlı böcekler ve mikroorganizmalar ile ilgili olarak ise AB açısından bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Özellikle Rusya'ya yapılan ihracatı olumsuz etkileyen, narenciyede Akdeniz meyve sineği ve domateste domates güvesi gibi canlılar aynı iklim şartlarına sahip olduğumuz AB ülkeleri için bir sorun teşkil etmemektedir.

Tarım İl Müdürlüğünden alınan bilgiye göre AB ile Türkiye'nin mevzuatları büyük ölçüde örtüştüğünden ötürü kalıntı veya hastalık sebebiyle geri dönen ürünler Türkiye tarafından da kabul görmemektedir. İhraç edilen ürünlerle ilgili üç farklı ihtimal bulunmaktadır. Ürün alıcı ülkenin şartlarına uygunsuzsa gönderilmektedir. Şayet ürün alıcı ülkenin mevzuatına uygun değil bizim mevzuatımıza uygun ise ürünün içi tüketimine izin

⁴⁷ 8 Temmuz 2011 tarihinde AB ülkelerine ihraç edilen biber ürünlerine %100 pestisit analizi zorunluluğu getirilmiş ve bu durum ihracatçıları üzerinde ciddi bir yük oluşturmuştur. Ancak yapılan girişimler ile bu oran önemli ölçüde azaltılmış, tarla ürünlerinde %10, sera ürünlerinde ise %20'ye kadar düşürülmüştür.

verilmektedir. Ürün hem bizim hem alıcı ülkenin mevzuatına uygun değilse, mevzuat bakımından daha esnek olan üçüncü bir ülke aranmakta ve ürün oraya transfer edilmektedir. Bu üç ihtimalin de sağlanmaması durumunda ürün imha edilmektedir.

3.3.2.2. Örgütlenme Konusundaki Sorunlar

İhracatçılar kendi gayretleri ile AB pazarında rekabet etmektedirler. Ancak bireysel çabalar maliyetlerin yüksek olmasına sebep olmaktadır. Görüşmeci 1'e göre tarım ürünleri ile ilgili en büyük sorun çiftçinin örgütlenmemesidir. Çiftçi adeta başıboş ve kendi bildiği şekli ile işini yürütmektedir. Görüşmeci 1 İtalya İspanya gibi AB ülkelerinin bizim ürettiğimiz ürünün neredeyse %10'unu ya da %15'ini ürettiklerini ancak örgütlü çiftçiliğin olması sebebiyle Türk firmalarının bu ülkelerle rekabet edemediğini belirtmiştir:

“Mesela Yunanistan ile ticaret yaptık. Orada üreticiden ürün alma şansınız yok. Gideceksiniz kooperatiften ürünü alacaksınız. Her üreticinin bağlı olduğu bir yer var. Kooperatifler var, şirketler var, oraya bağlılar. Üretici oraya götürüyor, teslim ediyor. Üretici sadece üretiyor. Sadece üretim aşamasında işini yapıyor.”

Türkiye’de kontrol mekanizması olarak yalnızca Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın görev yaptığını vurgulayan görüşmeci 5, maliyetlerin bu sebepten ötürü yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Örgütlemenin olmayışı sebebiyle ihracatçılar üreticilerle birebir diyalog kurarak ürün almaktadırlar. Ürünü birbirinden farklı birçok üreticiden alıp paketleyen ihracatçı, her ürün aynı kalitede üretilmediğinden dolayı, ürünlerde bir takım sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Örgütlenme ile birlikte tüm üretim bir çatı altında toplanması durumunda ürün ihraç edileceği yerin taleplerine göre üretilmesi de mümkün hale gelecektir.

Sektördeki örgütlenme eksikliğinden dolayı yabancı müşteri Türkiye’de nerden ve nasıl ürün alınacağını bilememektedir. Görüşmeci 1 “Örneğin Rusya’dan bir market zinciri Türkiye’den ürün almak istese Bursa’da kendine kimi muhatap olarak bulacak?” diye sormaktadır. Buna karşılık Yunanistan’daki uygulamadan örnek veren görüşmeci Selanik, Nausa Kooperatifini işaret etmekte ve bu kooperatifin üretilen Şeftalinin yaklaşık %60 ila %70’ine hakim olduğunu belirtmektedir.

Örgütlenmenin bir kültür olduğunun altını çizen görüşmeci 8 bu konuda İtalya'nın oldukça başarılı olduğuna dikkat çekmiştir. *“Türkiye’de ürünlerin pazarlanmasını aracılık yapan tüccarlar ve firmalar yapmaktadır.”* diyen görüşmeci Türkiye’de kooperatiflerin maliyetleri ve yönetim biçimleri sebebiyle bir ticari grup gibi hareket edemediklerini belirterek var olan örgütlerin de verimsizliğine dikkat çekmiştir.

3.3.2.3. AB Üyesi Ülkeler Karşısındaki Düşük Rekabet Gücü

AB’ye gerçekleştirilen ihracatta üye ülkelere karşı rekabet gücünün düşük olmasının ana sebepleri arasında AB’nin nüfusun yaşlanması ve buna bağlı olarak meyve sebze tüketiminin azalması, ekonomik kriz, üye ülkelerin Ortak Tarım Politikası kapsamında aldıkları tarımsal desteklemeler ve Türk ürünlerinin daha yüksek maliyetlerle üretilmesi ve pazarlanması bulunmaktadır.

Döviz kurundaki baskı ihracatı olumsuz etkilemekte, Türk Lirasının aşırı değerli olması rekabet şansını azaltmaktadır. Görüşmeci 2 beş yıldır AB üyesi ülkelere ihracat yapmadığını bu kararının ardında ise yüksek maliyet sorunu olduğunu belirtmiştir. Ülkemizle benzer coğrafi ve iklimsel koşullara sahip olan İtalya, İspanya, Yunanistan gibi ülkelerin Birlik tarafından desteklendiğini ve bu ülkelerle rekabet edebilmenin güçleşmektedir. Bu sebeplerden ötürü Türk ihracatçıları son dönemde Rusya, Ortadoğu hatta Uzakdoğu ülkelerine yönelmektedirler.

Görüşmeciler tarafından yaşanan ekonomik kriz sebebiyle Avrupa’nın ekonomik olarak hala toparlanamadığı bunun yanı sıra nüfusun yaşlanması sebebiyle de meyve sebze tüketiminin azaldığı belirtilmiştir. Yunanistan’a ihracat gerçekleştiren görüşmeci 4 eskiden Yunanistan’a hafta üç kez araç gönderdiğini ancak şu an sadece bir araç gönderdiğini ifade etmiştir. Yunanistan’a ihracat yapan yaklaşık 15-20 firma bulunduğunu fakat bu sayının ciddi oranda düştüğünü *“Şu an Yunanistan’a ihracat yapabilen bir tek ben kaldım.”* diyerek belirtmiştir.

AB’ye giriş fiyatlarının yüksek olması rekabeti olumsuz yönde etkilemektedir. AB’nin tarımsal ürünlerin ithalatındaki Giriş Fiyatı uygulamasında AB’nin 1 Ekim 2014 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmek üzere başta domates ve diğer meyve sebzelerin ihracatını

olumsuz yönde etkileyecek şekilde bir değişik yapmayı planladığı UİB tarafından öngörülmektedir.

Türk ürünleri bakımından dezavantaj yaratan diğer bir konu Birlik üyesi ülkelerde yapılan desteklemelerdir. Görüşmeci 8 AB’de çeşitli kontrol mekanizmalarının (müdahale düzenlemeleri) olduğunu belirterek çiftçilerin korunduğunu vurgulamıştır. Örneğin bir ürün fazla üretildiyse Birliğin fiyatların düşüşünü engellemek için depolama desteği vererek, gerektiğinde ürünlerin bir kısmını imha ederek söz konusu fazlalığı bertaraf ettiğini ifade etmiştir. AB uzun vadede çiftçilerin zarar görmesi durumunda üretimin azalacağını ve tüketicilerin bir sonraki sezon yetersiz üretimden dolayı mağdur olabilecekleri ihtimalini dikkate almaktadır. Ülkemizde ise tam tersi yönünde bir yol izlendiğini ve tüketiciler için meyve ve sebzenin ucuz olmasının istendiğini belirtmiştir.

Diğer taraftan ihracatçıların Ticaret Borsasından Borsa tescil beyannamesi, Ticaret Odasından menşе şahadetnamesi, Zirai Karantina Müdürlüğünden Bitki Sağlık Sertifikası, Standardizasyon Bölge Müdürlüğünden Kontrol Belgesi, İhracat Birliklerinden ve Gümrük Müdürlüklerinden gümrük beyannamesi onaylatılması gibi bürokratik işlemleri tamamlamaları gereklidir. Tüm bu işlemler Birlik üyesi ülkeler karşısında bürokratik işlem maliyetlerini arttırmakta, zaman kaybına yol açmakta ve Türkiye açısında bir dezavantaj yaratmaktadır.

AB’de arz ve talep ilişkisinin daha şeffaf koşullarda ilerlediğini vurgulayan işletmeler, AB’de fiyatların Türkiye’deki gibi oynak olmadığını belirtmişlerdir. Süpermarketler çiftçiden ne zaman hangi ürünü geleceğini bilmekte ve ürünün bilgisine sahip olduğu için altı aylık ya da bir yıllık fiyat vermektedir. Türkiye’de ise örneğin armudun fiyatının herkes tarafından farklı telaffuz edildiği görülmektedir. Görüşmeci 1 *“Biz bu şartlarda bu işi yapabiliyor, AB üyesi ülkelere ihracat yapabiliyorsak ve rekabet edebiliyorsak çok başarılı sayılırız.”* diyerek bu soruna dikkat çekmiştir.

3.3.2.4. Üretim ve Pazarlama Koordinasyonundaki Aksaklıklar

Bursa’dan ihraç edilecek ürünler Antalya’da olduğu gibi halde toplanmamakta ve ihracatçı firmalar ihraç edecekleri ürünleri direkt olarak üreticilerden almaktadırlar. Ancak

bu durum ürünün üreticiden tüketiciye gidinceye kadarki süreci olumsuz etkilemektedir. Kurumsal firmalar ve de uzun yıllardır sağlam ticari ilişkiler kuran firmalar henüz budama aşamasında iken üreticiyle anlaşmaktadır. Ancak diğer firmaların ürünlerini hangi üreticiden alacağı önceden belli olmamakta ve bu da ürünün geriye doğru izlenebilirliğinin önünü kesmektedir.

Ayrıca koordinasyon eksikliği meyve sebze ürünlerinde hasattan başlayan ve tüketiciye kadar ulaşan üretim ve pazar zincirindeki eksikliklere sebep olmakta ve bu durum ürün kayıplarına yol açmaktadır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde üretim ve pazarlama yapısındaki aksaklıklardan ötürü dikkate değer miktarlarda ürün kayıpları yaşanmakta Türkiye özelinde bu kayıpların %20 ila %25 civarında olduğu belirtilmektedir (Albayrak, 2009:9). Kayıpların önlenmesi ve bozulabilir nitelikteki ürünlerin muhafazası için soğuk hava depoların kurulması ve soğuk zincirin hiç kırılmadan ürünün varış yerine ulaşması oldukça önemlidir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) AB'nin Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) kapsamında, meyve sebze işleme ve paketlenme ve soğuk hava deposu işletmelerinin kurulması konusunda firmalara %50 hibe desteği sağlamaktadır (TKDK,2011). Soğuk zincir üretim açısından fiyat dalgalanmaları riskini azaltmakta, ürünlerin raf ömürlerini uzatarak da daha uzun süreli tüketim imkanı yaratmaktadır.

3.3.2.5. Sektörün Tanıtım Eksikliği ve Türk Ürünlerine Karşı Olumsuz Algı

Görüşmeler sonucunda Bursa'da faaliyet gösteren oldukça sınırlı sayıda kurumsal firma bulunduğu ve birçok firmanın tanıtım faaliyeti yürütmediği, geçmişe dayalı iyi müşteri ilişkileri sayesinde ihracatlarını sürdürdükleri görülmüştür. Fuarlar, tanıtım grupları ve diğer tarımsal teşvikler hakkında sınırlı bilgiye sahip olan firmalar genellikle ihracatlarını gerçekleştirirken AB üye ülkelerindeki haller ile çalışmaktadırlar. Ancak kurumsallaşmış firmalar marketlerin talep ettiği şartları sağlayabilmektedir. Yaklaşık kırk üreticiden ürün aldığı ve bunun kontrolünün güç olduğunu belirten bir görüşmeci 4 marketlerin şartlarını sağlayabilmenin oldukça maliyetli olduğunu ifade etmiştir. Böyle bir

ticari işleyiş ise gönderilen Türk menşeli ürünlere tam olarak güvenilmemesine sebep olmaktadır.

AB’de hedef kitlesini yükseltmek için öncelikle özel üretim yaparak uygun pazarı ve müşteriye bulmak gerektiğini söyleyen görüşmeci 4 bunun için bir araştırma yapmak gerektiğini vurgulamıştır. Kendisi için önemli olanın bildiği ve güvendiği müşteriler ile kalite odaklı çalışmak olduğunun altını çizen görüşmeci markanın bilinirliğini arttırmaya çalıştığını söylemiştir. Görüşmeci 4 kendi markasının kaliteli olduğunu, düzgün ve dürüst ihracat yapan firmalarının isimlerinin öne çıktığını belirtmiştir.

3.3.2.6. Nitelikli İhracatçı Firma Eksikliği

Görüşmecilerden alınan bilgilere göre AB’de en düşük fiyatlı ürünler Türk ürünleridir. Avrupa pazarında bu sorunla mücadele edebilmek için bilinçli üretici ve bilinçli ihracatçının işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Öncelikle üreticilerin kaliteli ürün üretimine önem vermesi gerekmektedir. Sektörde Pazar payını arttırmak isteyen ya da sektörün kısa dönem karlılığını cazip görerek pazara yeni girenler bulunmaktadır. Ancak bu gibi ihracatçılar çalışma şekline, sektöre ve AB pazarlarında Türk markaların imajına zarar vermektedir. Üreticilerin, tecrübesine, teminat vermesine bakmaksızın en yüksek fiyat veren alıcıyı tercih etmeleri bazı sorunlara sebep olmaktadır.

Türk firmalarının birbirileriyle rekabeti büyük bir sorunu teşkil etmektedir. “*Biz kalitede değil fiyatta birbirimizle rekabet ediyoruz. Sektörde firmaların uzun yaşamayışının en büyük nedenlerinden biri budur.*” diyen görüşmeci 5, firmaların birbirileriyle rekabetinin olumsuz etkilerine vurgu yapmıştır. Görüşmeciler sektörde planlı bir ihracattan bahsetmenin mümkün olmadığını vurgulamışlardır.

Görüşmeci 7 konunun ehli olmayan ve sadece Avrupa’daki ticari ilişkileri vesilesiyle bu işe giren ihracatçıların üreticilere yüksek fiyatlar vererek, kalite unsurunu hiç dikkate almadan piyasayı bozduğunu ve işlerinde uzman olan ihracatçıların emeklerinin karşılığını alamadığını ifade etmiştir. Üretici ve ihracatçı arasında eksik bilgidan kaynaklanan asimetrik bilgi sorunu ortaya çıkmakta ve piyasanın işleyişi bozulmaktadır. Bu durum ise ters seçime sebep olmakta ve piyasada dürüstlük, altyapı, güvenilirlik gibi iyi

özelliklere sahip olan ihracatçı firmalar tercih edilmemektedir. Büyük riski unsuru barındıran tercihler ise sonuç olarak ahlaki tehlikeyi ortaya çıkmaktadır. Türk isminin böyle örnekler sebebiyle lekelenmesi yapılan görüşmelerde ortaya çıkarılmıştır. Bu şekilde yürütülen ihracat sistemi, işine yatırım yapan ve Avrupa’da güvenilir bir isim yaratmaya çalışan ihracatçıları olumsuz etkilemektedir.

Kurumsal bir firmada çalışan görüşmeci 9 kendi firmalarının teknolojik yatırım maliyetlerinin diğer firmaların 3-5 yıllık karına yakın olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye’de ilk kez Ekonomi Bakanlığı’nın izni ile yerinde gümrükleme işlemi yapma hakkı kazanan bu firmanın araçları gümrüğe uğramadan geçiş yapabilmektedirler. Markanın tanınmışlığının ve kalitede sürekliliğin ihracatın sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmesini sağladığını belirten görüşmeci AB’deki marketlerde fiyat belirleyici konumda olduklarını ve doğru ürünü, doğru miktarda, doğru müşteriye pazarlama konusunda stratejik bir planlama ile hareket ettiklerini ifade etmiştir.

Uludağ İhracatçılar Birliği’ne bağlı 130 adet firma bulunmaktadır. Bu rakamla ilgili olarak görüşmeci 8“150 tane firma olacağına 15 tane kurumsal firma olsa Türkiye analizler konusunda kendini daha güvende hisseder.” demiştir. Zamanla bu gelişimin olacağına inandığını belirten görüşmeci, Türkiye’de ihracatı arttırma niyetiyle taze meyve sebze ihracatının çok kolaylaştırıldığını vurgulamış ve bunun bir altyapıya bağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu sorunun aşılabilmesi için ihracatı firmalardan en azından paketleme tesisine, paketleme makinelerine, eğitimli bir kadroya sahip olmaları beklenmelidir.

3.3.2.7. İhracatçılardan Çözüm Bekleyen Sorunlara Öneriler

Türkiye’de organize sanayi bölgeleri gibi organize tarım bölgelerinin oluşturulabileceğini vurgulayan görüşmesi 1 soğuk hava tesislerinin bulunduğu, paketleme işlemlerinin yapıldığı bir bölge oluşturulabileceğini ve Marmara Bölgesinin pilot bölge olarak elverişli olduğunu belirtmiştir.

Konu ile ilgili Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından ‘Organize Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri, Tarıma Dayalı İhtisas

Organize Sanayi Bölgeleri Projeleri' başlatılmıştır. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nun 26/A ve geçici 10. Maddesi gereği; "Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği" kapsamında yürütülen projeler, 12/02/2012 tarihli protokol ile bütçesi ile beraber Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca devralınmıştır (TARIM,2014:23-24).

Tarıma dayalı ihtisas organize sanayi bölgelerinin kurulmasının amacı, bitkisel ve hayvansal üretimin yapıldığı işletmelerin, yeni teknolojileri uygulayabilen, alt yapısını sağlamış yeterli büyüklüğe sahip işletmeler olması ve üretimin uygun bölgelerde planlanarak, sağlıklı ve yeterli miktarda gerçekleştirilmesidir. Böylece daha iyi koşullarda yetiştirme yapılarak karlı bir işletmeciliğe ulaşan üreticilerin gelir ve refah seviyelerinin yükseltilecek ve diğer yandan işletmelerde oluşan atık maddelerin çevre kirliliğine yol açması engellenecektir. Ancak projelere konu olan 10 şehir arasında Bursa bulunmamaktadır. Bu on projeden 8'i hayvansal üretime yalnızca ikisi bitkisel üretime yönelik olarak hazırlanmıştır⁴⁸.

Üreticiler ve ihracatçılar üretim ve pazarlama aşamalarını bireysel çabalarıyla yürütmektedirler. Bu durum ise maliyetlerin yüksek, kar marjlarının düşük olmasına neden olmakta diğer yandan sektörün gelişimini ve AB ve dünya pazarlarına ayak uydurmayı güçleştirmektedir. Türkiye uluslar arası piyasalarda fiyat belirleyici değil fiyat kabul edici bir pozisyonadadır. AB piyasalarında düşük fiyatların oluşması durumunda küçük ihracatçılar iç pazara yönelmek zorunda kalmaktadır.

Avrupa'da arazilerin toplu ve geniş olması verimliliği arttırmakta, Türkiye'de de miras yoluyla bölünen araziler soruna yönelik önemli adımlar atılmaktadır. Görüşmeci 8 AB ve Türkiye'yi sektördeki işletme büyüklükleri bakımından kıyaslamıştır. Türkiye'de çiftçi nüfusun azaltılıp sanayi veya hizmetler sektörüne aktarılması gerektiğini, küçük çiftliklerin verimli çalışmadığını vurgulamıştır.

Görüşmeciler meyve sebze ihracatı yapabilmek için gerekli koşulların ağırlaştırılması gerektiğini ve herkesin ihracat yapmaması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

⁴⁸ Söz konusu iki projeden ilki Yalova'da sera ve çiçekçilik üzerinedir. 100 ha alanda kurulan bölge toplulaştırma kapsamına alınmış ve kamulaştırmadan vazgeçilerek toplulaştırma çalışmalarına başlanmıştır. Diğer yandan Denizli'de seracılık üzerine tarıma dayalı ihtisas organize sanayi bölgesi oluşturulması için 72 ha alanda kurulan bölgede 13 adet sera işletmesi faaliyet göstermesi planlanmıştır. İmar planında revizyon onayı ve parselasyon onayı yapılmıştır ve altyapı proje çalışmaları devam etmektedir.

Görüşmeci 4 konu ile bağlantılı olarak Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TURSAB) örneğinden hareket ederek taze meyve sebze ihracatçı birliklerinin üyelerinin A grubu, B grubu, C grubu şeklinde sınıflandırılmasını önermiştir. TURSAB, yaptığı denetlemelerle mevzuatta belirtilen şartlara sahip olduğunu tespit ettiği seyahat acentelerinden bu sınıflamaya göre üye kayıt ücreti talep etmektedir. Meyve sebze ihracatçılar birliklerinde ise üyelik için teminat alınmamaktadır. Bu öneri ile üyelerin sürekli takibinin sağlanması ve sınıflandırma ile uzmanlaşmaya dayalı bir işbölümü yapılarak verimliliğın artırılması amaçlanmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde tarım alanında uyumun sağlanması en önemli hususlardan birini oluşturmakta ve bu konudaki ilerlemelerin Türkiye'nin üyelik sürecini hızlandıracağı düşünülmektedir. Ortak Tarım Politikası yaklaşık elli yıllık tarihi boyunca bir çok kez reforme edilmiştir ve bu yüzden özellikle yeni üye olacak ülkelerin politikada meydana gelen değişimleri yakından takip etmeleri gerekmektedir. Türkiye mevzuat uyumlaştırması adına önemli bir aşama kaydetmiştir. Ancak Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına uyum beraberinde birçok taahhüt getirmekte ve bu gelişme dışında atılacak somut adımlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakımdan Ortak Tarım Politikasının alt bir katmanı ve en önemli aracı olan Ortak Piyasa Düzenlemelerine uyum, üyelik sürecinde öncül bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde Ortak Tarım Politikası ilkeleri, amaçları, araçları, reformları ve geleceği hakkında bir inceleme yapılmıştır. İkinci bölümde ise öncelikle Ortak Piyasa Düzenlemelerinin amaçları, araçları ve reformları incelenmiş ardından Türkiye'nin AB'ye yoğun bir şekilde ihracatını gerçekleştirdiği bir ürün grubu olan meyve ve sebze seçilerek Avrupa Birliği Meyve – Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi analiz edilmiştir.

1962 yılında kurulan Meyve- Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi diğer piyasalara göre daha piyasa odaklı olmasından ve içerdiği ürünlerin çabuk bozulabilir yapılarından dolayı daha farklı bir organizasyonu gerektiren bir düzenlemedir. Düzenlemenin oluşturulmasındaki esas unsurlar ortak kalite standartlarının oluşturulması, üreticilerin üretim, pazarlama ve dış ticaret faaliyetlerini örgütlü bir biçimde yürütmelerinin sağlanması ve ortak pazarın dış rekabetten korunmasıdır. Meyve – Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesinde Birlik tarafından beş farklı araca başvurulmaktadır. Bunlar Ürünlerin Sınıflandırılması ve Standardizasyon, Üretici Örgütleri, Branşlar Arası Örgütler ve Anlaşmalar, Müdahale Düzenlemeleri ve Üçüncü Ülkelerle Dış Ticarettir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde öncelikle Türkiye'nin meyve - sebze üretimi ve ihracatı Avrupa Birliği Meyve – Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi çerçevesinde incelenmiş ardından Türkiye'nin Ortak Piyasa Düzenlemesine uyumu açılan alt başlıklar altında tartışılmıştır. Daha sonra ise Bursa ili örneği üzerinde durulmuştur. İkincil veriler ışığında

Bursa ilinin Türkiye meyve sebze piyasası içindeki yeri analiz edilmiş ardından bir nitel araştırma yöntemi olan yarı yapılandırılmış birebir görüşme tekniği ile Bursa ilinde faaliyet gösteren firmalar ve konularında uzman kişiler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Yapılan araştırmada çalışmanın ana hatlarına ve kapsamına bağlı kalınarak Bursa ilinden Avrupa Birliği'ne gerçekleştirilen ihracat üzerinden sektörün Avrupa Birliği'ne uyumu incelenmiştir. Türkiye'den dünyaya ihraç edilen ürünlerde %3'lük bir paya sahip olan Bursa, meyve sebze ihracatının yaklaşık %80'ini Avrupa Birliği üyesi ülkelere gerçekleştirmektedir. Ancak bu oran son yıllarda düşüş trendi izlemektedir. 2004 yılında Bursa'dan AB'ye gerçekleştirilen ihracat %90.83'lük bir paya sahip iken 2013 yılında bu oranın %78.28'e düştüğü görülmüştür. Çalışmada Avrupa Birliği'ne yapılan ihracatın düşüşünü etkileyen unsurlar üzerinde durulmuş ve bu unsurlar Avrupa Ortak Tarım Politikası ve Meyve – Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Yapılan araştırma ve görüşmeler sonucunda Bursa ilinden Avrupa Birliği'ne gerçekleştirilen ihracata ve genel olarak sektöre nitelik kazandırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Buna göre ihracatta yaşanan sorunların çözümü ve Avrupa Birliği'ne uyumlu, gelişmiş bir piyasanın oluşumu için öne çıkan konular; Gıda Güvenirliiği Örgütlenme Konusundaki Sorunlar, AB Üyesi Ülkeler Karşısında Düşük Rekabet Gücü, Üretim ve Pazarlama Koordinasyonundaki Aksaklıklar, Sektörün Tanıtım Faaliyetlerindeki Eksiklik ve Türk Ürünlerine Karşı Olumsuz Algı, Nitelikli İhracatçı Firma Eksikliği ve İhracatçılardan Çözüm Bekleyen Sorunlara Öneriler şeklinde alt başlıklara ayrılmış ve yorumlanmıştır.

Avrupa Birliği Meyve-Sebze Ortak Piyasa Düzenlemesine uyumun sağlanabilmesi ve Avrupa Birliği'ne gerçekleştirilen taze meyve sebze ihracatının nitelik ve nicelik bakımından arttırılabilmesi için incelenen sorunlar ve çözüm önerileri göstermektedir ki Türkiye'de meyve sebze sektöründe bir yenilik ihtiyacı bulunmaktadır. Avrupa Birliği ile mevzuat uyumu açısından bir sorun gözlenmemekle beraber öncelikle üreticilerin ardından da ihracatçı firmaların sektörün bugünü ve geleceği ile ilgili bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. En önemli sorun olarak karşımıza çıkan unsur; gıda güvenirliliğidir. Ancak bu konuda önemli bir aşama kaydedildiği gözlenmiştir. Tarım İl Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre son yıllarda gümrükten geri dönen ürün olmamıştır. Ürünler henüz ihracata hazırlık aşamasında denetlenmekte ve gümrük

öncesinde ön kontrolleri yapılmaktadır. Akredite laboratuvar sayısı halen yeterli olmamakla beraber arttırılmaktadır. Tüm bu olumlu gelişmelere karşın birçok firma AB’de haller ile çalışmakta, süpermarketlerin standartlarını karşılamakta güçlük çekmektedirler. Görüşmeler sonucunda -kurumsal firma olanlar hariç- işletmelerin genelinin sektöre yönelik gerçekleştirilen desteklemelerin çoğundan habersiz olduğu görülmüştür. Sektörün tanıtımı adına gerçekleştirilen faaliyetlerin yetersizliğinin ve üye ülkeler karşısındaki maliyet dezavantajının, Türk ürünlerinin kalitesinin birçok üye ülkeye kıyasla oldukça yüksek olmasına karşın rekabet gücünün düşük olmasına yol açtığı gözlenmiştir.

Gümrük Birliği’ne dahil olan Türkiye’nin sektöre yönelik uzun vadeli planlama yapması, üreticilerin ve ihracatçı firmaların bu doğrultuda yönlendirmesi gerekmektedir. Ayrıca bir bütün olarak tarımın, tüm sektörleri kapsayan bir politika ile şekillendirilmesi Türkiye’nin Ortak Tarım Politikası’na uyumunu hızlandıracak ve güçlendirecektir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- T.C. BAŞBAKANLIK DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI AKDENİZ İHRACATÇI BİRLİKLERİ (2008), **Yaş Meyve-Sebze Standartları: Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler**, Yayına Hazırlayanlar: Ümit SARI, Nurettin BARUTÇU, Yorum Basın Yayın, No:36-38, Ankara.
- ALBAYRAK Mevhibe (2009), **Yaş Meyve ve Sebze Pazarlama Merkezleri: Toptancı Haller- Pazarlar (Dünya, Avrupa Birliği ve Türkiye’den Örneklerle Yapısı ve İşleyişi)** TKB TEAE Yayın No:177 ISBN:978-975-407-284-6, Ankara.
- AYDIN Ceren (2004) **Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye’nin Pozisyonları**, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Uzmanlık Tezi, ISBN 975-19-3653-5, Ankara.
- AZİZ Aysel (2011), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri**, 7. Basım, Nobel Yayınevi, Ankara.
- BERG Bruce L. – LUNE Howard (2012) **Qualitative Research Methods for the Social Science**, 8’th ed., Pearson, New Jersey.
- BAŞ Erhun (2004), **Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası Alanında 2003 ve 2004 Yıllarında Gerçekleştirilen Reformların Genişleme Süreci ve Türkiye’nin Adaylığı Göz Önüne Alınarak İncelenmesi**, Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Tarım ve Balıkçılık Dairesi, ISBN 975-19-3658-6, Ankara.
- DİNLER Zeynel (2014), **Bilimsel Araştırma ve E-Kaynaklar**, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Ekin Kitapevi, Bursa.
- DİNLER Zeynel (2000), **Tarım Ekonomisi**, 5. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları Bursa.
- DURA Cihan – ATİK Hayriye (2007), **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, Genişletilmiş 3. Baskı, Nobel Yayınları No:164, Ankara.
- ERAKTAN Gülcan – ARISOY Hasan (2012), **Türkiye’nin Yaş Meyve- Sebze İhracatı**, Sektörel Etütler ve Araştırmalar, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2010-92, İstanbul.
- İKTİSADİ KALKINMA VAKFI(2001), **Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’nin Uyumu**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İSTANBUL TİCARET ODASI (2006), **Uluslararası Pazarlarda Türk Gıda Sektörünün Rekabet Gücü ve İhracatta Aranılan Kriterler/Karşılaşılan Engeller**, Yayın No:2006-24, İstanbul.

- İSTANBUL TİCARET ODASI (2005), **AB ile Müzakere Sürecinde Tarım ve Gıda Sanayinin Rekabetliliği**, Yayın No:2005-25, İstanbul.
- KARLUK Rıdvan (2007), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9. Baskı, Beta Yayınları, Avrupa Birliği Dizisi:6, Yayın No:1758, İstanbul.
- KOÇ Ahmet- IŞIK Sayım- ERDEM Şükrü (2009) **Türkiye'nin AB Üyelığının Turunçgil Sektörüne Etkileri**, TÜBİTAK-SOBAG Proje Çalışması, Proje No:105K007, AKİB, Antalya.
- KUŞ Elif (2003), **Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri: Nicel Mi? Nitel Mi?**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- MARSH John – RITSON Christopher (1971) **Agricultural Policy and the Common Market**, European Series No.16, Chatham House: PEP, London.
- ÖZGÜVEN Ali (1982), **Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye**, Bursa Üniversitesi Yayınları, Yayın No.:3-012-0033, Bursa.
- PUNCH Keith F. (2011), **Sosyal Araştırmalara Giriş: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, çev.Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- SEYİDOĞLU Halil (2009), **Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 17. Baskı, Güzem Can Yayınları No:24, İstanbul.
- YILDIRIM Ali – ŞİMŞEK Hasan (2013) **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 9. Genişletilmiş Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Makaleler

- ACAR Mustafa – BULUT Erdem (2010), “AB Ortak Tarım Politikası Reformları Işığında Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları: Eleştirel Bir Yaklaşım” **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, pp: 1-23.
- AKSOY Adem (2007), “AB’de Dana Eti Ortak Piyasa Düzeni ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg.** 38(1), 97-103, 2007 ISSN: 1300-9036, ss:98-103.
- ATIŞ Ela- ARTUKOĞLU Metin (2005), “AB’de Meyve-Sebze Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi” **Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu**, ed. Erdoğan Oktay-Renan Tunalıoğlu, E.Ü. Yayın No:134, ISBN:975-407-180-2, Ankara, ss: 43-56.

- BATUR Fulya (2008), “Avrupa Birliği Tarımın Yeni Yüzü: Ortak Tarım Politikasının “Sağlık Taraması”, Ortak Piyasa Düzenleri ve Öngörülen Yeni Düzenlemeler” **Ekonomik Forum**, ss:74-79.
- BAYRAÇ, H.N., Yenilmez, F.(2005) “Türk Tarımının AB Ortak Tarım Politikasına Uyum Çalışmaları ve Olası Ekonomik Etkileri” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt:6 Sayı:1
- BRANS Hilde (2001), “European Union Agricultural Situation EU Fruit and Vegetables Regime 2001” **United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service (UNDA)**, Gain Report E21058.
- BRANS Hilde (2003), “European Union Food and Agricultural Import Regulations and Standards Conformity Certificate Requirements for Fruit and Vegetables 2003”, **United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service (UNDA)**, Gain Report E23043.
- ČAČIČ Jasna, ČAČIČ Dražen, KLIJUSURIČ Jasenka Gajdoš (2009), “Reform of The EU Common Market Organisation for Fruit and Vegetables”, **Pomologia Croatica Stručni Članak Professional Paper**, Vol.15-2009., pp.55-66.
- CARDWELL Michael – RODGERS Christopher (2007), “Reforming the WTO Legal Order for Agricultural Trade: Issues for European Rural Policy in the Doha Round” **International and Comparative Law Quarterly**, Volume:55, Issue:04, pp:805-838.
- CIOFFI Antonio –dell’AQUILA Crescenzo (2004), “The Effects of Trade Policies for Fresh Fruit and Vegetables of The European Union” **Food Policy** Vol.29(2004) pp. 169-185.
- COLEMAN William D. - TANGERMANN Stefan (1999), “ The 1992 CAP Reform, the Uruguay Round and the Commission: Conceptualizing Linked Policy Games” **Journal of Common Market Studies**, Vol.37, No.3, pp. 385-405
- EUROPEAN FARMERS AND EUROPEAN AGRI-COOPERATIVES (2008), “Fruit and Vegetable Producer Organisations in the EU: Overview and Prospects, **Freshfel Monitor:2008**.
- ÇAKMAK Erol H. – KASNAKOĞLU Haluk (2001), **Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye’nin AB’ye Üyeliğinin Analizi**, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Proje Raporu 2011-18, Yayın No:68 ISBN 975-407-093-8
- ÇALIŞKAN Özgür (2012), “2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası: Avrupa Komisyonu’nun Reform Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme” **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:38, ss:137-164.

- DE BELDER Tania (2012), “EU Exporter Guide for Fruit and Vegetables”, **United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service (UNDA)**, Gain Report E70007.
- DELAYEN Céline (2007), “The Common Agricultural Policy: A Brief Introduction” **Trade and Global Governance Program, Institute for Agriculture and Trade Policy (IATP)**
- EUROPEAN COMMISSION (2003). “The Horticulture Sector in the European Union, Ed: Eugene Leguen de Lacroix”, **Directorate- General for Agriculture, EC.**
- EUROPEAN COMMISSION (2007). “Reform of The Fruit and Vegetable Sector”, **Directorate- General for Agriculture and Rural Development, EC.**
- EUROPEAN COMMISSION (2008), “A Study on EU Spending: Final Report”, **Directorate General for Budget, EC.**
- EUROPEAN COMMISSION (2010). “The 2007 Reform of The Regime for Fruit and Vegetables”, **Directorate- General for Agriculture and Rural Development, EC.**
- EUROPEAN COMMISSION (2011), “The CAP in Perspective:from Market Intervention To Policy Innovation” **Agricultural Policy Perspectives Briefs**, Brief no:1 rev, January, 2011.
- EUROPEAN COMMISSION (2012a). “Review of The EU Regime for The Fruit and Vegetable Sector Roadmap”, **Directorate- General for Agriculture and Rural Development, EC.**
- EUROPEAN COMMISSION (2012b). “Monitoring Agri-trade Policy: The EU and Major World Players in Fruit and Vegetable Trade”, **Directorate- General for Agriculture and Rural Development, EC.**
- EUROPEAN COMMISSION (2012c). “The Common Agricultural Policy, A Partnership Between Europe and Farmers”, **Directorate- General for Agriculture and Rural Development, EC.**
- EUROPEAN COMMISSION (2013a). “The EU explained: Agriculture, The EU’s Common Agricultural Policy(CAP): for our food, for our countryside, for our environment”. **Directorate- General for Communication Publications, EC.**
- EUROPEAN COMMISSION (2014) “CAP post-2013: Key graphs&figures” Agricultural Policy Analysis and Perspectives Unit, **DG Agriculture and Rural Development, EC.**
- ERAKTAN Gülcan(2006), “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasında Değişim Doğrultuları ve Türkiye İçin Önemi” **Avrupa Çalışmaları Dergisi Prof.Dr. Ahmet Gökdere’ye Armağan**, Cilt:5, No:2, Ankara, ss. 47-67.

- ERAKTAN Gülcan(2009b), “Ortak Tarım Politikasının Oluşumundan Günümüze Yaklaşımlar, Gelişmeler ve İzlenen Çizgiler” **Türk İş Dünyası için AB Mevzuatı (6): Tarım ve Balıkçılıkta Standartları Karşlamak**, ETCF, ss:8-17
- ERAKTAN Gülcan(2009c), “Ortak Tarım Politikasının Günümüzdeki Uygulamalar ve Gelecek için Beklentiler” **Türk İş Dünyası için AB Mevzuatı (6): Tarım ve Balıkçılıkta Standartları Karşlamak**, ETCF, ss:18-24
- EUROPEAN PARLIAMENT (2011). “The EU Fruit and Vegetables Sector: Overview and Post 2013 CAP Perspective”, **Directorate- General for Internal Policies**, Policy Department B: Structural and Cohesion Policies, Agriculture and Rural Development.
- FISCHLER Franz (2001), “Reform of the Common Agricultural Policy- The CAP Must Continue to Adapt to Society’s Evolving Expectations” **Forum Intereconomics**, ISSN 0020-5346, vol:36, Iss:3, pp.115-117.
- FOUILLEUX Eve (2004), “Cap Reforms and Multilateral Trade Negotiations: Another View on Discourse Efficiency”, **West European Politics**, 27:2, pp:235-255.
- GRAFFHAM Andrew (2006). “EU Legal Requirements for Imports of Fruits and Vegetables (a suppliers guide)”. **Fresh Insights** No:1, DFID/IIED/NRI.
- GRETHE Harald – TANGERMANN Stefan (1999), “ The EU Import Regime for Fresh Fruit and Vegetables after Implementation of The Results of The Uruguay Raund” Diskussionsbeitrag 9901 **Commodities and Trade Division FAO Economic and Social Department(EST)**.
- GÜNAYDIN Gökhan (2009), “Türkiye Tarım Politikalarında “Yapısal Uyum”: 2000’li Yıllar” **Mülkiye Dergisi**, Cilt:XXXIII, Sayı:262, ISSN 1305-9971, ss.175-222
- İKTİSADİ VE KALKINMA VAKFI (2003), “Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası”, Yayına Hazırlayan:Yrd.Uzman Armağan CANDAN, **15 Soruda 15 AB Politikası Serisi**, No:2, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul.
- HENSON Spencer – LOADER Rupert (2001), “Barriers to Agricultural Exports from Developing Countries: The Role of Sanitary and Phytosanitary Requirements” **World Development** Vol.29, No.1, pp.85-102.
- KELCH David (2000), “Farm Policy and Trade Conflict: The Uruguay Round and CAP Reform by Alan Swinbank; Carolyn Tanner”, **American Journal of Agricultural Economics Association, Oxford University Press**, Vol.82, No.2,pp. 480-485.
- MATTHEWS Alan (2011), “Post-2013 EU Common Agricultural Policy, Trade and Development” **ICTSD Programme on Agricultural Trade and Sustainable Development**, No.39.

MEYN Mareike (2008), “Update on the CAP Health Check” **Overseas Development Institute.**

ÖVGÜN Barış (2010), “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Bir Çıkmaz: Politika Transferi Açısından Tarım Sorunu”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, No:1.

PADİSAK Gabor (2004), “The Common Market Organisation (CMO) of Fruit and Vegetables: Screening with Turkey and Croatia” **Unit C.2. Directorate-General for Agriculture and Regional Development, European Commission.**

SWINBANK Alan – RITSON Christopher (1995), “The Impact of The GATT Agreement on EU Fruit and Vegetable Policy” **Food Policy**, Vol.20, No.4, pp. 339-357.

ŞAHİN Afşin – BERK Ali (2008), “Avrupa Birliği’nde Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Kamu-İş**; C:10, S:2.

TANGERMANN Stefan (1999), “Interests and Options in The WTO 2000 Negotiations on Agriculture: Developed Countries” presented at : The Conference on Agriculture and The New Trade Agenda in The WTO 2000 Negotiations, sponsored by: The World Bank in cooperation with The WTO.

TANGERMANN Stefan (2011), “Direct Payments in the CAP post 2013”, **EP Workshop on CAP Towards 2020**, Brussels: EP, pp:1-15.

TANGERMANN Stefan – von CRAMON-TAUBADEL Stephan (2013), “Agricultural Policy in the European Union – An Overview- ” **Department für Agraökonomie und Rurale Entwicklung**, ISSN 1865-2697.

TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME ENSTİTÜSÜ (1999), **Feoga ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Yayına Hazırlayanlar: S. TAN, B. ŞENER, S. AYTÜRE, Çalışma Raporu 1999-3, Yayın No:38, Ankara.

Diğer Kaynaklar

AVRUPA BİRLİĞİ GENEL SEKRETERLİĞİ (2012), **2013 Sonrası Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası**, Ankara.

AVRUPA BİRLİĞİ VE DIŞ İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2013), **AB Ortak Piyasa Düzenleri- Tek OPD Tüzüğü**, Ankara.

AKIN Semiha (2008), “Avrupa Birliği’nde Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mali Yardımlar Değişimler ve Türkiye’nin Uyum Çalışmaları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- ALPAY Savaş- YALÇIN İsmet- DÖLEKOĞLU Türker (2001), **Avrupa Birliği Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü Üzerine Etkisi** Proje Raporu 2001-10, Yayın No:59, ISBN 975-407-078-4.
- ÁLVAREZ- COQUE José Mª García – LOPEZ Raul Compes – PUIG Amparo Baviera (2007), “The Reform of the CMO in Fruits and Vegetables: A Holistic Approach” Prepared for: I Mediterranean Conference of Agro-Food Social Scientists, 103rd EAAE Seminar. <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/9434/1/cp07al01.pdf> (16.02.2014).
- ANDERSON Kym- JOSLING Tim (2007), “ The EU’s Common Agricultural Policy at Fifty: An Outside View” https://siteresources.worldbank.org/.../The_CAP_at_5 (26.03.2014).
- ATAKAN Mehtap (1998), Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’nin Uyumu, Uzmanlık Tezi, T.C.Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, Ankara.
- BURSA İL GIDA TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ (2014), 2012 Yılı Faaliyet Raporu <http://bursa.tarim.gov.tr/Sayfalar/BirimDetay.aspx?OgeId=24&Liste=SolMenu> (15.05.2014).
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2004). Report from The Commission to The Council and European Parliament- on The Simplification of The Common Market Organisation in Fruit and Vegetables, COM,549 final.
- COUNSELLORS (2006), <http://www.counsellors.gov.tr/.../YAS%20MEYVE-SEBZE%20RAPORU.doc> (04.04.2014)
- dell’ AQUILA Crescenzo – PETRICCIONE Gaetana (2011), An Assessment of The EU Fruit and Vegetable Common Market Organisation, **Institute of Agricultural and Food Economics NRI, National Institute of Agricultural Economics (INEA)**. <http://www.ierigz.waw.pl/download/MjM4Nw==>,(01.02.2014).
- EUROPEAN COMMISSION (2004), The Common Agricultural Policy Explained, <http://europa.eu.int> (15.05.2014).
- EUROPEAN COMMISSION (2013b) http://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding/funding-opportunities/index_en.htm (02.03.2014).
- EUROPEAN COMMISSION (2013c) http://ec.europa.eu/agriculture/envir/cross-compliance/index_en.htm (02.03.2014).
- EUROPEAN COMMISSION (2013d), http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/simplification/index_en.htm (01.03.2014).
- EUROPEAN COMMISSION (2014), http://ec.europa.eu/enterprise/glossary/cmo_en.htm (02.02.2014).

- EKMEN M. Erhan (2006), “Avrupa Birliği Ortak Piyasa Mekanizmasının Uygulanmasında Çiftçi Örgütlerinin Rolü ve Türkiye için Öneriler”, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- ERAKTAN Gülcan(2009a), Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikası <http://etcf.org.tr/TR/doc/temmuz2009/Gulcan%20Eraktan.doc> (22.02.2014).
- ERKAL, Arzu (2003), Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Kapsamında Taze Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzeni, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AT Uzmanlık Tezi.
- EUROPEAN PARLIAMENT (2014) http://www.europarl.europa.eu/facts_2004/4_1_6_en.htm (20.03.2014).
- GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIğI (2014), Tarım Reformu Verileri, **Tarım Reformu Genel Müdürlüğu, Strateji Geliştirme Başkanlığı/Stratejik Yönetim Dairesi.** <http://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/TRGM.pdf> (02.04.2014).
- GLOBALGAP (2014) http://www.globalgap.org/uk_en/who-we-are/history/ (20.04.2014).
- GÜVENÇ Müge H. (2010), “Avrupa Birliği Bütçesi” **T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı**, Araştırma ve İnceleme Serisi:1. <http://www.abmaliye.gov.tr/ABDID%20Raporlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20%C4%B0nceleme%20Serisi/Avrupa%20Birli%C4%9Fi%20B%C3%BCt%C3%A7esi.pdf> (17.04.2014).
- GÜVENÇ Müge H. (2014), “Avrupa Birliği’nin 2014- 2020 Mali Çerçevesi”, Özel Gündem, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı. <http://www.abmaliye.gov.tr/ABDID%20Raporlar/%C3%96zel%20G%C3%BCndem/Avrupa%20Birli%C4%9Finin%202014-2020%20Mali%20%C3%87er%C3%A7evesi.pdf> (18.04.2014).
- HANIOTIS Tassos (2011), “Future Directions of EU Agricultural Policies: The CAP towards 2020”, ABARES Outlook 2011 Conference, Canberra.
- İHRACAT BİLGİ PLATFORMU: T.C. EKONOMİ BAKANLIğI (2014) https://www.ibp.gov.tr/assets/diger/IhracatMevzuati_2012.pdf (02.03.2014).
- İKTİSADİ KALKINMA VAKFI (2013), <http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=abgenislemesi&baslik=AB%20Geni%C3%BElemesi> (06.09.2013).
- İSTANBUL TİCARET ODASI (2013), http://www.ito.org.tr/wps/portal!/ut/p/c4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3iDgCBzUzcPIwP3AENTA093J8vQIFd3IwMzA_2CbEdFABBMOn8!/ (06.09.2013).

- KIYMAZ Taylan (2008), “Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması” **T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı** Yayın No:2754, Ankara <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=42148> (11.02.2014).
- KİLİT Gökhan (2012), “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Reform Çalışmaları” İKV Değerlendirme Notu, Yayın No:52, İKV
- KÖSE Tamer (2007), Meyve ve Sebze Ortak Piyasa Düzeni 2007 Reformu, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AT Uzmanlık Tezi.
- OFFICIAL JOURNAL OF THE EUROPEAN UNION (2004) <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:139:0001:0054:en:PDF> (05.05.2014).
- OFFICIAL JOURNAL OF THE EUROPEAN UNION (2006) Consolidated Version of The Treaty on European Union and of The Treaty Establishing The European Community, C 321, EN.
- OFFICIAL JOURNAL OF THE EUROPEAN UNION (2008) Consolidated Version of The Treaty on The Functioning of The European Union, C 115, EN.
- RESMÎ GAZETE (2004), <http://www.resmigazete.gov.tr/Eskiler/2004/07/20040706.htm#2> (04.07.2014).
- RESMÎ GAZETE (2008), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/07/20080729M1-1.htm> (01.07.2014).
- RESMÎ GAZETE (2010), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm> (01.07.2014).
- SAĞLIK CAN Fatma (2010), “AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’ye Etkileri (Tarım Müzakereleri Analizi)” Türkiye Ziraat Mühendisliği 7. Teknik Kongresi, ss.23-31. http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/987eff4a7c7b7e5_ek.pdf (09.09.2013)
- SAĞLIK CAN Fatma (2011), “AB Ortak Tarım, Gıda Güvenliği ve Balıkçılık Müktesebatı ve Yerel Yönetimlerde Uygulanması” **T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği** http://www.abgs.gov.tr/files/PUYB.../tarim_tbb_sunus_2011_antep.pdf (01.10.2013).
- SAYIN Cengiz - CEYLAN, R. Figen - ÖZALP, Meral - YELBOĞA MENCET M. Nisa (2012). **Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Yaş Meyve Sebze Piyasası’nın Değerlendirilmesi**, Kumluca Belediyesi Sivil Toplum Diyalogu II: TR0703.01-02/52 Referans Kodlu “Akdeniz’in Kalbinde Yaş Meyve Sebze Pazarlama” Projesi.

- ŞAHİNÖZ Ahmet (2003), “AB ve Türkiye’de Tarım Politikalarında Değişim Eğilimleri”, AB Genişleme Sürecinde Türkiye, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası. http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/32b81fa223a1b1e_ek.pdf?tipi=14 (02.03.2014)
- TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU (2011), Meyve ve Sebze İşlenmesi ve Pazarlanması, Başvuru Çağrı Rehberi.
- T.C. BAŞBAKANLIK DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI AKDENİZ İHRACATÇI BİRLİKLERİ (2014), “Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Değerlendirme Raporu: Türkiye Geneli (2012/2013 Ocak-Aralık Dönemi)”, **Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği**.
- T.C. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (1993), **Avrupa Topluluğuna İlişkin Temel Belgeler: Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET)**, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Cilt-1, Ankara.
- T.C. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (1995), Özel İhtisas Komisyonları, Türkiye At Mevzuat Uyumlu Sürekli Özel İhtisas Komisyonu Raporları Cilt-2: Dış Ticaret ve Gümrük Alt Komisyonu, Ankara.
- T.C. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2007). **Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara.
- T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI (2014a). <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/7959CAE3-D8D3-8566.../Teblig.pdf> (05.03.2014).
- T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI (2014b), “Yaş Meyve ve Sebze Sektörü”, Sektör Raporları. **İhracat Genel Müdürlüğü, Tarım Dairesi Başkanlığı**, Ankara.
- THE TECHNICAL CENTER FOR AGRICULTURAL AND RURAL COOPERATION (2013), “Fruit and Vegetable Sector” **Executive Brief, CTA**. <http://agritrade.cta.int/en/Agriculture/Commodities/Horticulture/Executive-Brief-Update-2013-Fruit-and-vegetable-sector> (24.04.2014).
- TÜRKİYE YAŞ MEYVE SEBZE PORTALI (2014), <http://yms.org.tr/HaberDetay.aspx?NewsId=484> (10.05.2014).
- ULUDAĞ YAŞ MEYVE SEBZE İHRACATÇILARI BİRLİĞİ (2013), Uludağ Yaş Meyve Sebze İhracat Değerlendirme Raporu.
- ULUDAĞ İHRACATÇILAR BİRLİĞİ(2014), <http://www.uib.org.tr/tr/> (25.05.2014).
- UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE (2014), <http://www.unece.org/trade/agr/welcome.html> (01.04.2014).
- YILMAZ Neslihan (2013), Serbest Ticaret Anlaşmaları, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ekonomik ve Teknik İlişkiler Daire Başkanlığı, AB Uzmanı.

<http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ETİ/sta/STA%20sunumu.pdf>
(23.05.2014).

WORLD TRADE ORGANİZATİON (2010), The WTO Agreements Series: Sanitary and Phytosanitary Measures. http://www.wto.org/.../res.../agrmntseries4_sps_e.pdf
(06.03.2014).

WORLD TRADE ORGANİZATİON (2014), Agreement On Agriculture, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/final_e.htm (01.04.2014).

<http://www.tarim.gov.tr/.../OPD%20-%20web%20-%20Ocak13-v.2.docx> (20.09.2013).

http://www.aib.gov.tr/tr/oi_abgirisfiyat.asp (26.04.2014).

Sözlü Kaynaklar

AŞKAR Cafer, Aşkar Tarım Ürün Gıda Nak. Dep. İth. İhr. San. Dah. Tic. Ltd. Şti, Şirket Müdürü/ Uludağ Yaş Meyve Sebze İhracatçılar Birliği Yönetim Kurulu Üyesi (17.05.2014).

BAHAR Rahşan, Alara Tarım Ürünleri SAN. Ve TİC A.Ş., Dış Ticaret Sorumlusu (19.05.2014).

BALCILAR Cevad Şahin, Vitamin Gıda TİC. LTD. ŞTİ, Şirket Müdürü/ Uludağ Yaş Meyve Sebze İhracatçılar Birliği Yönetim Kurulu Üyesi (26.05.2014).

BARAN Orhan, Bursa İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Gıda ve Yem Şubesi, Ziraat Mühendisi (12.06.2014).

ÇALI Salih, Alara Tarım Ürünleri SAN. Ve Tic A.Ş., İş Geliştirme Direktörü/ Uludağ Yaş Meyve Sebze İhracatçılar Birliği Başkanı (19.05.2014).

ERDEM Cihan, Alara Tarım Ürünleri SAN. Ve TİC. A.Ş., Üretim Sorumlusu (19.05.2014).

EVCİ Önder, Uludağ İhracatçılar Birliği, AR-GE ve Pazara Giriş Şube Müdürlüğü, Şef (09.05.2014).

IŞIK Cemil, Alara Tarım Ürünleri SAN. Ve Tic A.Ş., Gıda Güvenirliği Sorumlusu (19.05.2014).

KAFACA Mehmet, Bursa İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Bitkisel Üretim ve Bitki Sağlığı Şubesi, Ziraat Mühendisi (12.06.2014).

KAMİLOĞLU Özkan, Mevsim Gıda SAN. Ve Soğuk Depo TİC. A.Ş., Şirket Müdürü/ Uludağ Meyve Sebze Mamulleri İhracatçıları Birliği Başkan Yardımcısı (20.06.2014).

KUZUCU Erdal Bursa İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Gıda ve Yem Şubesi,
Şube Müdürü (12.06.2014).

SARIBAL Ali, Hasat Tarım, Bitki Koruma Ürünleri Bayii. (17.05.2014).

SORUKLU Hülya, Uludağ İhracatçılar Birliği, Devlet Yardımları Şube Müdürlüğü, Şef
(09.05.2014).

SÜNDÜK Ahmet, Sündük Kardeşler Yaş Meyve Sebze Turizm Petrol Ürünleri NAK.
SAN. TİC. LTD. ŞTİ., Şirket Yetkilisi (17.05.2014).

TOPÇU Mehmet Ali, Bursa Zirai Karantina Müdürlüğü, İnspektör/Ziraat Mühendisi
(12.06.2014).

VURAL Turgay, Bursa İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Bitkisel Üretim ve
Bitki Sağlığı Şubesi, Ziraat Mühendisi (12.06.2014).

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Nurten		DERİCİ
Doğum Yeri ve Yılı	Bornova		1989
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	İleri Düzey		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2004	2007	Sıdıka Rodop Süper Lisesi
Lisans	2007	2011	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yüksek Lisans	2011	Devam Ediyor	Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	nurtenderici@uludag.edu.tr		
		Tarih	
		İmza	
		Adı Soyadı	

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Nurten DERİCİ
Tez Adı	ORTAK TARIM POLİTİKASI VE ORTAK PİYASA DÜZENLEMELERİ ÇERÇEVESİNDE BURSA MEYVE – SEBZE SEKTÖRÜNÜN AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUMU
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İktisat
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof.Dr. Mehmet ASLANOĞLU
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih :16.07.2014

İmza :